

Ersta Sköndal högskola

Institutionen för socialt arbete – Sköndalsinstitutet

Magisterprogrammet 40 poäng

Sköndal - Stockholm

”Hon är inte längre min dotter”

- *Arbetet med utsatta flickor från patriarkala invandrarfamiljer.
Ett nytt fält inom svenskt socialt arbete växer fram.*

Magisteruppsats
Vårterminen 2003
Handledare: Thomas Lindstein
Examinator: Bengt Börjeson

Författare:
Siv-Britt Cederlöf

FÖRORD

Det empiriska materialet till denna D-uppsats samlades in under några korta och mycket intensiva veckor vintern 2002/2003. Bakgrunden var ett uppdrag från integrationsminister Mona Sahlin och Kommunförbundet i Stockholms län som resulterade i arbetsrapporten ”Att arbeta med patriarkala familjer – en verksamhetsöversikt”.

I arbetet med både rapporten och magisteruppsatsen har jag haft hjälp från olika håll. Först och främst vill jag rikta ett från hjärtat stort och varmt tack till min handledare Thomas Lindstein som läst, gett synpunkter och uppmuntrat när det känts motigt. Jag vill även sända ett tack till Sköndalsinstitutets forskargrupp på Ersta Sköndal högskola som på olika sätt bidragit till att arbetet ser ut som det gör idag. Ett tack riktar jag också till mina kurskamrater på magisterutbildningen för deras engagemang och värme. Slutligen skickar jag ett tack till alla er som bidragit med kunskap och information om arbetet med utsatta flickor från patriarkala invandrarfamiljer.

1. INLEDNING	5
1.2. Hedersrelaterade hot och våld är ett globalt problem	5
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	7
2.1. Studiens uppbyggnad - läsanvisningar	7
3. METOD	8
3.1. Undersökningsdesign	8
3.2. Intervjuerna	8
3.3. Litteratursökning	9
3.4. Annan kunskapsinsamling	10
3.5. Kategorisering och analys	11
3.6. De etiska kodorden	11
3.7. Urval, avgränsningar och generaliserbarhet	12
3.8. Validitet och reliabilitet	12
4. BAKGRUND	14
4.1. Våld i hederns namn – en fråga om ”kultur” eller ”vanligt våld” mot kvinnor?	14
4.2. Den patriarkala familjen	16
4.3. En värde - och normkonflikt	17
4.4. Socialtjänstens syn på flickorna	18
5. TEORETISKA REFERENSRAMAR	19
5.1. Etiska kodord för det sociala arbetet	19
5.2. Två organisationsteorier	22
6. INTRODUKTION AV RESULTATET	27
7. ALLMÄNT FÖREBYGGANDE VERKSAMHETER	28
<i>7.1. Samtalsgrupper för män och kvinnor med invandrabakgrund</i>	<i>28</i>
8. DIREKT FÖREBYGGANDE VERKSAMHETER	31
<i>8.1. Dialogprojektet, Rädda Barnen</i>	<i>31</i>
<i>8.2. Livskunskapsgrupper, Marielunds gymnasium, Norrköping</i>	<i>32</i>
<i>8.3. Kurdiskt rådgivningsprojekt</i>	<i>33</i>
<i>8.4. Tre projekt inom Kvinno-SIOS om jämställdhet, föräldraroller samt kvinnlig sexualitet och hälsa</i>	<i>34</i>
9. AKUTA INSATSER	36
<i>9.1. Vårbygårds ungdomsgrupp, Stockholm</i>	<i>36</i>
<i>9.2. Terrafem</i>	<i>37</i>
10. BEHANDLANDE INSATSER	39
<i>10.1. Orienthälsan</i>	<i>39</i>
11. SKYDDAT BOENDE	40
<i>11.1. Älby akut- och utredningshem</i>	<i>40</i>
<i>11.2. Kruton, kris- och utredningscenter för tonårsflickor</i>	<i>41</i>
<i>11.3. Unga Kvinnors värn</i>	<i>43</i>
12. SAMMANFATTNING ÖVER PROJEKT/VERKSAMHETER,	figur 245
13. DE BESKRIVNA PROJEKTEN/VERKSAMHETERNA	46
13.1. Analys av typer av insatser	figur 3. 47
13.2. PROBLEMATISERING UTIFRÅN ANALYSEN	48
15. FÖRDJUPNING/ANALYS AV DE ETISKA KODORDEN	52
16. SAMMANFATTANDE ANALYS – DISKUSSION OM ETT FÄLT	53

KÄLLFÖRTECKNING	56
Kontaktpersoner	58
17. Bilaga 1. Checklista för intervjuerna.	60
18. Bilaga 2. FÖREBYGGANDE ARBETE – ytterligare några exempel	61
18.1. Assyriska ungdomsförbundet – Guiden på lika villkor	61
18.2. Barnen Först (BF), Södertälje – Barnens rättigheter och familjen	61
18.3. Bosna IF – Kommunera	61
18.4. Bosniens och Hercegovinas kvinnoriksförbund – Mammans roll är den viktigaste	61
18.5. FUF – Föreningen för utvecklingsfrågor	62
18.6. Föräldrarcirklar - Barnen i våra hjärtan	62
18.7. Integrationscentrum, Biskopsgården	62
18.8. Internationella kvinnoförbundet för fred och frihet – Mötas	62
18.9. Iranska riksförbundet – Ett Dialogprojekt	63
18.10. Iranska flyktingars riksförbund – Jämställdhet och bättre uppväxt för unga	63
18.11. KFUM Fryshuset - ELEKTRA	63
18.12. Kurdiska riksförbundet – Generationskonflikter.	63
18.13. Kvinnoforum, Flera kulturer - ett liv	64
18.14. Kvinnors rätt	64
18.15. Luleå kommun – Ängsenhetens barn – vårt ansvar	65
18.16. Makedonska riksförbundet – Balans mellan ansvar och frihet mellan föräldrar och barn.	65
18.17. Marieborgs Folkhögskola, Norrköping – Minska klyftan	65
18.18. Rädda Barnen - Flicka@rb.se	66
18.19. Somaliska Hälso teamet i Stockholm, Kista – Föräldrautbildning för somaliska familjer	66
18.20. Somaliska riksförbundet – Föräldraansvar och jämställdhet	66
18.21. Sundbybergs folkhögskola, Förskola/skola – möten/möjligheter	66
18.22. Turkiska distriktsorganisationen, Norsborg – Förebygga våld mot kvinnor och barn och förebygga ungdomsbrottslighet	67
18.23. Turkiska ungdomsförbundet – Att förändra attityder i patriarkaliska strukturer	67
19. INTERNATIONELL UTBLICK	67
19.1 EU- project - Preventions of violence against girls/women in patriarchal families	67
19.2 NORFA – Vold i nærrelationer og etniske minoriteter i Norden	68
19.5 Oslo - Fra krisesenter til eget lokalmiljø	68
19.6 Oslo, Bokollektivet for jenter med etnisk minoritetsbakgrunn.	68
19.7 Papatya i Berlin	69
19.8 Autonomes Mädchenhaus, Berlin – Ett skyddat boende för flickor	69
KÄLLFÖRTECKNING FÖR BILAGA 2.	70

1. INLEDNING

Det uppmärksammade mordet på Fadime Sahindal 2002 satte strålkastarljuset på de många flickor med invandrarbakgrund som lever under hot och våld i sina familjer. Regeringen gav länsstyrelserna i de tre storstadslänen i uppdrag att undersöka behovet av skyddat boende. I massmedia pågick en stundtals mycket högljudd diskussion kring frågan om vad hedersmord var samt om orsaken till att flickor och unga kvinnor hotas, misshandlas och mördas av sina fäder, bröder och farbröder. Gärningsmännen motiverade våldet/morden med att de försvarade familjens heder.

Olika invandrarorganisationer och kvinnojourer inom den ideella sektorn engagerade sig. Privata företag men också den offentliga sektorn, främst då socialtjänsten, började få upp ögonen för de utsatta flickornas svåra situation. Alla ville, utifrån sina utgångspunkter och sina perspektiv, göra en insats. Den här studien ger en bild av ett brokigt och stökigt fält inom socialt arbete i Sverige som under vinter 2002/2003 höll på att formera sig. Den ger även några mer ingående bilder av hur arbetet såg ut i elva olika projekt/verksamheter.

Det är alltid vanskligt att klumpa ihop och etikettera människor i olika grupper såsom patriarkala familjer och invandrarfamiljer men samtidigt är det ibland en nödvändighet för att synliggöra vissa problem eller frågor. Det är därför viktigt att påpeka att de flesta familjer med utländsk härkomst inte utsätter sina kvinnor/flickor för våld och hot om våld och att det finns patriarkala familjestrukturer även i etniskt svenska familjer. Denna studie handlar dock om familjer med utländsk härkomst där de patriarkala strukturerna inkräktar på familjemedlemmarnas, både pojkars och flickors/kvinnors, rättigheter enligt FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna, Barnkonventionen och svensk lagstiftning.

1.2. Hedersrelaterade hot och våld är ett globalt problem

Problemet med att familjer anser sig ha rätt att bestämma och kontrollera sina kvinnliga medlemmar förekommer över hela världen. Trots att de flesta regeringar världen över har skrivit under FN:s deklaration om mänskliga rättigheter där de förbundit sig att arbeta för att bekämpa våld mot flickor visade FN:s rapport (United Nations 2002) om kulturella handlingar inom familjen som rör våld mot kvinnor ("concerning practice in the family that are violent towards women") och som överlämnades till generalförsamlingen i juli 2002 att hedersrelaterat våld och mord förekommer i flera länder runt om i världen.

För många flickor är hot om våld, misshandel, arrangerade/tvångsäktenskap, könsstympning och våldtäkt samt andra former av könsrelaterat våld en del av vardagen. FN:s befolkningsfonds (UNFPA 2000) årsrapport visar att uppemot 5 000 kvinnor och barn över hela världen varje år mördas genom hedersmord, (honour killing), av familjemedlemmar.

I rapporten (United Nations 2002) poängterade generalsekreteraren Kofi Annan att alla former av våld mot flickor och kvinnor som sker i hederns namn ska kriminaliseras och att de som avsiktligt deltar i sådana handlingar ska straffas. "All forms of violence against women and girls committed in the name of honour should be criminalized, and those deliberately participating in such acts should be penalized."

Hedersmord förekommer i Egypten, Iran, Jordan, Libanon, Marocko, Pakistan, Syrien, Turkiet, Yemen men också i Medelhavsländerna och i Gulfstaterna. I länder som Frankrike, Tyskland, Storbritannien har flera fall rapporterats inom invandrargrupper.

FN: s speciella sändebud har även fått kännedom om att så kallade hedersmord har förekommit i Bangladesh, Brasilien, Ecuador, Indien, Israel, Jordanien, Sverige och Uganda. Det är främst äkta män, fäder, bröder och far/morbröder som utför dessa hedersmord. Ibland är de sanktionerade av så kallade stamråd (tribe council) och oftast utses en manlig, minderårig familjemedlem att utföra dådet. Anledningen är att straffet då blir lägre.

FN- rapporten beskriver att det sällan är religiösa skäl som motiverar de här handlingarna utan att de ofta utförs utifrån djupt rotade kulturella föreställningar. De kvinnor som flytt från hot om hedersmord lever ofta i ständig skräck för sina liv och många ser ingen annan utväg än självmord.

I rapporten framkom att några regeringar har tagit avstånd från hedersmord och offentligt fördömt handlingarna men att mycket lite har gjorts för att konkret förändra situationen för flickorna och kvinnorna. Vissa muslimska ledare har också stått upp och offentligt förklarat att hedersmord inte är sanktionerat av islam.

FN: s sändebud var dock särskilt oroat över att flera av de hotade kvinnorna placeras i fängelse, häkten eller speciella (correctional) hem eller skyddat boende. Hon rekommenderade istället att de som hotar kvinnorna till livet ska ställas in för rätta och att det inte ska vara tillåtet att använda fängelse för att skydda kvinnor som lever under dödshot.

Under 2002 gjorde länsstyrelserna i de tre storstadslänen Stockholm, Göteborg och Malmö en kartläggning över hur många flickor från patriarkala invandrarfamiljer i Sverige som lever ett hårt kontrollerat och begränsat liv med våld, hot om våld, misshandel och dödshot. I deras rapporter (LST Stockholm 2002, Västra Götaland 2002, LST Skåne 2002) framkom att det rörde sig om hundratals flickor i de tre storstadslänen som sökt sig till socialtjänsten, skolkuratorer eller frivilligorganisationer av olika slag för att få hjälp och skydd i samband med våld eller hot om våld, förtryck eller kontroll från den egna familjen.

2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Det första syftet med den här studien är att kartlägga och beskriva vad som görs i Sverige i arbetet med utsatta flickor från patriarkala familjer med utländsk bakgrund. För att nå syftet har ett antal projekt/verksamheter kategoriserats efter följande frågeställningar:

- vilken inriktning har projekten?
- till vem vänder de sig – målgrupp?
- vilka gemensamma/särskiljande drag har de?
- vilka arbetsmetoder används?
- vilket tilltal har de till sin målgrupp?
- vilka etiska kodord kan urskiljas?

Kartläggningen har genomförts med intentionen att fånga variationen av de projekt/verksamheter som nu håller på att växa fram.

Det andra syftet är att belysa de etiska kodord som projekten/verksamheterna kännetecknas av. En teoretisk värdegrundsanalys utifrån den grundläggande frågan om varför dessa projekt/verksamheter arbetar med respektive målgrupp.

Ett tredje syfte är att problematisera detta nya fält i det svenska sociala arbetets kontext.

2.1. Studiens uppbyggnad - läsanvisningar

Den här studien är uppbyggd av flera olika delar. I bakgrunden beskrivs begreppet hedersmord utifrån den debatt som förekommit i media under 2002 och samtidigt blir en del av det historiska skedet vari arbetet med utsatta flickor från patriarkala familjer uppstått synligt. Här beskrivs även hur den patriarkala familjen är uppbyggd, familjemedlemmarnas olika roller med tyngdpunkten på flickornas situation samt hur socialtjänsten ser på flickornas situation.

Det empiriska materialet består av elva utvalda projekt/verksamheter som på olika sätt arbetar med flickor från patriarkala invandrarfamiljer. Projekten/verksamheterna speglar ett nytt område, ett nytt "fält", inom det sociala arbetet som håller på att formera sig. Den här studien fångar detta "fält" under den förorganisatoriska fasen i en speciell historisk kontext.

Projekten/verksamheterna är sedan kategoriserade efter vilken typ av verksamhet de bedriver såsom 1. allmänt förebyggande, 2. direkt förebyggande, 3. akuta insatser, 4. behandlande insatser samt 5. skyddat boende. Därefter analyseras de utifrån ovanstående frågeställningar i en kortfattad översikt i punktform som sedan sammanfattas i en analys där gemensamma och särskiljande drag särskilt lyfts fram.

Av de olika frågeställningarna som beskrivs i analysen har jag valt att fördjupa de etiska kodorden. Det är en mer teoretisk analys efter Blennberger (2003) där den grundläggande frågan om varför respektive projekt/verksamhet arbetar med problematiken med utsatta flickor från patriarkala familjer diskuteras. Studien avslutas med en diskussion kring det nya fältets framväxt.

I en bilaga finns kortare beskrivningar på ytterligare exempel på projekt/verksamheter som arbetar förebyggande med patriarkala familjer med utländsk härkomst. Det är främst projekt/verksamheter som har ett uttalat familjeperspektiv som finns med. I bilagan finns även några exempel på internationell forskning som pågår inom detta område.

3. METOD

3.1. Undersökningsdesign

Arbetet med flickor från patriarkala familjer med utländsk härkomst är som ovan beskrivits ett nytt "fält" inom det sociala arbetet. Kunskapen om vilka projekt/verksamheter som arbetade med denna målgrupp har inte funnits samlad. Problematiken har heller inte varit definierad som till exempel ett "fält" eller "ett socialt problem".

Den här studien är av en explorativ karaktär där sökandet efter kunskap varit som att resa, visserligen mot ett bestämt mål, men utan karta i ett landskap som delvis legat i dunkel. För att "hitta vägen fram", för att få kännedom om olika projekt/verksamheter har därför en urvalsmetod som ibland kallas snöbollsmetoden använts (Warren 2002, Denscombe 1998). Den innebär att en "snöboll" sätts i rullning och den i sin tur sätter andra "snöbollar" i rullning. En kontakt har gett en annan kontakt som gett ytterligare två kontakter och så vidare. Det visade sig snart att bilden av de projekt/verksamheter som växte fram varken direkt kunde beskrivas som ett fält eller en nisch då flera aktörer med olika inriktningar, arbetssätt och organisation var inblandade. Den enda gemensamma nämnaren var problematiken kring de utsatta flickorna från patriarkala invandrarfamiljer.

När bilden av de olika typerna av projekten/verksamheterna klarnade blev det intressant att se närmare på hur de arbetade. De flesta av projekten var nystartade och flera av verksamheterna hade endast upp till ett par års erfarenheter av att arbeta konkret med den definierade gruppen flickor från patriarkala familjer. Detta innebar att det i de allra flesta fallen inte fanns någon dokumenterad eller ens uttalad policy, metod eller utvärdering.

Studien består av två delar. Först presenteras en intervjustudie där elva projekt/verksamheter beskrivs som följs av en analysdel där arbetet i de olika projekten/verksamheterna kategoriseras, analyseras och fördjupas. Studien avslutas med en sammanfattande analys. Materialet till de olika delarna har samlats in via intervjuer, internt och externt informationsmaterial, verksamhetsberättelser, utvärderingar, litteratursökningar via Internet och bibliotek, studiebesök samt genom deltagande i seminarier och konferenser.

3.2. Intervjuerna

För att samla material kring projekten/verksamheternas arbetssätt har den kvalitativa forskningsintervjun använts. Samtalet är en väg till kunskap (Kvale 1997) och det är också en av de vägar som använts för att samla kunskap till denna studie. Genom att använda sig av intervjun som instrument finns det en möjlighet att få fram konkreta beskrivningar med olika nyanser. Något som inte är möjligt vid användandet av andra metoder som exempelvis enkäter.

För att dokumentera projektens/verksamheternas arbete har ansvarig personal intervjuats. I samtliga verksamheter som arbetade med skyddat boende deltog, efter deras eget önskemål, två ansvariga vid intervjun. I alla utom ett fall har intervjuerna skett på plats, öga mot öga. Fem av intervjuerna har genomförts i projektens/verksamheternas lokaler, fyra på de ansvarigas kontor eller i annan lokal. En intervju har genomförts per telefon.

Att intervju är ett hantverk som kräver praktisk erfarenhet för att uppnå en viss grad av yrkesskicklighet. Det finns flera olika typer av det professionella samtalet, intervjun. Till det yttre är det till stor del lik det vardagliga samtalet men vid närmare granskning syns flera tydliga och avgörande skillnader. I den journalistiska intervjun driver intervjuaren samtalet åt ett specifikt håll för att få den information som efterfrågas. Det är inte en jämställd situation utan det

är journalisten som har initiativet och styr samtalet. I en forskarintervju är förhållningssättet något annorlunda. Men precis som när det gäller den journalistiska intervjun, är situationen inte jämförbar och det är forskaren som preciserar och driver samtalet. Men här efterfrågar forskaren information, en berättelse, upplevelser och känslor från informanten som ska ligga till grund för en tolkning av det beskrivna och en intellektuell förståelse (jmf. Kvale 1997).

Det är expertintervjuer som har använts i den här studien. Informanterna har intervjuats i sina roller som representanter och experter för respektive projekt/verksamhet och inte utifrån sin person. Naturligtvis kunde det i vissa fall eller glimtvis under intervjun skönjas att någon representerade mer sig själv eller en ideologi än verksamheten. Detta var dock mer märkbart i de projekt/verksamheter som inte tillhörde den offentliga sektorn.

Intervjuerna som har legat till grund för detta arbete har haft en explorativ karaktär av forskarintervjun som emellanåt gränsat till den journalistiska intervjun. Intervjuerna har dokumenterats skriftligt under samtalens gång, samtidigt som en första sovring av materialet gjordes. När yttrandena transporterades till skrift gjordes även en bearbetning av talet utifrån syftet med intervjuerna (jmf. Linell 1994). Skälet till att bandspelare inte användes var dels att jag bedömde att informationen var av den art att det var tillräckligt att anteckna under intervjun. Det var fakta och konkreta berättelser om hur projekten/verksamheterna arbetade som efterfrågades, inte känslor eller underliggande meningar. Dels att tiden var knapp då insamlandet gjordes i samband med ett mycket tidsbegränsat projektarbete.

Intervjuerna har varit fria till formen men sökande till sin natur. De har genomförts utifrån en checklista (se bilaga 1) snarare än med en traditionell intervjuguide, men med ett tydligt fokus och syfte. Anledningen till att inte en enhetlig intervjuguide användes var strävan efter att fånga det som var specifikt med respektive projekt/verksamhet. Genom öppna frågor, som varit anpassade till de olika typerna av verksamheter, har informanterna till stor del fritt fått berätta om sitt arbete. Genom följdfrågor har jag dock försäkrat mig om att få kunskap om verksamhetens syfte, arbetsmetoder och eventuella resultat beroende på hur länge verksamheten varit igång. Jag har även efterfrågat de ansvarigas inställning till målgruppen och de arbetsmetoder som de använder.

Genom att använda öppna frågor och låta informanterna fritt berätta utan att tappa fokus och syftet med intervjun kunde ett rikt men ändå konkret material samlas in. Forskaren definierar (Kvale 1997) och bestämmer syftet och är också den som kontrollerar situationen. Det är forskaren som kritiskt följer upp svaren, ber om precisering och den som ifrågasätter det sagda. Detta har också hela tiden varit min strävan.

I flera fall var arbetssätten och problematiken så ny för personalen att några utgick i sina beskrivningar under intervjuerna ifrån de konkreta fall de arbetat/arbetade med. Några hade suttit i personalmöten dagarna innan intervjun för att gå igenom syftet med verksamheten, sitt arbetssätt och formulerat sin policy. Anteckningarna från dessa intervjuer har dock bearbetats från berättelser om konkreta fall till en mer generellt beskrivning. Efter utskrift fick informanterna del av det skriftliga materialet för både intervju och analysunderlag för att bekräfta innehållet. I något fall resulterade det i smärre tillägg och nyanseringar som är markerade.

3.3. Litteratursökning

Andra vägar för att samla kunskap som använts är projektens/verksamheternas egna bidragsansökningar och beskrivningar, internt och externt informationsmaterial, foldrar,

tidningsurklipp som jag fick från ansvariga, någon enstaka utvärdering samt deras hemsidor på nätet. Variationerna har varit stora när det gäller tillgång till material kring de olika projekten/verksamheterna vilket också avspeglar sig i beskrivningarnas omfattning. Någon värdering av de olika projekten har dock inte gjorts.

Ytterligare insamlingsförfarande har varit genom sökningar på Internet med hjälp av sökorden patriarkal, familj, invandrare, migration, heder, hedersmord och kvinnovåld. I de internationella sökningarna har sökorden patriarc*, families, structures, values, migration, honour, violence, gender samt integration använts. Sökorden har använts var för sig men också i olika kombinationer. Litteratursökningar har gjorts i databaserna Social Service Abstracts, Dissertations Social Sci Index Wilson Select Plus och Libris. På sökmotorn goggles har sökorden women, patriarc* och violence använts.

Jag har besökt kvinnofridsportalen och socialstyrelsens hemsida, Integrationsverket, Barnombudsmannen, Skolverket, Fou-enheten, Värdegrundscenter i Umeå, Brottsoffermyndigheten samt länsstyrelserna i Stockholm, Göteborg och Malmös hemsidor. Men också hemsidor hos flera frivilligorganisationer som arbetar med barn, kvinnor och familjer såsom Rädda Barnen, Terrafemme, Womans right, Papatya och Sios – samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige.

För att spegla den debatt som förts i media efter mordet på Fadime Sahindal har sökningar gjorts efter debattartiklar, ledarstick, insändare och andra artiklar där skribenterna/intervjupersonerna behandlar problematiken kring begreppet hedersmord. I respektive tidningars nyhetsarkiv på Internet har, genom att använda sökordet ”hedersmord”, material tagits fram ur de fyra stora rikstidningarna Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter, Expressen och Aftonbladet. Dessutom har artiklar ur tidskrifterna Bang, I & M samt HIV-aktuellt använts.

3.4. Annan kunskapsinsamling

Jag har även varit i telefonkontakt med ansvariga för länsstyrelsernas rapporter i Malmö, Göteborg och Stockholm, forskare vid Stockholms universitet, IMRE vid Malmö universitet, forskare vid Lund och Uppsala universitet. Telefonkontakt har också tagits med skolpersonal i Södertälje och Norrköping, utredare på Invandrarnämnden i Uppsala och på Integrationsverket, socialsekreterare i Vårby gård, Botkyrka och Rosengård. Ansvarig för EQUAL-projektet, handläggare vid Brottsoffermyndigheten i Umeå, Kvinnoforum, Kvinnors Rätt, forskare vid FoU Stockholm, en socionom vid Integrationscenter i Biskopsgården, ansvarig för storstadssatsningen i Spånga/Tensta, personal på Sesamhuset i Göteborg, forskare vid FoU-enheten i Stockholm, chefsrådgivare för jämställdhet på Sida, ansvarig för storstadssatsningen i Malmö samt en projektledare på Kvinno-SIOS.

Under arbetet med den här studien har jag även deltagit i seminarier och utbildningar i Stockholmsområdet som tagit upp problematiken med våld i hederns namn såsom nätverket ISIS kunskapsdag om Hedersproblematiken, Kommunförbundet i Stockholms utbildning ”Migration och ungdomsrevolt”, Föreningen för utvecklingsfrågors öppna seminarium under temat ”Våld i hederns namn”, Folkuniversitetets seminarium om ”Flickor från kyskhetskulturer – att leva i två världar” samt Integrationsverkets konferensdag ”Att lyfta blicken”.

Studiebesök har också gjorts hos organisationer som arbetar med frågor kring kvinnors och ungas svårigheter att leva i patriarkala miljöer såsom Terrafem, Rädda Barnen, Kvinnors Rätt, Kvinnoforum och Kurdiska kvinnoorganisationen.

3.5. Kategorisering och analys

Efter hand kunde en variation av olika typer av projekt/verksamheter skönjas. Där fanns representanter för den offentliga sektorn, den privata sektorn, frivilligorganisationer av olika slag som en barnrättsorganisation, invandrarorganisationer, kvinnoorganisationer och en stiftelse med kyrklig förankring, men också en gymnasieskola med inriktning mot elever med invandrarbakgrund. Det fanns även skillnader på hur de olika projekten/verksamheterna arbetade som inte följde ovanstående uppdelning.

För att få ett bättre grepp om materialet har således de olika projekten/verksamheterna kategoriserats efter vilken typ av inriktning de har såsom 1. allmänt förebyggande, 2. direkt förebyggande, 3. akuta insatser, 4. behandlande insatser och 5. skyddat boende. Projekten/verksamheterna har därefter analyserats efter frågeställningarna. Min strävan har hela tiden varit att så förbehållslöst som möjligt närma mig det empiriska materialet för att hitta svaren på frågeställningarna. De *teman* som finns beskrivna är hämtade från projekten/verksamheternas egna dokument såsom projektbeskrivningar, verksamhetsberättelser eller internt och externt informationsmaterial. I de fall det inte funnits någon skriftlig dokumentation har teman hämtats ur intervjuaterialet, i vissa fall har sammanfattningar gjorts utifrån det som framkommit under intervjuerna. *Perspektiv/pedagogik* ger en sammanfattande bild av hur respektive projekt/verksamhet förstår och uppfattar den sociala verkligheten, sin omvärld, samt vilken grundläggande syn på det sociala arbetet de har. Här har utgångspunkten varit Blennbergers (2003) schematiska översikt (se närmare beskrivning under rubriken ”De etiska kodorden”) över bedömningsområden, grundfrågor och alternativ för socialt arbete. Under rubriken *syfte* har projekten/verksamheternas mål och avsikter fångats utifrån det som artikulerats under intervjuerna tillsammans med den skriftliga dokumentation som funnits att tillgå i respektive fall. *Tilltal* beskriver hur varje kategori närmar sig sin målgrupp. Är det med ett allmänt tilltal där man talar om teman i tredje person, utan att rikta sig till någon specifik grupp eller individ? Eller är det ett personligt, direkt tilltal till gruppen och/eller individen. Tilltalet är en tolkning av hur de ansvariga under intervjuerna beskrivit sitt arbete och sin målgrupp. *Metod/tillvägagångssätt* beskriver helt enkelt på vilket sätt de arbetar och bygger på sammanfattningar av det som framkommit under intervjuerna tillsammans med skriftliga dokument från projekten/verksamheterna i de fall det funnits några.

3.6. De etiska kodorden

De etiska kodorden beskriver närmast svaren på frågan om varför vi ska ägna oss åt socialt arbete i den här specifika formen. Kodorden är en sammanfattande teoretisk tolkning av det empiriska materialet utifrån Blennberger (2003). Materialet har bestått av dels intervjuerna och dels skriftlig dokumentation jag haft till förfogande från några av projekten/verksamheterna.

För att få fram de etiska kodorden har jag huvudsakligen arbetat deduktivt utifrån Blennbergers (a.a) schematiska översikt över värden och normer som svarar på frågan varför socialt arbete bör bedrivas (på ett visst sätt). Det är även i huvudsak hans definitioner av begreppen som använts. Den schematiska översikten har använts som en ”slagruta” för att hitta de kodord som bäst stämmer överens med och tolkar de ansvarigas beskrivningar av arbetet tillsammans med de skriftliga dokumenten. Strävan har hela tiden varit att ligga så nära det empiriska materialet som möjligt. De etiska kodorden har sedan bekräftats av ansvariga för respektive verksamhet.

I den efterföljande fördjupningen av de olika etiska kodorden har olika repertoarer av kodord hos projekten/verksamheterna kunnat urskiljas. Även här har arbetssättet varit av en deduktiv karaktär med Blennberger (a.a) som utgångspunkt.

De etiska kodorden beskriver endast de positioner som de ansvariga artikulera vid intervjutillfällena och det som de olika projekten/verksamheterna ger uttryck för i sina interna och externa dokument. Någon djupare analys eller etisk profil av dem har inte varit möjlig att göra inom ramen för denna studie.

3.7. Urval, avgränsningar och generaliserbarhet

Elva projekt/verksamheter valdes ut efter kriterierna att de inriktat sig på att arbeta förebyggande eller fokuserat på flickans behov. Eller att de arbetade med familjen eller delar av familjen för att försöka bryta de destruktiva mönster som råder och få till stånd en fungerande relation i någon form mellan flickan och familjen.

Jag har intervjuat ansvariga samt efterfrågat skriftlig dokumentation. Eftersom många av dessa projekt/verksamheter är relativt nya har det inte funnits skriftligt dokumentation och utvärderingar på alla platser. Beskrivningarna är därför delvis baserade på intervjuer och samtal med ansvariga och delvis på material hämtat från verksamheternas hemsidor på nätet, informationsfoldrar, projektansökningar/beskrivningar och någon utvärdering.

De beskrivna projekten/verksamheterna valdes även efter principen att de kunde ge mest ändamålsenlig information, speglade bredden och där de ansvariga fanns inom rimligt avstånd till Stockholm. För att få en mer komplett bild valdes ett projekt från Norrköping som dokumenterades per telefon och brev.

I den här översikten har det varit möjligt att fånga bilden av ett fält som idag håller på att formera sig i Sverige. Det har även varit möjligt att spegla variationen av de olika typer av projekt/verksamheter som arbetar med samma målgrupp samt att fånga gemensamma och särskiljande drag. På dessa punkter är detta arbete generaliserbart, dock med reservationen att arbetet med denna målgrupp fortfarande på många håll ligger i startgroparna och att "fältet" ännu inte hunnit stabilisera sig. Undersökningsmaterialet pekar dock på en spännvidd av projekt/verksamheter som på olika sätt arbetar för att motverka kulturellt förtryck i patriarkala miljöer. Det har därmed ett generellt värde.

3.8. Validitet och reliabilitet

Validitet och reliabilitet handlar om sanningsvärdet hos resultatet. Synonyma ord är "tillförlitlighet, trovärdighet, pålitlighet och konfirmerbarhet" (Kvale 1997:208). Validiteten beskriver hur bra man kan mäta det som avses att mäta. I den kvalitativa forskningen är validiteten, giltigheten, till stor del beroende av forskarens hantverksskicklighet, men också av ett "ständigt kontrollerande, ifrågasättande och teoretiskt tolkande av upptäckterna" (a.a:218). Något som också har varit min ambition och som jag beskrivit närmare under rubriken "Intervjuerna".

Informanterna var ansvariga för respektive projekt/verksamhet och därmed väl insatta i hur arbetet bedrevs och vilket syfte de hade. Några av dem hade själva formulerat projektbeskrivningarna, andra hade dagarna innan intervjutillfället konfererat med övrig personal om sin verksamhet. Detta styrker validiteten i informanternas berättelser på så sätt att de vid intervjutillfället gav en giltig och innehållsrik bild av hur de uppfattade att respektive projekt/verksamhet fungerade.

Reliabiliteten handlar om studiens konsistens. Kommer informanterna att beskriva sina projekt/verksamheter på samma sätt om en månad, om ett år? Den frågan är svårare att ge ett konkret och entydigt svar på. Vilket beror på att det i många fall rörde sig om nya verksamheter

som ännu inte startat, var så nya att de inte hunnit arbeta upp några rutiner, utvecklat bra metoder eller kunnat göra några utvärderingar. Detta innebär att vissa informanter varken hade tillräckligt med kunskap om eller längre erfarenheter av sina projekt/verksamheter för att kunna ge svar som håller på längre sikt. De projekt/verksamheter som hade arbetat med denna problematik under en längre tid hade däremot ett annat tidsperspektiv och därmed är reliabiliteten sannolikt större när det gäller deras berättelser.

4. BAKGRUND

4.1. Våld i hederns namn – en fråga om ”kultur” eller ”vanligt våld” mot kvinnor?

I det här avsnittet kommer debatten kring begreppet *hedersmord* som pågått i Sverige att speglas genom det som publicerades i svenska tidningar under 2002. Det är dock viktigt att hålla i minnet att hedersmord är en extrem yttring av våld och att hot om våld i hederns namn förekommer i *vissa* patriarkala invandrarfamiljer. Ordet hedersmord är dock ett lättanvänt rubrikord och har därför syns mer i media under det senaste året än begreppen hedersrelaterat våld och mord. Det kan ändå vara av intresse att få en överblick och försöka förstå vad den stundtals ganska högljudda debatten som pågått har handlat om. Även om de åsikter som framförts många gånger är tillspetsade speglar de ändå något av den diskussion, de tankar och den inställning som finns till både begreppet hedersmord, men också till hur man ska hantera det så att det inte upprepas.

Materialet är hämtat ur Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Expressen samt Aftonbladet och som sökord har jag använt *hedersmord*. Urvalet är begränsat till det som publicerats under 2002. Ytterligare några artiklar som berör hedersmord från tidskrifterna Bang, Invandrare & minoriteter, HIV-aktuellt samt en artikel ur debattboken *Törnroslandet* (Darahagi 2001) finns med i underlaget.

Vid genomläsningen av artiklarna har tre positioner kunnat urskiljas. De har dock inte alltid varit helt fastlåsta utan ibland har några av dem gått lite omlott. För att tydliggöra skillnaderna och synliggöra de olika ståndpunkterna har jag dock valt att lyfta fram citat som förstärker skillnaderna.

Under senare år har begreppet *hedersmord* etablerat sig i det svenska språket. Det är ett begrepp som är sammansatt av två svenska ord som i andra fall inte brukar förknippas med varandra – *heder* - ett nästan lite gåtfullt ord som förekommer i sammanhang som ”han är en hederssam man” och ”det var hederligt handlat”. *Mord* – närmare ondska och död kan vi knappast komma. Vad är då hedersmord? Diskussionen om hedersmord har varit intensiv det senaste året efter Fadime Sahindals död. Hedvall (2002) anser att användningen av ordet hedersmord innebär att vi gör ”gärningsmannens verklighetsbild till vår”... ”att vi därigenom tar förövärens parti mot offren, de unga kvinnorna”. Språkvårdaren Grünbaum (2002) har däremot inte hittat något annat ord som bättre beskriver vad det egentligen handlar om. ”Hedersmord säger nämligen något om motivet, liksom rånmord, sexualmord och svartsjukemord.” När hedersmord används förstår vi direkt att mordet inte begåtts av någon som varit berusad, av svartsjuka eller av okontrollerade känslor.

”Hedersmord är en överlagd handling, bestraffande och varnande och med det yttersta syftet att göra sig av med något som kan skada familjens anseende, plats på den sociala rangskalan och därmed marknadsvärde” (a.a).

Grünbaum påpekar också att hedersmord har blivit ett etablerat begrepp i flera språk än svenskan under senare år.

Buden om den egentliga definitionen och om förklaringarna om varför någon utför hedersmord har varit många. I debattartiklar, på ledarsidor, i intervjuer och insändare utkristalliserades snart tre olika ståndpunkter.

Den första beskriver hedersmord som ej kulturbundet och menar att det handlar om en enskild persons handlande. Argument har framförts (Özyurt & Eldenblom 2002) att det bland annat beror ”på den maktlöshet som många invandrarmän känner inför den svenska kvinnosynen”, att det inte handlar (Al-Hashimi 2002) ”om kulturkrockar eller religionskrockar utan om livsstilskrockar” eller att (Alsing 2002) ”våld mot kvinnor inte är uttryck för speciella kulturer eller religioner utan är en fråga om maktmissbruk och förtryck”. Baksi (2002) menade att ordet ”kultur är brett och kan betyda vad som helst. Det blir olyckligt när de flesta debattörer pekar ut etniska kulturer, i synnerhet den kurdiska som orsak till hedersmorden”. Guillou (2002) har hävdad att hedersmord inte har med kultur att göra - ”om man säger att kurder har mord på tonårsdöttrar som en del av sin kultur betyder det att deras kultur är sådan att de inte gärna kan bo och leva i Sverige... dessa resonemang är inte bara rasistiska, de är i alla avseenden befängda”.

Den andra ståndpunkten handlar om hedersmord som ytterligare en yttring av våld mot kvinnor och menar att det är en universell företeelse. Det är samma patriarkala förtryck vare sig det handlar om exempelvis kurder, svenskar, indier eller araber. Argumenten för den andra ståndpunkten har pekat på att det inte finns någon artskillnad mellan våld i den ena eller den andra gruppen, bara en gradskillnad.

”Patriarkatet tar sig helt enkelt olika uttryck i olika sociala sammanhang... Om vi accepterar det faktum att vi lever i ett patriarkaliskt samhälle finns maskuliniteten överallt, den tar sig bara olika uttryck i Sverige och i Afghanistan. När kvinnor i väst avkläds och sexualiseras som objekt (via modetrender och operativa ingrepp) kan detta ses lika kontrollerande som ett samhällssystem som tvingar kvinnor att bära burka” (Appelqvist 2002).

Hedersmord (Matthis 2002) är ett utslag av det svenska patriarkatet och ”man slår in på en politisk farlig väg när man börjar diskutera brott i termer av ’kulturskillnader’ eller andra diffust vetenskapliga begrepp...”.

Diskussionen har även handlat om huruvida det finns någon skillnad på svenska män som slår och invandrarmän som slår.

”För tänk om det är så att Invandrarmännen håller på med ett Helt Annat Våld. Om dom är mycket hemskare än svenska män. Om det faktiskt är skillnad på att bli mördad av en man som tillfälligt tappat kontrollen än av en som gör det medvetet. Om det är bättre att bli mördad av en som skyddas av Institutionerna än av Kulturen. Och tänk om det är så att det är värre med Dottermord än Hustrumord. Om det faktiskt är mer okej att killar bestämmer över sina tjejer än att pappor bestämmer över sina döttrar... Jag är rädd för män. För alla män. Patriarkat som patriarkat” (Stridsberg 2002).

Den tredje ståndpunkten stod bland andra flera representanter för invandrarkvinnorna för och de hävdade att hedersmord har med kultur att göra. Darahagi (2001: 81) menar

”att förneka de kulturella skillnaderna är att inte erkänna att ’hedersmord’ är en förbrytelse mot historien, som i likhet med brott som kvinnlig könsstympning, barnåktenskap, tvångsäktenskap etc. borde straffas hårdare än vanliga brott, i Europa som i andra länder, som en markering.”

Ordföranden för Kurdistans kvinnoförbund i irakiska Kurdistan slår fast att ”hedersmord är tyvärr en kulturell fråga”, men påpekar samtidigt att företeelsen även förekommer i många länder i Mellanöstern, också inom kristna grupper (Wahldén 2002).

Här fanns även övertygelsen om att hedersmord är ett kulturspecifikt fenomen. Kurkiala (i Svensson 2002) påpekade att det visst kan

”finnas individuella och psykologiska orsaker till dessa mord (på Pela och Fadime, förf. anm.) och (att) man måste inse att den svenska integrationspolitiken spelade in. Men kulturen är ofta avgörande för hur vi människor handlar. Vi hämtar våra motiv och legitimerar vad vi gör utifrån det allmänna skafferi av värderingar som finns i vårt kulturarv.”

Han förklarade att det inte finns några gemensamma moralprinciper i Sverige som kan åberopas som stöd för kvinnomord eller kvinnomisshandel och det är det som är den stora skillnaden mellan hedersmord och andra kvinnomord i Sverige. De förra sker med stöd av den kultur som dominerar i mördarens ursprungsland.

4.2. Den patriarkala familjen

Den generella patriarkala familjens struktur beskrivs av Al-Baldawi (1998) som en triangel där pappan står överst. Han är familjens överhuvud och den som ansvarar för relationerna både inom och utanför familjen. Närmast under honom finns farfar och hans släkt, därefter finns morfar, mamman och hennes släkt. Under dem finns barnen. Sönerna har, oavsett om de är äldre eller yngre än sina systrar, företräde och befinner sig ovanför sina systrar i hierarkin. Överlag har gamla föräldrar högre status än mamman och barnen i en familj. Kvinnan ses mer som en del av mannen än som en självständig individ med egna medborgerliga rättigheter. Familjemedlemmen är först och främst medlem i gruppen, i familjen, därefter en egen individ med egna medborgerliga rättigheter. Det är också familjen som i första hand ger sina medlemmar social och ekonomisk trygghet, inte samhället.

När en individ, en familj lämnar sitt land startar en förändringsprocess (Socialstyrelsen 2002) som kommer att påverka hela individen och hela familjesystemet. Migrationsprocessen är oåterkallelig och innebär att individen aldrig blir densamme, utan en ny individ och en ny familjestruktur börjar ta form. Bland de familjer som invandrat till Sverige finns en grupp (Al-Baldawi 1998) med en traditionell patriarkal familjestruktur. När dessa familjer kommer till ett nytt land har tre olika sätt att anpassa sig, att forma familjestrukturerna kunnat urskiljas. Det är dels de som väljer att behålla den traditionella, patriarkala familjestrukturen, dels de som försöker att anpassa och integrera sig i det nya samhället och de som bryter med sin gamla kultur för att skapa en ny familjestruktur, liknande den som dominerar i det nya landet.

Migrationsprocessen (a.a.1998) går olika fort för de olika familjemedlemmarna. De familjer som valt att hålla fast vid det traditionella, patriarkala, familjemönstret får det allt besvärligare att fungera som tidigare. För föräldrarna kan migrationsprocessen innebära att de förlorar sina gamla roller och funktioner. Pappan har oftast svårare att klara förändringen från att ha varit familjens överhuvud till att, i många fall, bli beroende av barnen för att förstå språket i det nya landet. Den förlorade sociala positionen kan ytterligare förstärkas av arbetslöshet, socialbidragsberoende och sjukdom. Mamman har däremot större möjligheter att ta del av det sociala livet dels genom närheten till sina barn och dels genom sociala kontakter med grannar, förskole- och skolpersonal. För barnen går processen snabbare eftersom de i skolan får större möjligheter att integreras i samhället, både när det gäller språket och att lära sig det nya landets normer, seder och sociala koder. En obalans skapas (Integrationsverket 2000) mellan barn och föräldrar, inte bara när det gäller språket utan också när det gäller kunskap om att tolka hur livet i det nya landet fungerar och ska levas. En norm- och värdekonflikt uppstår (Schlytter 2002).

Det finns delade meningar om vilka faktorer som blir avgörande för om en familj ska lyckas eller inte i det nya landet. Medan Kamali (i LST Skåne 2002) poängterar integrering, arbete, bostadsförhållanden, kvantitet och kvalitet på sociala kontakter med det civila majoritetssamhället och andra invandrargrupper lyfter Schlytter (2002) fram betydelsen av att föräldrarnas normer i vissa familjer på några viktiga punkter inte stämmer överens med de

normer barnen och framförallt flickorna möter i skolan och samhället. Denna norm- och värdekonflikt beror inte i första hand på migrationen, även svenska familjer kan ha normer och värderingar som inte stämmer överens med samhället, även om flytten i sig är en händelse som sätter igång förändringsprocesser.

Det finns en (Integrationsverket 2003) tydlig skillnad i den rådande synen på fostran av flickor mellan majoritetskulturen och minoritetskulturen. Betoningen på självständighet och individualism finns i den förra medan betoningen i minoritetskulturen ligger på samhörighet och kollektivism. Diskrepansens mellan de värderingar och normer flickor från patriarkala familjestrukturer möter i hemmet och de hon möter i skolan och i majoritetssamhället är stora. För många flickor innebär det en ständig balansgång mellan att å ena sidan leva som familjen vill och å andra sidan följa de signaler om självständighet och frihet som finns i majoritetssamhället.

I "En överlevnadshandbok för flickor" (Arbadi & Fristorp 2002) berättar några invandrarflickor hur de har det hemma i sina familjer i sitt nya hemland Sverige. En av dem är Destan, 16 år. Hon "förstår att pappan är orolig för hennes rykte, men hon skulle vilja att han hade förtroende för henne. Hon vill kunna umgås med vänner, åka till lägerskola, gå på café 'förr var jag så lydig men nu tänker jag att det inte lönar sig." Diana, 19 år berättar om sin pappa som inte kan acceptera att hon har en muslimsk pojkvän. Diana önskar att hon kunde få välja vilket liv hon vill leva, utan att behöva förlora sin syrianska identitet.

I boken om Pela (Swanberg 2003) berättar system Breen om den gamla traditionen om hedersmord bland kurder. Numera finns andra sätt att lösa problem inom familjen och mellan olika släkter på såsom att gifta bort flickan. Men fortfarande praktiseras traditionen med hedersmord i en del mer traditionella och gammalmodiga släkten:

"Det finns ett mönster för män och ett annat för kvinnor. Om en kvinna dödas är det ofta ett mord som sker inom släkten. Kvinnor är inte så viktigt som män, de flyttas ju mellan olika släkter när de gifter sig. Men en kvinna får aldrig skada sin släkts heder. Gör hon det, måste hon straffas. Det var så det var med Pela. Farfar hade lyssnat på skvaller från sin släkt och tyckte att Pela hade uppfört sig illa. Han bestämde att Pela måste dödas, för hon skadade familjen Atroshis heder" (a.a).

I en kartläggning av flickor från starkt patriarkala familjer i Uppsala (Nehlin 2002) konstateras att dessa flickor lever två liv. Ett hemma med traditionella värderingar och ett annat liv i skolan där de strävar efter samma frihet som sina svenska kamrater. Några flickor byter kläder på väg till skolan, några har aldrig fått delta i barndans, skolgymnastik eller simundervisning. De är hårt kontrollerade hemifrån och har ofta ansvar för sina yngre syskon och för tyngre hushållsarbete.

Undersökningen visar också att dessa familjer ofta står utanför svenskt samhällsliv och svenskt tänkande. Oavsett vilken utbildningsnivå familjerna har eller om de kommer från en storstad eller landsbygd är avsaknaden av sociala sammanhang i det svenska samhället en gemensam nämnare. De flesta bor i invandrantäta områden och får i huvudsak sin samhällsinformation via satellitkanaler från hemlandet. Arbetslösheten i den här gruppen är hög och långa sjukskrivningar är vanliga.

4.3. En värde - och normkonflikt

En analys av fyra invandrarflickors situation (Schlytter 2002) som vuxit upp i familjer med avvikande synsätt jämfört med det svenska samhället när det gäller grundläggande värde - och moralfrågor, främst synen på kvinnan och kvinnoemancipationen, visar att flickornas behov av att skapa sig ett eget handlingsutrymme krockar med föräldrarnas vilja. Flickornas historier är delvis olika men det finns likheter i krav av en mer grundläggande karaktär, såsom att flickan

inte själv får välja den hon ska gifta sig med, att hon ska vara oskuld när hon gifter sig och att föräldrarna, framförallt fadern, ska bestämma vem flickan ska gifta sig med. Dessa påbudsnormer förutsätter att flickan inte kan fatta egna beslut och därmed har någon annan rätt att gå in och fatta beslut i hennes ställe.

De förväntningar och krav som finns på flickan innebär skyldigheter men också rättigheter för andra i familjen och släkten. Föräldrarna har rätten och skyldigheten att bestämma vem flickan ska gifta sig med och att hon då fortfarande är oskuld. Om flickan inte lever upp till de krav och förväntningar som ställs på henne är det faderns ansvar och rätt att se till att hon uppfyller dem och att familjens och släktens heder hålls intakt. Detta kan ske genom kontroll, hot, bestraffningar och misshandel och som en sista utväg genom mord. Männén i familjen har alltså en skyldighet ”att bestraffa flickan om hon inte är eller verkar vara oskuld längre och det finns en möjlighet för männen, framförallt fadern, att få tillbaka sin heder genom sådan bestraffning” (Schlytter 2002).

Schlytter (a.a) pekar på att i de fall, två av dessa fyra, där flickan mördats av någon nära släkting har det funnits ett nätverk av släktens män kring gärningsmannen som gemensamt ställt sig bakom dödsdomen. I dessa hierarkiska manliga allianser är det papporna som har makten över sönerna och de äldre männen i släkten bestämmer över de yngre. Gärningsmännen har också varit medvetna om att det de gjort strider mot svensk lag. Deras lojalitet mot varandra och släkten har dock varit större än lojaliteten mot svensk lagstiftning och det svenska samhället.

Tre av flickorna sökte hjälp från det svenska samhället men hjälpen de fick var bristfällig. Socialtjänsten insåg inte allvaret i flickornas situation utan överlämnade ansvaret på flickorna själva. Schlytter (a.a) menar att den statliga politiken har osynliggjort flickornas utsatthet och gett de ansvariga, papporna, familjen och släkten ansvarsbefrielse. Detta har i sin tur påverkat flickornas rättsliga ställning negativt. Genom att inte ta flickornas utsatthet på allvar och inte använda sig av de rättsliga möjligheter som finns för att hjälpa flickorna och ge dem skydd har samhället istället accepterat familjens och släktens alternativa normsystem.

4.4. Socialtjänstens syn på flickorna

I en avhandling (Sjöblom 2002) framkom att flickor med invandrabakgrund är överrepresenterade i gruppen ungdomar som rymmer och kastas ut hemifrån. Inom socialtjänsten i invandrartäta områden i Stockholms norra förorter, Tensta, Rinkeby, Hjulsta och Kista betonades att ungdomar med invandrar- och flyktningbakgrund hade blivit en ny kategori bland ungdomar som rymmer och kastas ut hemifrån. Även i andra distrikt i Stockholm var uppfattningen att ungdomar med invandrabakgrund hade ökat i förhållandet till hela ungdomsgruppens storlek. De familjer som ungdomarna rymt eller kastats ut ifrån beskrevs som resurssvaga familjer med en hög konfliktnivå där inslag av våld förekom, både direkt och indirekt mot föräldrar och ungdomar. Det dominerande uppfostringsmönstret beskrevs av socialsekreterarna som auktoritärt, och relationen mellan föräldrar och ungdomar blev till en maktkamp med inslag av våld. Särskilt flickor med invandrabakgrund var utsatta för våld i form av slag och misshandel, i några fall även mordhot.

Studien visade även att dessa ungdomar hade svårt att få stöd från socialtjänsten för att forma ett eget livsprojekt. Socialsekreterarna menade att orsaken till varför flickor med invandrabakgrund rymde och kastades ut hemifrån var kulturkrockar mellan generationerna i familjen. Ungdomarna anpassade sig snabbare till den svenska kulturen med hjälp av den socialiseringsprocess skolan och kamraterna stod för än vad deras föräldrar gjorde. Detta ledde till att ungdomarna ”försvenskades”, något som föräldrarna hade mycket svårt att acceptera.

Socialekreterarna beskrev föräldrarnas bild av Sverige och svensk ungdom som vanföreställningar och menade att den ofta var överdriven och orealistisk. Föräldrarna menade att ungdomar har större frihet här och att det svenska sättet att uppfostra barn på var dåligt. Konsekvensen blev att föräldrarna ville skydda sina barn från den svenska kulturens dåliga inflytande.

Andra socialekreterare beskrev att föräldrarna hade svårigheter att anpassa sig till den nya kulturen och många hade hamnat i en vanmäktig situation där de förlorat det stöd de hade i hemlandet. Som bemästrandestrategi för att överleva valde många föräldrar en strategi som innebar att de blev mer traditionsbundna här i Sverige än vad de hade varit i hemlandet. Föräldrarna krävde dessutom att ungdomarna skulle välja samma strategi.

I kontakten med dessa familjer har socialtjänsten ett utpräglat familjeinriktat synsätt. Att rymma hemifrån ansågs vara ett onormalt sätt att frigöra sig från sina föräldrar på och utgångspunkten i socialtjänstens arbete var att den unge skulle ”jobbas hem”.

5. TEORETISKA REFERENSRAMAR

I det här kapitlet kommer två teoretiska referensramar att presenteras som utgör ett underlag för de avslutande diskussionerna i den här studien. Den etiska ramen ger förutsättningar att förstå inriktningen av den fördjupade analysen av de etiska kodorden. Arbetet med problematiken med utsatta flickor från patriarkala invandrarfamiljer är mycket mångfasetterat och bedrivs på flera nivåer av olika typer av aktörer. Olika problem- och insatsområden aktualiserar olika etiska problem men kan också lyfta fram olika, om än inte helt motsatta etiska värden och normer. En del av dessa etiska värden kan utgöra grundprinciper för att bedriva socialt arbete medan andra är mer nyckelvärden eller regulativa principer för hur arbetet ska bedrivas.

Presentationen av två organisationsteorier gör det möjligt att förstå hur det sociala fält som arbetet med utsatta flickor från patriarkala invandrarfamiljer formerar sig.

5.1. Etiska kodord för det sociala arbetet

Det sociala arbetet är ett etiskt projekt. Det utförs av en mängd olika aktörer inom ett flertal helt skilda områden, vilket inte minst denna studie visar. Blennberger (2003) menar att det sociala arbetets etik bör överensstämma med den etik som gäller för livet, medborgarskapet och i samhället i övrigt. Det går heller inte att utföra socialt arbete utan etiska idéer oavsett om de är medvetna eller omedvetna. En varning utfärdas dock för risken att socialt arbete blir en förtryckande makt demonstration. Det gäller allt socialt arbete – både inom den offentliga sektorn och i frivilligorganisationer.

Det finns flera sätt att gruppera etiska normer och värderingar på. Ett sätt är att sätta in dem i olika register eller repertoarer. Ett annat sätt är att gruppera dem på olika argumentativa nivåer. Blennberger (2003) ger förslag på en indelning i tre nivåer; förstahandsnivå, mellannivå och grundvalsnivå (basala etiska utgångspunkter). På förstahandsnivå finns de etiska värden och normer som svarar på frågan varför socialt arbete bör bedrivas (på ett specifikt sätt). Hit hör exempelvis värdighet/integritet, självbestämmande/autonomi, ökad jämlikhet samt rättssäkerhet. Dessa värden och normer pekar på en målsättning som innebär en omedelbar förpliktelse, det vill säga de kan utgöra deontologiska etiska grundpositioner som inte behöver ytterligare argument. Men om vi istället väljer att gå vidare och ställer frågan ”varför”? till de värden och normer som finns på förstahandsnivån. Exempelvis ”varför är värdighet/integritet, autonomi eller ökad

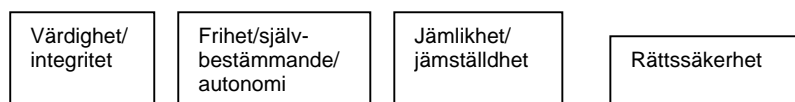
jämlikhet viktiga”? blir svaren värden och normer som kan räknas till en mellannivå. De främsta begreppen här är idéer om humanitet, solidaritet och mänskliga rättigheter, men också tankegångar kring begrepp som medborgares skyldigheter. Även dessa idéer kan utgöra en etisk grundposition samtidigt som de kan vara ett led i en argumentkedja och peka på ytterligare en argumentativ nivå, nämligen en etisk grundvalsnivå eller en basal etisk utgångspunkt.

Denna grundvalsnivå utgör slutet i en argumentkedja och varken kräver eller kan stödjas med ytterligare argument. De två mest utmärkande ståndpunkterna här är människovärdesprincipen och en utilitaristisk konsekvensetik.

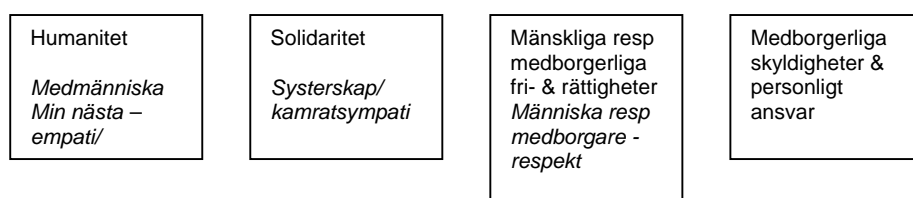
I analysen som gjorts av de beskrivna projekten/verksamheten i den här studien kommer de etiska värden och normer som de ansvariga anger som kodord för sina respektive projekt/verksamheter att fördjupas. I detta kapitel kommer först de kodord som ingår i analysen att förklaras. Definitionerna är främst hämtade från Blennberger (2003) och nedanstående översikt visar de etiska värden och normer som är aktuella i de beskrivna projekten/verksamheterna. Översikten visar också hur de förhåller sig till varandra utifrån ovanstående beskrivning av förslag på gruppering i tre nivåer.

Varför ska socialt arbete bedrivas (på ett visst sätt, inom olika bedömningsområden)? figur 1.

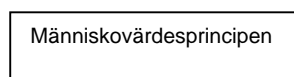
Etiska värden & normer på förstahandsnivå (eventuellt uppfattade som grundvalsnivå)



Etiska värden & normer på mellannivå (eventuellt uppfattade som grundvalsnivå)



Etisk grundvalsnivå (etiska grundpositioner – basala etiska utgångspunkter)



Översikten är författarens bearbetning av Blennberger (2003) och innehåller endast de värden och normer som är aktuella i denna studie. Många fler etiska värden och normer kan vara aktuella för att besvara frågan om varför socialt arbete ska bedrivas på ett visst sätt. Översikten kan med fördel användas tillsammans med analysen av projekten/verksamheterna, figur 3 sidan 49, för att utläsa hur de olika etiska kodorden förhåller sig till varandra.

Etiska värden & normer på förstahandsnivå

Värdighet, integritet – Rätten till ett värdigt liv med respekt för vår integritet. Begreppet integritet har flera sidor. Det handlar om att vara fri från tvång och förtryck och om rätten till självbestämmande. Att själv få bestämma över sitt handlande och om hur ens liv ska gestalta sig. Om rätten till frihet från manipulation och om rätten till en privat sfär både när det handlar om en rumslig sfär som ett eget rum och en privat sfär som omfattar kunskap/information om personen i fråga. Om att bli respektfullt, vänligt och jämlikt bemött och om att få del av en kvalificerad offentlig insats exempelvis undervisning, omsorg och vård. En annan sida är rätten till delaktighet och demokratiskt inflytande i det samhälle man lever i.

Frihet, autonomi och självbestämmande – Dessa tre begrepp är i huvudsak synonymer och ingår även i begreppet integritet -värdighet. Det går inte att göra en enkel definition av frihetsbegreppet men en klassisk distinktion är att skilja mellan negativ frihet – frihet från och positiv frihet – frihet till. Den negativa friheten är det som vi är fria ifrån. Att inte bli utsatt för något som vi inte valt, att vara fri från tvång och förtryck och från manipulation. Den positiva friheten är i stort en motsatsbild av den negativa friheten, det vi är fria att göra.

Jämlikhet, jämställdhet – Det handlar om makt och position. Förhållandet mellan socialarbetare och klient är asymmetriskt, de möts inte på lika villkor och har ingen ömsesidig personlig relation. Det är därför viktigt för socialarbetaren i en sådan situation att bemötandet präglas av insikten om att ”den andra personen är en verklig person, som liksom jag själv deltar i det svåra och underbara äventyret att vara människa i världen och historien” (Blennberger 2003). Huruvida en relation är asymmetrisk eller inte beror på kontexten, rollerna kan vara ombytta i ett annat sammanhang.

Rättssäkerhet – ”Att vi kan lita på att det samlade offentliga regelverket har en rimlighet och att det tillämpas korrekt och finkänsligt”(a.a). Frågan om varför vi ska bedriva socialt arbete kan inte besvaras med enbart rättssäkerhet.

Etiska värden & normer på mellannivå

Humanitet – Är ett uttryck för kärlek och vördnad inför livet och handlar om att vi uppmärksammar och tar ett ansvar för andra människor samt deras behov och svårigheter. Det bör uppmärksammas att i begreppet humanitet finns en åtskillnad mellan starka och svaga personer. ”De starka uppfattas som aktiva och goda subjekt och de svaga blir mottagande objekt för deras insatser”(a.a).

Solidaritet/systerskap - Kan ses som en tvillingidé till humanitet då båda uttrycker ett ansvar för personer i utsatta situationer. Solidaritet är dock mer ett ideologiskt kodord och kännetecknas av en horisontal relation som poängterar hjälpmottagaren som ett aktivt subjekt.

Mänskliga/medborgerliga fri- och rättigheter – Detta är något som alla människor har och handlar om rättmätiga krav gentemot staten, de kollektiva resurserna och den politiska makten. Exempel på mänskliga rättigheter som de är formulerade i FN:s mänskliga rättigheter (FN 1948) är var och ens rätt till liv, frihet och personlig säkerhet. Att var och en har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet, vilket innebär att individen har rätt att hysa åsikter och frihet att söka, ta emot och sprida upplysningar och tankar genom varje slags uttrycksmedel och utan hänsyn till gränser.

Fri- och rättigheterna får legitimitet genom politiska beslut och juridiska granskningar. Uppgiften blir att respektera dessa fri- och rättigheter för andra samtidigt som vi bevakar och kräver dem för egen del. Rättigheterna är dock bara presumtiva. De är beroende av dels kollektiva resurser, dels enskilda medborgares humanitet och solidaritet för att bli identifierade och tillgodosedda.

Medborgerliga skyldigheter & personligt ansvar – Etiska dilemman uppstår ofta i brytpunkten mellan individens rättigheter och individens skyldigheter. Ett exempel är gränsen mellan yttrandefrihet och individens ansvar för att inte skada någon genom förtal, rasistiska uttalanden eller kränkande tillmälen.

Etisk grundvalsnivå (etiska grundpositioner – basala etiska utgångspunkter)

Människovärdesprincipen - Definieras som att ”människans värde är högt, lika för alla och överordnat djurens värde. Det är givet med själva livet som människa” (Blennberger 2003). Kan tolkas som en rätt till integritet och som en jämlikhetsinriktad rättvisepincip. I Sverige och i de västerländska humanistiska samhällena finns en grundläggande bas som präglar rådande normer och regler. Basen är människans värde och värdighet; människovärdesprincipen. Om utgångspunkten är att människovärdet är givet och har ett grundläggande existensvärde kan det inte hotas eller förloras. Det kan däremot kränkas och nonchaleras. I och med att människovärdet är givet finns det. Det existerar oavsett om omgivningen känner igen och respekterar det eller inte. Människovärdet får en objektiv status och blir en dimension av verkligheten. I FN: s deklaration av de mänskliga rättigheterna uttrycks det som ”erkännandet av det inneboende värdet hos alla medlemmar av människosläktet och av deras lika och oförytterliga rättigheter...”.

Det är dessa etiska värden och normer som kommer att vara föremål för fördjupningen i slutdiskussionen om de etiska kodorden som kännetecknar de beskrivna projekten/verksamheterna.

5.2. Två organisationsteorier

Organisationsforskningen består av flera skolor som valt olika perspektiv för att förklara hur organisationer organiserar sig och som lagt tyngdpunkten på varierande aspekter av olika typer. De projekt/verksamheter som arbetar med målgruppen utsatta flickor från patriarkala invandrarfamiljer är i en förorganisatorisk fas och kan närmast beskrivas som ett ”fält” under formering. I det avslutande kapitlet görs en kortfattad analys av utvecklingen, vad som påverkar den och hur den yttrar sig i förhållande till det övriga samhället. Som underlag för den analysen har två olika sätt att se på organisationer valts ut. Det är dels nyinstitutionell teori som främst betonar samspelet mellan organisationers handlande och institutioners utformning. Dels det organisationsekologiska perspektivet där tyngdpunkten ligger på faktorer som formar och påverkar organisationer.

I den här studien finns projekt/verksamheter representerade som tillhör den offentliga sektorn, som är institutioner, de som tillhör frivilligsektorn men också den privata sektorn. För att analysera organisationer (Sallnäs 2000) som exempelvis barn- och ungdomshem inom kategorin människobehandlande eller gränsöverskridande organisationer har nyinstitutionell teori ofta använts. Den betonar organisationernas beroende av den institutionella omgivningen och deras strävan efter att leva upp till omgivningens förväntningar för att på så sätt få legitimitet. I den här typen av organisationer, exempelvis skolor, socialbyråer, barn- och ungdomshem, är det inte produktionsresultatet som räknas utan hur väl organisationerna kan anpassa sig till omgivningens godkännande. En skola måste drivas så att omgivningen känner igen och godkänner den som en

skola etc. Det är legitimiteten som är konkurrensmedlet som ger organisationen tillgång till resurser och möjligheter att överleva och utvecklas (Powell 1991 i Stern 1999).

Centrala begrepp inom nyinstitutionell organisationsteori är organisatoriska fält eller ”branscher” och omfattar de organisationer som arbetar under gemensamma institutionella villkor och med liknande produkter eller service. DiMaggio och Powell (1983) menar att organisationer har en benägenhet att bli alltmer lika och de definierar organisatoriska fält (organizational fields) på följande sätt: ”those organizations that, in the aggregate, constitute a recognized area of institutional life: key suppliers, resource and product consumer, regulatory agencies, and other organizations that produce similar services or products” (a.a sid 225). Organisatoriska fält skapas genom att organisationer, som i början är olika till både form och tillvägagångssätt, så småningom börjar efterlikna varandra så att de efterhand blir allt mer likformiga. I denna process har omgivningen en stor betydelse för hur organisationer organiserar sig och starka aktörer är bland annat samhällets utbildningssystem (Meyer 1977 i Stern 1999), samhällets forskning och organisationskonsulter (Furusten 1996 i Stern 1999). DiMaggio och Powell (1983) pekar på tre anledningar till denna homogeniseringsprocess som överlappar varandra. Det är befintliga regler som på olika sätt mer eller mindre tvingar organisationen att arbeta på ett visst sätt. Det är tryggheten i att efterlikna andra organisationers arbetssätt samt att det finns professionella grupper som genom ett gemensamt arbetssätt präglar en viss verksamhet. Det begrepp som bäst fångar denna process är isomorfism. (”Isomorfi används om företeelser som är uppbyggda på samma sätt, men som i övrigt är olika – som en karta kan förhålla sig till landskapet som avbildas”, Holmblad Brunsson 2002 sid 218).

Den första, tvingande isomorfism, (DiMaggio och Powell 1983) innebär att fältet genom de tvingande regler som en dominerande aktör skapat pressas in i samma mönster. Det kan röra sig om starka och dominerande organisationer som andra organisationer är beroende av eller genom olika kulturella förväntningar som finns i samhället. Pressen kan vara utformad som tvingande, som en övertalning eller som en invitation till en hemlig, bedräglig överenskommelse (collusion). Den kan vara både formell och informell, till exempel genom de lagar som gäller för hur ett hem för vård och boende ska drivas eller genom statsbidrag och andra ekonomiska incitament.

Den andra, mimetisk isomorfism, (a.a.) är den likhet som uppkommer genom att organisationerna härmar varandra. Osäkerhet är en stark kraft som främjar imitation. När organisationer har oklara mål eller när omgivningen skapar osäkerhet kan det leda till att de härmar andra organisationer. På instabila fält blir framgångsrika, äldre, organisationer förebilder och modeller som andra mer osäkra och ofta också nyare organisationer tar efter. Tydliga exempel finns inom missbruksvården med dess olika behandlingsmodeller, exempelvis Minnesotamodellen. Organisationer har en benägenhet att ta efter liknande organisationer inom respektive fält som de upplever som framgångsrika och som har legitimitet. Detta kan dock mer hänföras till den mimetiska processen än till konkreta bevis för att den efterhärjade modellen skulle vara mer effektiv och framgångsrik.

Den tredje, normativ isomorfism är en social process (a.a.) och innebär att likriktningen i första hand skapas genom professionalisering. Organisationer inom samma fält anställer personal med en viss bakgrund och/eller utbildning, legitimation och auktorisation. Detta medför att personalen inom fältet har liknande normer och kognitiva föreställningar vilket kan innebära att de gärna sluter sig samman i intresseorganisationer för att utveckla fältet i en riktning som gynnar den egna yrkesgruppen.

Organisatoriska fält kännetecknas av olika typer av organisationer men med liknande uppgifter och gemensamma föreställningar om vad man gör och hur det man gör bör göras. På fältet skapas och omskapas speciella strukturer och kulturella villkor som påverkar de aktuella aktörerna. Genom olika processer som inbördes efterlikning, tävlan mellan organisationerna, men också via staten och dess lagar och regler samt genom professionella gruppers agerande skapas de organisatoriska fälten. Men det är främst staten (Scott i Sallnäs 2000) och professionerna som genom sina krafter påverkar fältet mot en ökad homogenitet. Tidigare forskning (Svedberg 1993) om socialt inriktade frivilligorganisationers starka beroende av ekonomiskt stöd från det offentliga pekar på en faktor som kan bidra till att fältet blir mer likriktat. I arbetet med utsatta flickor från patriarkala invandrarfamiljer är regeringsföreträdarens interventioner (Wahldén 2003) ytterligare exempel på detta.

På de fält som är stabila finns uttalade legitima aktörer, professionella grupper och typer av accepterade aktiviteter. Exempel på detta är de verksamheter inom den offentliga sektorn såsom socialtjänsten och HVB-hemmen men också de Livskunskapsgrupper som bedrivs inom skolan som finns beskrivna i denna studie. På instabila fält är osäkerheten större kring vad som är accepterat och vad som inte är accepterat och det finns inte några självklara ledare, ”legitimate players”. Hit kan de många olika typer av förebyggande verksamheter inom invandrarorganisationerna som beskrivs i den här studien räknas, framför allt de som finns i bilaga 2.

Inom ett fält har Ahrne (1990 i Sallnäs 2000) funnit fyra grundläggande slag av organisationer. Det är kapitalistiska företag, frivilligorganisationer, stater/nationer och familjer. ”Fältbegreppet kan ses som en ungefärlig, analytisk inringning av vissa typer av organisationer som finns i en särskild del av samhället och som har liknande uppgifter” (Sallnäs 2000:47). I tidigare studier har man pratat om barnavårdsfältet, missbrukarfältet men också om hela det sociala arbetet som ett fält. I det nya fält som växer fram med arbetet med utsatta flickor från patriarkala invandrarfamiljer har tre av de typer av organisationer som Ahrne definierat kunnat urskiljas. Det är ett kapitalistiskt företag, frivilligorganisationer samt offentlig sektorn (staten).

Ett annat sätt att se på vad det är som formar och påverkar organisationer är det organisationsekologiska perspektivet. Där utgår Hannan och Freeman (1985 i Hedström 1999) från frågan om varför det finns så många olika slags organisationer. Utgångspunkten är att det bara finns ett begränsat utrymme och frågan är varför vissa typer av organisationer inom detta utrymme överlever medan andra inte gör det. Synsättet ligger nära Darwins utvecklingslära där den starke, den som bäst kan anpassa sig till de rådande förhållandena i samhället överlever. De organisationer som har en tydlig och lättförståelig profil (Holmblad Brunsson 2002) blir i allmänhet lättare accepterade av allmänheten och får högre legitimitet. Det handlar ofta om äldre organisationer med väl utarbetade rutiner. Om staten eller andra intressenter intervenerar med exempelvis bidrag sätts det organisationsekologiska synsättet ur spel. Med hjälp av bidrag kan även sämre och mindre lyckade organisationer överleva.

I det organisationsekologiska perspektivet ligger fokus på två hypoteser som beskriver organisationers förhållanden. Den första är att organisationer är strukturellt trögföränderliga enheter (Hedström 1999) som endast med långa tidsfördröjningar har svårt att anpassa sig till förändringar i omgivningen. Den andra är att organisationer är socialt präglade av den tid och de idéer som var rådande i samhället när organisationerna bildades. Detta kommer också att påverka organisationernas uppbyggnad. Hypoteserna om strukturell tröghet och social prägling innebär att för att kunna förstå nutida förhållanden måste man också känna till hur samhället såg ut när organisationen bildades. Organisationernas tröghet gör dem mer eller mindre oemottagliga för

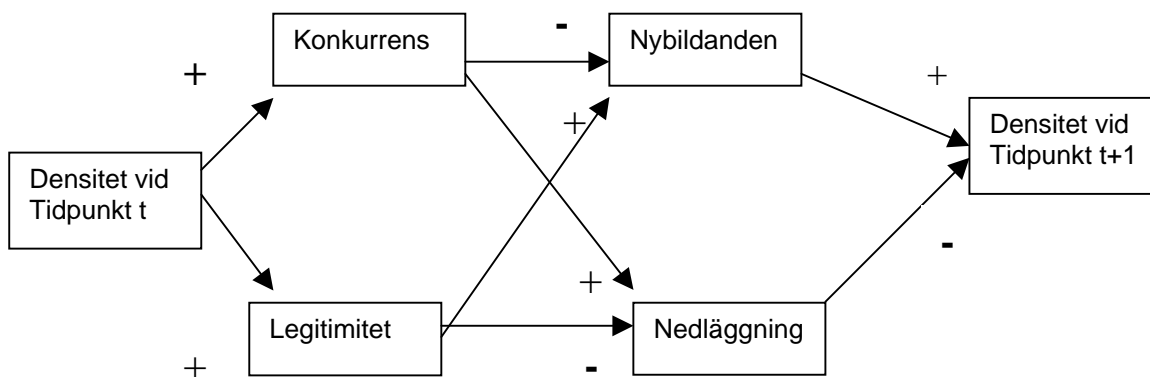
snabba förändringar i omgivningen och de kommer alltid att vara präglade av sin historia och de idéer som fanns i samhället när de bildades.

I stället för att tala om fält använder Hannan och Freeman (1989 sid 95 i Sallnäs 2002) inom det organisationsekologiska perspektivet begreppet nischer för att beskriva vad det är som konstituerar grupper av organisationer och vad som påverkar dem. En nisch innehåller en uppsättning, en population, av organisationer som finns inom gränserna på det system man studerar, i det här fallet arbetet med utsatta flickor från patriarkala invandrarfamiljer.

Organisationerna ska ha liknande organisatorisk form, det vill säga de ska ha en liknande formell struktur, göra ungefär samma saker och ha en liknande normativ ordning. Varje uppsättning av organisationer intar en nisch, ett visst resursutrymme som gör att organisationen kan växa och överleva. Nischens storlek bestäms av de sociala, ekonomiska och politiska förhållandena som krävs för att organisationerna ska kunna föröka sig eller åtminstone inte minska eller försvinna.

Studier inom organisationsekologin (Hedström 1999) har visat att den numerära utvecklingen av en organisationspopulation följer ett visst mönster som kan delas in i tre stadier. I det första stadiet har organisationspopulationen en mycket låg tillväxt. Det andra stadiet kännetecknas av en kraftig tillväxt av antalet organisationer inom populationen. Medan organisationspopulationen i det tredje stadiet slutligen når en jämvikt med en på lite längre sikt stabil storlek.

Antalet organisationer i en population beror på hur många organisationer som läggs ned och hur många som bildas under en viss period, ett annat begrepp för detta är densitetsutveckling. Organisationsekologerna pekar på två avgörande faktorer för detta – konkurrens och legitimitet. Ju högre konkurrensen är om omgivningens resurser desto fler organisationer läggs ned och färre nya bildas. Även en organisationsforms legitimitet påverkar populationen så att ju högre legitimitet en organisationsform har desto fler nya organisationer bildas och färre läggs ned.



Organisationsekologins kärnhypoteser (Hedström 1999 sid 67).

Graden av konkurrens och legitimitet hänger samman med organisationspopulationens storlek, densitet, på så sätt att ju fler organisationer det finns desto mer ökar konkurrensen och legitimiteten. Om en population innehåller för få organisationer i förhållande till resurserna blir också konkurrensen låg. Men när organisationerna ökar i antal och blir så många att resurserna inte längre räcker till alla hårdnar konkurrensen i ett accelererande tempo tills populationen nått sin "bärandekapacitet". Om fler organisationer vill in i nischen måste några "gamla" organisationer först konkurreras ut. Det motsatta gäller sambandet mellan organisationens grad av legitimitet och populationens storlek. Nya organisationsformer ifrågasätts ofta och de har

därmed låg legitimitet. När en organisationsform väl är etablerad leder det till en hög legitimitet som även nya organisationer med liknande organisationsform får del av.

Sambanden mellan densitet (antal organisationer), legitimitet och konkurrens är komplexa och drar delvis åt motsatta håll. Ökad densitet leder till att organisationsformen får legitimitet vilket underlättar för nytillskott. Samtidigt medför densitetsökningen högre konkurrens vilket i sin tur leder till färre nya organisationer och fler nedläggningar.

Graden av legitimitet och konkurrens går inte att mäta och det har därför varit omöjligt att undersöka hur dessa samverkar. Den kritik som riktats mot organisationsekologin handlar om att man mer undersökt det som är praktiskt möjligt att undersöka utifrån den organisationsekologiska teorin om sambanden mellan densitet och sannolikheten att nya organisationer bildas eller risken att befintliga organisationer läggs ned. Inte i första hand det som vore teoretiskt intressant. Organisationsekologin har dock bidragit med intressanta aspekter på att omgivningen och de idéer som var rådande i samhället när en organisation bildades har stor betydelse för hur organisationen organiserar sig, omorganiserar sig men också för hur och varför den en dag läggs ned.

Dessa två organisationsteorier går inte att applicera fullt ut på det empiriska materialet i denna studie. Trots detta kan de ändå ge intressanta aspekter på arbetet kring de utsatta flickorna. I slutkapitlet, den sammanfattande analysen – diskussionen om ett fält, speglas de beskrivna projekten/verksamheterna utifrån de ovan beskrivna organisationsteorierna.

6. INTRODUKTION AV RESULTATET

För att spegla variationen/bredden av projekt/verksamheter som arbetar förebyggande och/eller med syfte att motverka kulturellt förtryck, i det som i debatten nämnts som patriarkala invandrarfamiljer, har jag valt ut elva stycken och beskrivit dem lite närmare. Tio projekt/verksamheter har jag besökt, det elfte har, på grund av avståndet, dokumenterats per telefon och brev. Projekten har kategoriserats efter vilken typ av arbete de utför såsom 1. allmänt förebyggande, 2. direkt förebyggande, 3. akuta insatser, 4. behandlande insatser samt 5. skyddat boende.

De beskrivna projekten/verksamheterna har haft olika förutsättningar för sitt arbete. I några projekt har de ansvariga arbetat med frågorna under flera år, ibland med projektstöd, ibland inom ramen för sin tjänst. Några har sökt sig till den specifika målgruppen, andra har "fått dem i knäet" i sin ordinarie verksamhet och då tvingats att söka kunskap och metoder för att kunna hantera situationen. En av verksamheterna hade genom ett politiskt beslut fått i uppdrag att ändra inriktning i verksamheten till att endast omfatta flickor som är utsatta för våld eller hot om våld från någon närstående. De hade också fått resurser till vidareutbildning.

Några var mycket ideologiskt drivna och arbetar helt/delvis ideellt, och någon hade specialiserat sig på målgruppen i sin privata mottagningsverksamhet. Även om samtliga projekt/verksamheter arbetade för att förebygga/motverka det kulturella förtrycket gick en tydlig skiljelinje mellan de projekt/verksamheter som arbetade utifrån ett konsensusperspektiv och de som utgick helt eller delvis från ett konfliktperspektiv.

7. ALLMÄNT FÖREBYGGANDE VERKSAMHETER

7.1. Samtalsgrupper för män och kvinnor med invandrarbakgrund

Syftet är att skapa en mötesplats för män respektive kvinnor med invandrarbakgrund där de får möjlighet att diskutera gemensamma problem och dela med sig av sina erfarenheter. Arbetet bedrivs i form av självhjälpsgrupper och är ett förebyggande arbete för nyanlända invandrare i Upplands Bro kommun inom ramen för introduktionsarbetet. Organisatoriskt tillhör det IFO-individ- och familjeomsorgen.

Materialet är till största delen baserat på en intervju med Ali Rashidi, men en del av information är hämtad från interna utvärderingar av gruppverksamheten.

I integrationsarbetet med invandrarna/flyktingarna märkte flyktingsekreteraren (Rashidi 2002a) att många av invandarmännen kom till honom, på grund av att han själv var invandrare, för att få råd om olika problem de kämpade med. Ofta handlade det om relationsproblem inom äktenskapet och/eller mellan föräldrarna och tonåringarna. Han upptäckte snart att det fanns många gemensamma problem bland flyktingarna/invandrarna och tanken föddes om en samtalsgrupp för män med invandrarbakgrund

Tillsammans med en manlig svensk socialsekreterare arbetade Rashidi fram ett koncept för en samtalsgrupp för invandarmän. Syftet var att skapa ett forum, en mötesplats där dessa män kunde träffas för att diskutera gemensamma problem och dela med sig av sina erfarenheter. Att få igång ett möte mellan invandarmän och det svenska samhället i dialogform som samtidigt också var en form av självhjälp.

I den utvärdering (Eriksson & Rashidi 2002) som gjordes efter den första gruppens genomförande, 1999/2000, framträdde tre områden som särskilt viktiga för deltagarna - barnuppfostran, arbetslöshet och skilsmässor. Papporna ansåg att de hade blivit diskvalificerade som pappa och förälder och att deras uppfostringsmetoder ifrågasattes av både samhället och myndigheterna. Många män kände sig missförstådda och var skeptiska mot skolan och sociala myndigheter som de menade hade fördomar mot invandarmän.

Arbetslösheten var ett annat viktigt samtalsämne då många upplevde att den orsakade sänkt social status, konflikter i hemmet och social isolering. Männen hade degraderats från att vara familjens överhuvud och försörjare till en värdelös person som lever på socialbidrag. Skilsmässa var något som flera av deltagarna hade erfarenheter av, antingen genom egen skilsmässa eller genom någon närståendes. Några ansåg att det faktum att deras kvinnor hade blivit "försvenskade" samt egen arbetslöshet bidrog till konflikter i invandrarfamiljerna. Av de män som själva hade erfarenhet av en svensk skilsmässoprocess menade flera att svenska myndigheter ofta tog parti för kvinnan och att männen var dömda på förhand.

Rashidi och hans svenska kollega konstaterade också att konstellationen med en svensk, manlig socialarbetare och en manlig flyktingsekreterare med invandrarbakgrund inneburit ett fruktbart möte mellan två olika kulturer på både ett etniskt och ett arbetsmässigt plan. I en annan utvärdering (Rashidi 2002b) påpekades att den svenske socialarbetaren fungerade som en sorts referensram till hur en svensk man, make och far tänker.

Några lärdomar de fått (Eriksson & Rashidi 2002) efter avslutat arbete var vikten av att anpassa innehållet efter deltagarnas nivå och att inte ställa några personliga frågor direkt till en enskild individ, att det var lättare att prata om olikheter än om likheter, att det var viktigt att prata "med"

grupperna och inte ”om” dem samt att grupperna genererat en bra och positiv dialog som kan leda till förändring.

I dag ingår de här samtalsgrupperna (Rashidi 2002a) i kommunens introduktionsprogram och är indelade i tre steg. De två första stegen är schemalagda i anslutning till SFI-undervisningen (svenska för invandrare) samt knutna till försörjningsstödet. För att få en kontinuitet måste deltagarna gå igenom stegen i tur och ordning.

Det första steget innehåller information om hur det svenska samhället är uppbyggt, om samhälls- och familjestrukturer. I steg två fördjupas några teman och det ges även tillfälle till fler diskussioner. Teman som flyktingskapet som en process ventileras, hur det känns att vara flykting/invandrare, hur familjen har förändrats och om ungdomarna och deras dubbla identiteter och normsystem.

I steg ett och två, som är obligatoriska, består grupperna av både män och kvinnor. Inför steg tre delas deltagarna upp efter kön och endast första gången är obligatorisk. Erfarenheterna visar dock att cirka 95-99 procent väljer att fortsätta. Det tredje steget (Rashidi 2002b) börjar med en introduktion där Rashidi och hans kollega förklarar syftet med gruppen och berättar om de frågeställningar som de kommer att beröra.

- Familjen i olika kulturer
- Familjestrukturen i hemlandet och i Sverige
- Förändrade könsroller i hemmet
- Förändrade föräldraroller
- Invandarmännens möte med det svenska samhällets normer
- Invandarmännens självbild
- Att förebygga konflikter inom familjen

Rashidi och hans kollega (Rashidi 2002a) arbetar mycket för att skapa förståelse för att det svenska samhället är annorlunda, men inte nödvändigtvis fel. De försöker även visa på att det finns flera alternativ, att livet och det som händer inte alltid är svart eller vitt. Att människan alltid har ett val.

Huvudsyftet med gruppen är att starta en process hos männen. Att få dem att inse att mycket av det som händer dem och deras familjer inte är något unikt eller konstigt utan en del av migrationsprocessen. Till exempel är tonårsflickans revolt mot sina föräldrar en naturlig del av ungdomarnas frigörelseprocess så som den ser ut i Sverige. I många av invandrarernas hemländer finns inte ungdomstiden på samma sätt som den gör i Västeuropa och i Sverige och även om det finns generationskonflikter så har de andra yttringar än vad som blir synligt i Sverige. Bland gruppdeltagarna (Rashidi 2002b) fanns många funderingar kring den svenska barnuppfostringsmodellen och hur de skulle kunna kombinera sitt gamla sätt att uppfostra barn på med det nya samhällets krav. Flera uttryckte en vanmakt över hur de skulle hantera sina barn och ungdomar i relation till svenska lagar och normer. Det handlar om att skapa förståelse (Rashidi 2002a) för att det samhälle de lever i idag är annorlunda och i detta arbete är mannens självbild viktig. Många invandrare fastnar i ett försvar av sin hemkultur och vill inte erkänna att något hemifrån är dåligt. Diskussionerna förs också ofta på en generell nivå, där männen pratar om sig själva i tredje person.

Ett annat syfte är möjligheten till identifikation och igenkänning, att grupperna ska fungera som en form av självhjälpsgrupper. Många av männen har aldrig tidigare pratat med någon om sin

oro och sina problem. De tror att det bara är deras dotter som inte vill lyssna på dem, att det bara är deras fru som plötsligt gör saker som får mannen att känna skam. Rashidi och hans kollega talar inte mycket om våld. Han ”tror att alla män någonstans älskar sina barn och fruar på något sätt”, och menar att ”de kan lösa detta om de får alternativ och en realistisk bild av svenskarna”.

I början trodde Rashidi och hans kollega att det skulle räcka med en mansgrupp. De menade att problemen ligger hos männen, det är de som behöver hjälp. Men under arbetet framkom önskemål från både männen, ”detta behöver våra kvinnor få höra” och från kvinnorna själva om en speciell kvinnogrupp. Efter samma koncept har en kvinnogrupp startats som leds av två svenska kvinnliga socionomer.

8. DIREKT FÖREBYGGANDE VERKSAMHETER

8.1. Dialogprojektet, Rädda Barnen

Ett förebyggande arbete riktat till invandrarorganisationer för att stimulera deras sociala engagemang. Teman de arbetar med handlar om betydelsen av pojkars fostran, deras behov av positiva manliga förebilder samt den moderna papparollen.

Materialet kommer från en intervju med projektledaren Niklas Kelemen, en intern projektbeskrivning, från Internet samt från ett telefonsamtal.

Dialogprojektet har sitt ursprung i Manliga nätverk (Kelemen 2001) som Rädda Barnen startade 1993 för att ge män tillfälle att ”diskutera och analysera frågor kring den moderna papparollen, mansrollen, våldsinslaget i pojkars uppfostran och pojkars behov av manliga förebilder”. Bland de tvåtusen män som Manliga nätverket fick kontakt med fanns dock knappt någon med invandrarbakgrund med. 1997 startade därför Rädda Barnen Dialogprojektet för att nå ut i invandratäta områden med dessa idéer.

Projektets syfte är att informera och väcka intresse bland invandrarorganisationer för frågor som rör våld mot barn och kvinnor ur ett jämställdhetsperspektiv. ”I invandrarorganisationerna (Integrationsförvaltningen 2002) förs inga samtal om mansrollens betydelse i pojkars uppfostran och därför behövs seminarier med bra diskussioner om kulturkrockar och relationsproblem”, säger Kelemen. Många invandarmän (Kelemen 2003) har saknat en möjlighet till dialog om svenska värderingar och normer. Kulturkrockar har medfört att flera ”känt sig lurade”, att det känns som om Sverige har ”tagit deras barn ifrån dem”.

Dialogprojektet (Kelemen 2002) utgår främst från Barnkonventionen och de mänskliga rättigheterna. Viktiga inslag i diskussionerna kan även vara den svenska aga-lagen samt att det är kriminellt med våldtäkt inom äktenskapet. Det långsiktiga målet är att invandrarorganisationerna själva ska starta egna våldsförebyggande- och jämställdhetsprojekt med fokus på barn och kvinnors rättigheter ur ett jämställdhetsperspektiv.

Dialogprojektets första steg är att skapa ett intresse för frågorna genom att erbjuda organisationerna olika seminarier med teman som pojkars behov av positiva manliga förebilder, papparollen och våldskulturer i pojkars uppfostran. Tanken är att invandrarorganisationerna sedan ska starta egna stödverksamheter, exempelvis en jourtelefon, för att kunna nå in i familjer där hot om våld förekommer i ett tidigt skede, innan socialtjänsten blir inkopplad. Finns intresse att gå vidare hjälper Dialog organisationerna att starta egna projekt. Eftersom organisationerna saknar egna resurser går mycket tid åt att söka bidrag.

I debatterna framkommer ofta (Kelemen 2003) ett starkt motstånd mot ”svensk” jämställdhetspolitik och barnuppfostran samt mot den svenska anti aga-lagen. Bland de invandrare som upprätthåller den traditionella ”kyskhetsetikern” finns starka föreställningar om nej till abort, nej till samma frihet för flickor som för pojkar och nej till en relation före äktenskapet.

Hittills har Dialogprojektet (Kelemen 2001) påbörjat ett samarbete med de tre stora organisationerna Somaliska riksförbundet, Syrisk ortodoxa-kyrkan St. Jacob och Bosniska församlingen. Alla startade långsiktiga verksamheter 2000.

Under våren 2001 startade (Kelemen 2002) även Turkiska riksförbundet, Kurdiska kulturföreningen, Iranska riksförbundet och Assyriska ungdomsförbundet samarbetsprojekt. Ytterligare några organisationer är på planeringsstadiet. Samtliga projekt arbetar helt självständigt men Dialog har en rådgivande funktion och hjälper till med att engagera olika föreläsare. Visionen är (Kelemen 2003) att nå ut till cirka 200 invandrarorganisationer och samfund.

8.2. Livskunskapsgrupper, Marielunds gymnasium, Norrköping

Grupper för pojkar och flickor med invandrarbakgrund med syfte att ge utrymme för samtal och reflektioner samt praktiskt visa hur en demokratisk grupp kan fungera. Arbetet sker inom ramen för ämnet Livskunskap på gymnasiets individuella program.

Materialet bygger till övervägande delen på en telefonintervju med skolkurator Satu Trygg. En mindre del är hämtat från en projektrapport.

Grupperna startade läsåret 1997/98 (Trygg 1999) och har tidigare erhållit bidrag från Skolverket samt Flykting- och invandrarkontoret i Norrköping. I dag drivs arbetet (Trygg 2003) inom skolkuratorns ordinarie tjänst. Målgruppen är främst de elever som nyligen eller relativt nyligen kommit till Sverige och ännu inte klarat sitt SFI- test (svenska för invandrare, ett muntlig och skriftligt språktest). Syftet med grupperna är att ge eleverna kunskap om jämställdhet, pubertet, barn, sexualitet med mera, samt ge dem utrymme för samtal och reflektioner och på ett praktiskt vis visa hur en demokratisk grupp kan fungera.

Skolkurator Satu Trygg arbetar med 3-4 grupper om 8-10 elever per läsår. Varje grupp träffas två timmar i veckan under en sjuveckorsperiod. Även om de följer vissa teman som Satu Trygg genom åren arbetat fram, strävar hon dock efter att låta eleverna själva bestämma nivå och i viss mån inriktning. Ibland stannar hon upp och håller kvar ett tema eller en tråd som hon vill fördjupa.

I flickgrupperna har de arbetat med följande teman:

- Om språk, tänder och rökning. De flesta av eleverna är inte uppvuxna med Folktandvården och saknar ofta kunskap om hur tänderna bör skötas och riskerna med rökning.
- Om giftermål och barnuppfostran. Flickorna får formulera sina egna tankar kring hur många barn de vill ha och fundera hur deras egna önskningar ibland krockar med släktens förväntningar. Ofta vill de själva ha 1-2 barn, men släkten förväntar sig att de ska få fler. De har även en konkret diskussion om jämställdhet och pratar om vem som gör vad hemma. Flickorna får själva formulera hur de vill ha det i sina egna familjer. Eleverna får, om de vill, visa video från sina bröllop. (Många av dem är redan gifta vid 16 års ålder). Satu Trygg berättar om 18-års gränsen för äktenskap i Sverige. Reflektioner kring för- och nackdelar med att gifta sig tidigt.
- Om pubertet, mens och klamydia. Klamydia är den könssjukdom som är vanligast bland ungdomar. Det har hänt att flickorna fått klamydia när de gifter sig och många av dem saknar kunskap om könssjukdomar, om smittspridning, symptom och bot.
- Om framtidstankar. Flickorna får fundera och prata om vad de vill göra om fem år och om tio år. Många, speciellt romerna, är ovana vid att planera. Andra invandrargrupper har nästan hela livet inrutat. Om den spännvidden finns i gruppen brukar det bli en spännande och dynamisk diskussion där eleverna väger sina tankar och åsikter mot varandra. De pratar även om svenskars förhållningssätt till planering och diskuterar för- och nackdelar.

- Om hemlandsmusik och folkdanser. Den här gången får de dela med sig av sin kulturs musik och upptäcker ofta att det finns stora likheter. Satu berättar om att folkmusik/dans inte längre har en lika stor plats i svensk kultur som den kan ha i andra kulturer. De lär ut sina folkdanser och dansar tillsammans.
- Sista gången brukar de försöka göra en utflykt tillsammans. Men det är inte helt lätt, berättar Satu. Många flickor har inga ordentliga utesor och saknar vantar. De har aldrig fått vara ute och cykla, rida, simma eller springa som svenska barn gör. Ibland har de besökt badhuset andra gånger bowlar de.

I ”killgrupperna” har temana varit lite annorlunda. Bland annat har de ägnat mer tid åt att prata om sexualitet och könssjukdomar.

- Om könssjukdomar, bland annat klamydia. Trygg berättar hur man kan skydda sig, visar hur en kondom fungerar. Inriktning och hur djupt hon går i detta ämne bestämmer varje grupp.
- Om vad svenskar tänker om invandrare? Här får pojkarna hjälp att tolka konkreta händelser de varit med om. Vad berodde på okunskap, på rasism? De pratar om machorollen som många av killarna anammat.
- Om kost och mat.
- Om jämställdhet på ett praktiskt och konkret plan. Vem gör vad hemma? I skolköket får de, under visst motstånd, prova att laga mat, diska med mera.
- Om barnuppfostran, jämställdhet och värderingar kring könsrollerna. Detta tema är dock något som många av pojkarna inte är särskilt intresserade av.
- Även killgruppen avslutas med någon form av aktivitet utanför skolan, exempelvis bowling.

Under flera läsår har skolan haft föräldragrupper för invandrarföräldrar, bland annat ett projekt (Trygg 1999) inom ramen för Kompetensutveckling för skolpersonal och integration av romer i samhället. Arbetet visade sig dock vara både mödosamt och dyrt, dels på grund av behovet av tolk, dels på grund av att arbetet var tvunget att läggas på kvällstid med ökade personalomkostnader som följd. Idag har skolan upphört med gruppverksamheten. Det positiva var dock att föräldrasammanslagningarna visade sig vara ett utmärkt forum för de vuxnas samhällsorientering i det nya landet.

8.3. Kurdiskt rådgivningsprojekt

Nystartat (senhösten 2001) projekt för att nå kurdiska invandrare med information på de två kurdiska dialekterna om svenska förhållanden, bland annat när det gäller asylrätt, lagstiftning och rättsprocessen, normer och värderingar men också om barnuppfostran, demokrati och jämställdhetsfrågor.

Materialet bygger främst på en intervju med projektansvarig Seyran Duran samt på en intern projektbeskrivning.

Den kurdiska kvinnoorganisationen (Kurdiskt rådgivningsprojekt 2002) har fått medel att driva ett rådgivningsprojekt under ett år för att nå sina landsmän på deras egen dialekt med information om det svenska samhället.

Syftet med rådgivningsprojektet är att

- informera asylsökande föräldrar om asylprocessen och rättsväsendet i Sverige.
- Möjliggöra för familjer med uppehållstillstånd att lättare anpassa sig till det svenska samhället och tidigt informera dem om olika värderingars betydelse.
- Minska samhällets kostnader för läkare, psykolog, medicin och andra insatser genom förebyggande åtgärder.

De flesta invandrare (Duran 2002) har fått information om Sverige vid ankomsten och under asyltiden men den har oftast varit bristfällig och förmedlats genom tolk. Det finns ett stort behov av den här typen av arbete eftersom många invandrare inte har kunnat tillgodogöra sig den tidigare informationen. Många svenska begrepp (Kurdiskt rådgivningsprojekt 2002) som exempelvis sambo, särbo och umgängesrätt finns inte i det kurdiska språket och kräver därför ett förtydligande, något som ofta medför en diskussion, för att kurderna ska förstå deras verkliga innebörd. Förutom att det svenska språket och kulturen är något främmande tillkommer de påfrestningar på familjerna som en migration ofrånkomligen innebär. Förändrade roller inom familjen för både mannen och kvinnan, känslor av otillräcklighet och det faktum att barnen oftare har lättare att lära sig det nya språket och anpassa sig fortare gör att pressen blir stor på de kurdiska familjerna.

Projektet innebär att yrkesföreträdare såsom socionom, beteendevetare, jurist och psykolog med kurdisk bakgrund kommer att ha seminarier runt om i landet i föreningar och på flyktingföreläsningar. De kommer även att utbilda representanter för de lokala kurdiska föreningarna i landet som i sin tur kommer att förmedla kunskapen till den lokala föreningens medlemmar.

Det finns (Duran 2002) 18 aktiva kvinnosektioner i landet som projektet riktar sig till. Förhoppningen är att nå tio stycken av dem.

8.4. Tre projekt inom Kvinno-SIOS om jämställdhet, föräldraroller samt kvinnlig sexualitet och hälsa

Syftet är att skapa en gemensam plattform i de lokala invandrarorganisationerna för diskussion kring frågor om föräldrarollen i Sverige och i andra länder, om kvinnors hälsa och sexualitet samt föra en aktiv dialog om jämställdhet.

Materialet bygger på en intervju med projektansvarig Seyran Duran samt projektbeskrivningar. SIOS är ett samarbetsorgan (SIOS 2002) för etniska organisationer i Sverige. Det har 16 medlemsförbund med 450 lokalföreningar och drygt 110 000 medlemmar över hela Sverige. SIOS uppgift är att driva språk-, kultur-, utbildnings- och andra minoritetspolitiska frågor som är gemensamma för medlemmarna. Det ska verka för en ”mångfaldspolitik som präglar hela samhället samt arbeta för en förstärkning av samarbetet för medlemmarnas gemensamma intressen”. Arbetet sker genom opinionsbildning, skrivelser och yttranden samt genom utbildnings-, informations- och projektverksamhet med mera.

Inom SIOS finns en kvinnoavdelning kallad Kvinno-SIOS med uppgift att driva kvinnofrågor. Under de senaste två åren har det drivits tre olika projekt med inriktning på jämställdhet, föräldraroller samt kvinnlig sexualitet och hälsa. Organisatoriskt handlar det om tre projekt men deras syften och målsättningar går in i varandra. Praktiskt har det gått till så att de lokala invandrarorganisationerna som tillhör SIOS har skickat representanter på de utbildningsseminarier och veckoslutskurser som Kvinno-SIOS arrangerat. Den första utbildningsdagen var gemensam för alla tre projekten och hölls i mars 2001. Deltagarna (Duran 2002) har formulerat sina egna projektbeskrivningar som de sedan genomfört och håller på att genomföra, med varierande resultat, på hemmaplan.

De övergripande ämnena (SIOS 2002) som diskuterades under de här helgseminarierna var: ”Barnaga och barnuppföstran”, ”Våld och hedersmord – två sidor av samma mynt”, ”Pojkars frihet och flickors kyskhet”, ”Kvinnovåld ur ett juridiskt perspektiv” samt ”Integrationsprocessen – en generationsfråga och en samhällsfråga i dagens Sverige”.

I projektet "Föräldraroller i Sverige och olika länder" har Föräldraboken, som delas ut till förstagångsföräldrar på barnvårdscentralerna, översatts till lättförståelig svenska men också till engelska, spanska, turkiska, nordkurdiska (kurdmandji), somaliska, arabiska, persiska samt sydkurdiska (sorani). Ett flertal exemplar har även distribuerats till Kurdistan.

Det kurdiska kvinnoförbundet (Duran 2002) har sedan 1995 arbetat med de här frågorna men det är först under det senaste året, efter Fadime Sahindals död, som det blivit en öppning kring dem. Tidigare har det varit svårt för kvinnorna att prata om de unga kvinnornas roll i hemmet och om det sociala förtrycket, men nu vågar de. Budskapet har varit att ingen ska kontrollera någon annan i familjen. Istället ska familjemedlemmarna samarbeta och hjälpas åt. Mammorna måste förändras, både i sitt tänkesätt och i sina handlingar nu när de bor i Sverige. Deras söner och döttrar ska lära sig samma saker, det är inte bara döttrarna som ska passa upp på männen i familjen, utan alla måste lära sig jämställdhet. Mammorna ska inte heller lära sina söner att kontrollera sina systrar, utan samma regler ska gälla för alla barn. Har en son en flickvän kan en dotter ha en pojkvän. Det är ingen katastrof, varken för flickan eller för familjen. '

Det betonas särskilt att familjemedlemmarna måste lita mer på varandra och redan har en förändring märkts bland kvinnorna ute i lokalorganisationerna. Det är både lättare att få med kvinnorna till träffarna och de har börjat samarbeta och stödja varandra. I en kvinnogemenskap är det lätt att tycka att jämställdhet mellan könen är bra men i mötet med männen är det betydligt svårare. Fortfarande är det männen som bestämmer. Men Duran brukar uppmuntra kvinnorna att stå på sig, och poängterar nödvändigheten att även få med männen i det här arbetet, även om det är svårt.

9. AKUTA INSATSER

9.1. Vårbygårds ungdomsgrupp, Stockholm

Socialtjänsten arbetar med myndighetsutövning såsom utredning, men också med uppföljning av insatser, råd och stöd samt nätverksarbete. Intentionen i arbetet med flickor från patriarkala miljöer är att det ska utgå från flickans berättelse och, om det är möjligt, att flickan i första hand ska bo kvar hemma samt att kontakten med familj och nätverk på något sätt ska kunna upprätthållas.

Materialet baseras enbart på en intervju med socialsekreterare Lisbeth Lampinen. Vårbygårds ungdomsgrupp (Lampinen 2002) tillhör socialtjänsten i Huddinge kommun och verksamhetsområdet Vårbygård är ett av miljonprogrammets invandrartäta områden. Under de två senaste åren har problematiken kring flickor från patriarkala miljöer blivit synlig och socialtjänsten har kommit i kontakt med tre minderåriga flickor som varit utsatta för misshandel, hot om våld samt dödshot. Anmälningarna har kommit till socialtjänsten via polis, skola eller mamma. Flickorna har kommit från lågutbildade familjer med en förhållandevis svår social problematik.

Det första socialsekreteraren gör är att försöka få en kontakt med flickan. Det är inte alltid så lätt och ibland kan den bestå av ett tvåminuterssamtal över mobilen, andra gånger kan utrymme skapas i direkt anslutning till skolan. De här flickorna styr sällan över sin egen fritid utan är hårt kontrollerade av sin familj. Därför är det viktigt att kontakten byggs upp på flickornas villkor. Ofta uppmanas flickorna att ta med sig en kompis som de litar på för att de inte ska känna sig så ensamma.

Vid den första träffen undersöks hotbilden och en bedömning görs om flickan har ett fullgott skydd, "kan jag släppa hem henne eller inte?". Finns det tveksamheter måste ett omhändertagande enligt lagen om vård av unga, LVU, övervägas. Ett myndighetsingripande kan vara en skyddsfaktor men också en riskfaktor eftersom det inte är självklart att socialtjänsten kan ge ett fullgott skydd för flickan på lite längre sikt.

Erfarenheterna visar att flickorna inte vill flyttas från det egna hemmet och i några fall där flickor blivit placerade hos kvinnojourer har det blivit "etter värre" när de kommit hem igen. Strategin är att utgå från flickans berättelser och hennes egna bedömningar om allvaret i hotbilden. Om flickan säger att det är säkert för henne så länge hon håller tiderna och inte går över de gränser som familjen, ofta pappan, dragit upp litar Lampinen på det. I stället hålls en regelbunden tät kontakt med flickan. I början kan det handla om ett dagligt telefonsamtal vid samma tid och täta träffar. Under den här tiden bygger Lampinen upp en relation till flickan samtidigt som de tillsammans kartlägger flickans nätverk.

Enligt lag är socialtjänsten tvungen att underrätta vårdnadshavare till minderåriga barn om att en utredning har påbörjats. Det innebär en balansgång mellan att följa lagen och frågan om flickans säkerhet. Finns det en minsta tvekan om att flickan utsätts för allvarlig fara ska flickan placeras enligt LVU och i samband med detta underrättas föräldrarna. I de fall där även mamman har gjort en anmälan om missförhållanden i hemmet kan hon underrättas. I annat fall tar Lampinen, efter samråd med flickan, kontakt med föräldrarna.

När nätverket är kartlagt kontaktas var och en av medlemmarna för ett samtal. Samtalen har genomförts på socialtjänstens kontor där Lampinen tillsammans med sin chef träffat

familjemedlemmar och andra i nätverket en och en. Varje samtal har pågått mellan 1-1, 5 timme. Samtalen har handlat mycket om svensk lagstiftning, svensk barnuppfostran ("ni uppfostrar ju inte era barn!") samt jämställdhet. Många har uttryckt sin rädsla för att flickan ska råka illa ut eller hamna i dåligt sällskap. Socialtjänstens utgångspunkt är att alla i nätverket vill flickan väl och att varje medlem ska få tillfälle att uttrycka sin uppfattning, sina rädslor och funderingar. När samtalen med alla nätverksmedlemmar är avklarade planeras ett nätverksmöte in. Inga samtal eller träffar bokas dock utan flickans kännedom och tillåtelse. Ett nätverksmöte kan innehålla mellan fem och tio deltagare som flickan bjudit in och det hålls ungefär ett år efter socialtjänstens första kontakt med flickan. Så lång tid tar det att bygga upp en relation och ett förtroende, hävdar Lampinen. Eftersom en barnavårdsutredning enligt lag ska genomföras skyndsamt, inom fyra månader har Lampinen tvingats att begära förlängning i flera omgångar, något som hennes arbetsledare också har beviljat.

Vid nätverksmötet ligger Barnkonventionen och de mänskliga rättigheterna tillsammans med svensk lagstiftning som en grund för samtalen. Syftet med samlingen är att hitta en gemensam strategi för hur flickan och familjen/gruppen ska förhålla sig till varandra i framtiden. Ett kontrakt görs upp på ett blädderblock med flera mycket konkreta punkter. Till exempel vilka tider flickan ska vara hemma på kvällarna, hur mycket tid hon ska lägga ned på hushållssysslor och passning av småsyskon kontra hur mycket tid hon behöver för att klara sina skoluppgifter och hur ofta hon ska få träffa sina vänner efter skolan. Noggranna journalanteckningar görs under stormötet men även de samtal som tidigare hållits med de olika familjemedlemmarna har noga dokumenterats.

Efter nätverksmötet "släpper" Lampinen nätverksmedlemmarna men behåller kontakten med flickan genom regelbundna telefonsamtal cirka en gång i veckan inklusive hembesök. Denna kontakt måste bibehållas så länge behovet av skydd består, kanske ända till den dag flickan blir myndig eller gifter sig. Socialtjänstens roll i familjen skapar lugn och skydd för flickan och hjälper hela familjesystemet att hålla fast vid de nya strukturerna och kontraktet. Det blir en positiv relation till hela familjen eftersom en relation har byggts upp under en så lång tid. "Jag blir som en stormorsa" uttrycker Lampinen det. Hon understryker att hela arbetet är ett "skört projekt" och att det gäller att göra en individuell bedömning i varje enskilt fall. Det är också viktigt att arbetsledare är informerade om vad som händer och att hon/han stöttar den ansvarige socialsekreteraren.

I arbetet med de här familjerna har socialtjänsten även uppmärksammat flickornas äldre bröder. Det är oftast de som sköter kontrollen och vaktar på sin syster. I samtalen med bröderna har de pratat om vem i familjen som har ansvaret för flickornas uppfostran, att det är föräldrarna och inte bröderna. Ofta har klagörandet om ansvaret inneburit en lättnad för bröderna. I några fall har bröderna också fått en egen kontakt inom socialtjänsten.

9.2. Terrafem

En kvinnojour riktad till kvinnor/flickor med utländsk härkomst.

Materialet är hämtat dels från Terrafems hemsida på Internet dels från intervjuer med Bennedita Nunez.

Terrafem (2003) är en ideell organisation som arbetar för kvinnors och flickors rätt att leva utan mäns våld och dominans. De driver en rikstäckande telefonjour (Nunez 2003c) där kvinnor och flickor som är utsatta för våld eller hot om våld kan få råd och stöd. Det är landets enda telefonjour där det är möjligt att få stöd på 30 olika språk.

De kvinnor och flickor som söker sig till Terrafem har utsatts för grovt förtryck. De har svikits och misshandlats av dem som stått dem närmast i livet. I många fall har de varit isolerade från alla sociala sammanhang. I flera fall har mannen tagit allt de äger, hotat dem till livet och följt efter dem på gatan. Terrafem erbjuder stödsamtal för de kvinnor som överväger att lämna eller redan har flytt från sin man/familj och ett förhållande där våld/hot om våld förekommer. De kan (a.a. 2003b) också förmedla plats på skyddat boende för dem som behöver det. Att bryta upp från (a.a. 2002a) mannen/familjen är en process som tar tid. I den processen kan Terrafem vara ett stöd och hjälpa kvinnan att se de konsekvenser, positiva och negativa, som följer av att de bryter upp från sin man/familj.

Terrafem ser kvinnan som ett aktivt subjekt, det är hon själv som ska bestämma över sitt eget liv. Terrafem kan då vara ett stöd och visa på olika möjligheter/vägar som står till buds. Kvinnan (a.a. 2003b) får under trygga förhållanden möjlighet att hantera sin smärta, att bygga upp sitt självförtroende och påbörja en process mot ett nytt liv.

Terrafem (2003) utbildar bland andra polis, socialtjänst, lärare, kuratorer. De informerar och driver kampanjer om mäns våld mot kvinnor genom seminarier, konferenser och kampanjer i skolor. Terrafem arbetar även aktivt (Nunez 2003b) för att kvinnor/flickor med utländsk härkomst ska få positiva kvinnliga förebilder genom att ge dem möjlighet att träffa kvinnliga yrkesföreträdare som själva har liknande bakgrund. Det kan vara exempelvis en jurist, en handläggare på migrationsverket eller en socionom.

I Malmö har ett projekt startat som riktar sig till unga flickor med utländsk härkomst, om problematiken kring att leva i en minoritetsgrupp. Syftet är att erbjuda (a.a. 2003c) ett andrum för flickor som befinner sig i krissituationer och har ett begränsat livsutrymme. I grupperna pratar de om vilka möjligheter flickorna själva har att påverka sina liv, synliggör hinder, möjligheter och överlevnadsstrategier. Genom att ge flickorna möjlighet att själva skriva ned sina tankar och med sina egna ord, i tal och skrift, beskriva hur de upplever sin situation i samhället ökar deras självkänsla. Dagböckerna ska sedan sammanställas och tryckas för att distribueras till personal och myndigheter som kommer i kontakt med den här målgruppen. Ett liknande projekt är planerat även i Stockholm.

Terrafems syfte (a.a. 2003c) är också att arbeta för att förändra samhället och en kultur där våld mot kvinnor fortfarande tillåts existera. De driver (Terrafem 2003) även opinion mot könsstämpning, stöder utsatta kvinnor, arbetar för att skapa en mötesplats för de kvinnor som sålts till Sverige som sexslavar och prostituerade. Det stöder också utländska kvinnor som hämtats till Sverige, misshandlats av sina män och riskerar utvisning.

10. BEHANDLANDE INSATSER

10.1. Orienthälsan

Arbetar med familj-, barn-, och ungdomsutredningar efter modellen ”frigörelse inom familjen”. Det är ett multikulturellt och multidisciplinärt center för psykosocial bedömning och rehabilitering av människor med olika etnisk och kulturell bakgrund i privat regi.

Materialet är hämtat från Orienthälsans hemsida, en artikel från Psykologtidningen samt en intervju med överläkare och psykiatern Riyadh Al-Baldawi.

Orienthälsans arbete (Lumholdt 2003) utgår från en holistisk människosyn och sedan 1995 arbetar de efter en egen modell som de kallar ”frigörelse inom familjen”. Personalen består av psykiater, psykologer och läkare som kommer från flera utomeuropeiska länder. De menar att det är en fördel att ha dubbel kulturkompetens och egna erfarenheter av att komma ny till ett främmande land.

För många invandrarfamiljer har migrations- adaptations- och integrationsprocessen inneburit stora påfrestningar på familjen som i vissa fall medfört att medlemmarna hamnat i konflikt med varandra. Orienthälsan menar att många invandrarfamiljer både har vilja och intresse av att själva försöka lösa sina problem. Orienthälsans uppgift är att hjälpa familjerna att se sina resurser och vägleda dem fram till en lösning.

Svenskar och invandrares sätt att se på familjen och individen skiljer sig mycket åt. När svensken talar om jag, talar invandraren om vi. Ungdomar med invandrarbakgrund som i sin frigörelseprocess hamnat i konflikt med sina föräldrar är en av grupperna som Orienthälsan arbetar med. När till exempel en invandrar flicka (Al-Baldawi 2003b) på något vis har brutit mot den kulturella normen inom familjen berör händelsen inte bara flickan utan hela familjestrukturen. Därför måste hela familjen vara med i arbetet för att lösa konflikten.

Både i de individuella samtalen (a.a. 2003a) och i samtalen med hela familjen försöker Orienthälsan att bygga upp en trygghet, hitta en balans i familjerelationerna och med hjälp av medling och kompromisser hitta ett samförstånd. För att nå dit arbetar de först med konceptualisering; att tydliggöra det som har hänt, se vilka resurser som finns hos familjen och vilken typ av struktur familjen har? Är det en flexibel eller en rigid familjestruktur? En analys görs av situationen tillsammans med en riskbedömning. Man undersöker även hur flickan hanterar situationen, vilka bemästrandestrategier hon väljer samt hur långt ifrån varandra parterna står. Är familjesystemet flexibelt kan ett samarbete mellan familjemedlemmarna påbörjas. De samtal som Orienthälsan då arbetar med kallar de för stödjande och orienterade med pedagogisk och edukativ inriktning. Står parterna långt ifrån varandra arbetar de parallellt med flickan och de delar av familjen som flickan accepterar, ibland kan även en tredje part vara inblandad i samtalen, till exempel en socialsekreterare eller en lärare. Om inte medling är möjligt försöker de att bygga upp en ny anknytning som innebär att flickan kan leva sitt eget liv utan rädsla, även om hon inte återförenas med sin familj. Nya strukturer behöver byggas (a.a. 2003b) upp kring flickan såsom ett bra boende, ett fungerande socialt kontaktnät, ordnade studiemöjligheter och eventuell terapeutisk kontakt.

Av de flickor som Orienthälsan (a.a. 2003a) arbetat med har några flyttat till egna lägenheter och har kontakt med sin familj eller delar av den, exempelvis en moster. Några har efter eget beslut valt att flytta hem igen. Medlingen måste alltid utgå från flickan, poängterar Al-Baldawi men innan den kommer igång måste Orienthälsan först ta ställning till den analys och riskbedömning som gjorts.

11. SKYDDAT BOENDE

11.1. Älby akut- och utredningshem

Ett akut- och utredningshem som arbetar med flickor i behov av skyddat boende. Detta arbete omfattar även kontakter och samtal med föräldrar och andra släktingar för att hitta en lösning.

Materialet bygger till största delen på en intervju med enhetschef Solveig Lönnström och Davar Farsiani, en mindre del kommer från en informationsfolder för externt bruk.

Älby (2002) drivs av Uppsala kommun och ligger organisatoriskt under social-förvaltningen. Verksamheten vänder sig till ungdomar mellan 13-20 år samt deras familjer som bor i Uppsala kommun. Älby är ett öppet akut- och utredningshem och placeringarna sker enligt Socialtjänstlagen eller Lagen om vård av unga genom socialtjänsten i Uppsala kommun. Hemmet arbetar med att ge den unge skydd, omvårdnad och miljöombyte, men bedriver också ett utredningsarbete i samarbete med socialtjänsten.

I verksamhetens målsättning ingår bland annat att ”engagera familjen och andra betydelsefulla personer i den unges sociala nätverk”. Intentionen är att i de fall det är möjligt låta föräldrarna bestämma, med stöd från personalen, i frågor som gäller deras barn. Det yttersta beslutsmandatet har socialtjänsten och föräldrarna. Personalen arbetar utifrån en systemteoretisk grund med processinriktat familjearbete, vilket innebär att föräldrarna och det närmaste nätverket måste delta i de utforskande samtalen under utredningstiden för att en positiv och hållbar förändringsprocess ska kunna komma igång.

Under 2002 har Älby (Lönnström & Farsiani 2002) tagit emot tre flickor med invandrarbakgrund som behövt skyddat boende efter hot från sina familjer. Målsättningen med det arbetet har varit att flickorna ska kunna möta sina föräldrar utan att behöva vara rädda, även om dessa inte flyttar tillbaka hem igen.

Den första tiden används för att ge flickan en säker miljö och bygga upp ett förtroende mellan flickan och personalen. En ordentlig kartläggning om det eventuella hot som finns mot flickan görs men det är också viktigt att personalen får klart för sig hur flickan själv uppfattar sin situation och hur medveten hon är om hotet mot henne. Konkret kan det innebära att flickan får lära sig att se sig omkring för att upptäcka om någon skuggar henne. Det förekommer att bröder får i uppgift att kontrollera vad systemen gör, vilka hon träffar och så vidare. Om flickan lämnar Älby ska hon alltid ha med sig en mobiltelefon och ringa till Älby på bestämda tider. Hon får även vissa restriktioner exempelvis att undvika vissa platser och att aldrig åka iväg ensam. Personalen tar även kontakt med föräldrarna och aktuell socialtjänst för att ytterligare kunna kartlägga det hot som finns mot flickan. Flickans nätverk beskrivs och i det arbetet är det viktigt att få kunskap om vilka släktingar som finns i Sverige och vilka som bor kvar i hemlandet eller i något annat land. Hur ser relationerna till släkten i Sverige ut, till de andra släktingarna? Vilket inflytande har de olika familjemedlemmarna på varandra? Vilken roll spelar mamman? Vilken press är hon utsatt för? Kommer familjen från en starkt religiös eller en sekulariserad släkt?

Nästa steg är att träffa föräldrarna. Först en och en eller båda tillsammans och sedan, när flickan känner sig tillräckligt trygg med personalen, tillsammans med flickan. I arbetet med att närma sig föräldrarna poängterar personalen att det krävs kulturkompetens. Det innebär att personalen behöver känna till den kultur och sammanhang som familjen kommer ifrån och det bästa är om någon bland personalen själv har liknande bakgrund. Men minst lika viktigt är att personalen

känner till och är väl förtrogen med den svenska kulturen, svensk lagstiftning, svenska värderingar, normer och sociala koder.

Älbys personal har funnit att det är en fördel om en manlig personal med utländsk bakgrund och god kännedom om svenska förhållanden tar det första samtalet med familjen. Han har lättare för att få en kontakt med mannen i familjen och kan vara en brobyggare mellan familjen, den övriga personalen och socialtjänsten.

Det är ett svårt och mödosamt arbete att bygga upp förtroendet. Mycket av arbetet består i att hitta nya sätt för mannen att kunna behålla sin heder på ett sätt som accepteras av den grupp han tillhör men också av det svenska samhället. I arbetet med familjen är det allra viktigast för personalen att få en bra relation till pappan. Vem är han? Vilken inställning har han till sin dotter? Hur pratar han om henne?

När en pappa uttrycker att "hon är inte längre min dotter" är det en varningssignal för att pappan har tagit det första steget till att avskärma sig från henne. Det är ett sätt för honom att kapa de känslomässiga banden. I ett sådant läge pratar personalen mycket om vilken bild de själva har fått av dottern. De försöker att ge pappan alternativ till den bild han själv har genom att beskriva dotterns handlande som tecken på exempelvis styrka och målmedvetenhet. Att han borde vara stolt över att ha en sådan dotter.

Andra ämnen som berörs i samtalen är pappans egen historia, om den smärta han känner efter att dottern har vänt honom ryggen, om förändrade referensramar och hur det är möjligt att leva ett annorlunda liv utan att känna att man har förlorat ansiktet.

Personalen är också noga med att poängtera att samma samhälle som gett pappan en tillflykt och ett skydd också kräver av honom att han ska respektera både sin dotters egen fria vilja och att hon vid fyllda 18 år är myndig.

Parallellt med arbetet med flickan och hennes familj måste, i de fall flickan ännu inte fått uppehållstillstånd, frågor om vem som har det ekonomiska/juridiska ansvaret lösas. Om flickan fyllt 18 år ska kontakter upprättas och ett samarbete måste komma till stånd med Migrationsverket, socialtjänsten, familjens och flickans juridiska ombud.

11.2. Kruton, kris- och utredningscenter för tonårsflickor

Ett skyddat boende, HVB-hem, med 8 platser för flickor mellan 13- 20 år som är utsatta för våld eller hot om våld från nära anhörig. Arbetar utifrån ett "lösningssökande" och nätverksorienterat perspektiv med skydd och omsorg, krisbearbetning och utredning.

Materialet bygger till övervägande delen på en intervju med enhetschef Anders Börjes och Birgitta Bergman, en mindre del på informationsblad för externt bruk.

Kruton (2002) tillhör socialtjänstförvaltningen i Stockholm och från och med den 1 maj 2002, efter beslut i Stockholms socialnämnd, är deras målgrupp enbart flickor med behov av skydd på grund av att de utsatts för våld eller hot om våld från en nära anhörig. "Det är det yttre hotet mot flickan som föranleder placering". Kruton (Börjes & Bergman 2003) är noga med att poängtera att det inte är flickorna som är problemet, utan att problemet sitter i familjestrukturen.

Personalen fick resurser för att snabbt skaffa sig kunskaper om den nya målgruppen. Lokalerna har säkerhetsutrustats med larm och grindar och personalen har utbildats av polis i säkerhetstänkande. I uppdraget ingår även att bygga ett kontaktnät med socialtjänsten i Stockholms olika stadsdelar, polis, sjukvård, kvinnojourer, Rädda barnen, olika frivillig

organisationer samt forskare för att utveckla nya metoder för att möta och stödja dessa flickor och deras familjer.

I snitt har sex av de åtta platserna varit belagda. Från starten i maj 2002 till 1 november 2002 har de haft ett 20-tal flickor boende på hemmet. Vistelsetiden är cirka tre månader men oftast har den blivit längre. Några har kommit akut via sjukhus och socialjour andra har planerat ankomsten med hjälp av socialtjänsten.

De flickor som har bott på Kruton har haft olika hotbilder. Genom flickornas berättelser har följande uppgifter dokumenterats, samma flicka kan ingå i flera av följande kategorier: 19 flickor har misshandlats av närstående, inflytelserik släkting, 14 flickor har varit utsatta för överdriven kontroll, 14 har blivit hotade till livet, elva har utsatts för kränkande ord såsom hora. Åtta har varit rädda för att bli bortgifta, åtta har haft ”fel” pojkvän samt fyra har berättat om sexuella övergrepp.

Den första tiden är det fysiska skyddet det viktigaste. Flickorna är ofta mycket uttröttade och behöver vila, sömn, mat och omvårdnad. Efter hand kommer behovet av att få berätta. Vid inskrivningen görs en handlingsplan upp och 1-2 kontaktpersoner för flickan utses som är hennes personliga stöd. Kontakterna med socialtjänsten och nätverket, att hålla i möten och så vidare sköts av annan personal. En överenskommelse görs också om att Kruton ansvarar för flickan så länge hon vistas där och socialtjänsten ansvarar för arbetet med familjen. Erfarenheter (Börjes 2003) har visat att det är viktigt med klara rollfördelningar där både flickan, personalen och föräldrarna vet vem som företräder vem.

Det görs (Börjes & Bergman 2003) en kartläggning över flickans kontaktnät och en riskbedömning. I vissa fall gör även polisen en riskbedömning och står vid behov för personskyddet då flickan vistas utanför Kruton. I arbetet använder personalen sig av nätverkskartor och med frågor som: vem hotar? Vem är flickan mest rädd för? Har bilden förändrats senaste tiden? Hur ser mammans roll ut? Vem litar flickan på? Vem känner till att flickan är hotad? Även geografiska nätverkskartor som beskriver hur familjen kom till Sverige används. Man kartlägger vad föräldrarna gjorde i hemlandet, om det förekom våld i familjen innan de kom till Sverige. För flickorna är detta ett viktigt moment och ofta är det första gången någon lyssnar på dem och tror på deras berättelser.

Efter vistelsen har några flickor flyttat tillbaka hem utan att hotbilden har blivit löst ordentligt. I dessa fall har flickan ofta brutit kontakten med socialtjänsten och Kruton. I några fall har kontaktpersonen kvar kontakten med flickan. En flicka har flyttat till eget boende och en har flyttat till en svensk familj. En flicka flyttade tillbaka hem, men när det inte fungerade fick hon flytta till en annan familj.

En del av personalgruppen (Börjes 2003) arbetar nu för att hitta modeller för hur kontakterna och samarbetet med flickan och föräldrarna ska kunna se ut. Kruton har (Börjes & Bergman 2003) även bildat en samverkansgrupp med socialtjänsten i Rinkeby, Hässelby/Vällingby, Kista, Spånga/Tensta och Skärholmen som träffas en gång i månaden för att utbyta erfarenheter och arbetar för att samma handläggare på ett socialtjänstkontor ska ansvara för hela den här målgruppen.

Viktiga lärdomar som gjorts efter det första året är:

- Att göra en individuell bedömning av varje flicka.
- Att inte problematisera kring flickan.

- Se och förstå flickornas naturliga önskan att leva normalt utan skydd.
- Att hotet kan slå till igen.
- Om det kommer psykiska reaktioner i ett senare skede är det viktigt att inte ta för givet att det "bara är vanliga tonårsproblem". Titta på hela familjebilden, skaffa kunskap om bakgrund och socialt sammanhang.

11.3. Unga Kvinnors värn

Ett dygnetruntbemannat kris- och motivationshem för kvinnor som vänder sig till kvinnor mellan 18-30 år. Det är i första hand ett skyddat boende på socialtjänstens uppdrag. Arbetar med kontaktmannaskap, stödsamtal och viss miljöterapeutisk verksamhet.

Materialet bygger till största delen på en intervju med föreståndare Maria Lyshöj och Maria Melby, en mindre del på ett informationsblad för externt bruk och ett telefonsamtal.

Unga Kvinnors Värn, UKV, (Lyshöj 2003) är en fristående stiftelse med anknytning till Svenska Kyrkan. Det är ett HVB-hem, hem för vård och boende, beläget i centrala Stockholm och står under Länsstyrelsens överinseende.

Målgruppen (UKV 2003) är kvinnor mellan 18-30 år som blivit misshandlade, tillfälligtvis inte kan bo i sitt hem på grund av hot och konflikter, varit utsatta för psykiska/fysiska övergrepp, befinner sig i en livskris och i ett övergångsskede inte klarar eget boende samt bostadslösa kvinnor. Personalen är socionomer och/eller diakoner med en kristen livssyn.

Under de senaste åren har (Unga kvinnors värn 2000-2001) UKV allt oftare fått ta emot "invandrarkvinnor som hotas av så kallade 'hedersmord' och/eller tvångsgifte". Samtliga placeringar hos UKV sker på socialtjänstens uppdrag.

I gruppen invandrarkvinnor (Lyshöj & Melby 2003) kan UKV urskilja två kategorier. Den första är unga, men myndiga, kvinnor som bor kvar hemma i ursprungsfamiljen och som lever under hot om våld och/eller tvångsäktenskap och utsätts för våld. Den andra kategorin är kvinnor som lever i tvångsäktenskap. Oftast handlar det om yngre kvinnor som hämtats från sina hemländer av äldre män. Olika former av förtryck, misshandel och våldtäkt inom äktenskapet är vanligt för dessa kvinnor.

Kvinnorna i den andra kategorin är mest utsatta eftersom de inte behärskar det svenska språket, inte känner till kulturen eller har kunskap om lagstiftningen. Dessutom riskerar de att skickas tillbaka till sina hemländer om de vill skiljas efter mindre än två års äktenskap. Väl hemma i hemlandet igen blir de ofta utstötta och skyddslösa.

Placeringstiden är vanligtvis tre månader, men vistelsetiden kan sträcka sig från ett par veckor upp till i något undantagsfall ett år. Ibland kommer de i ett akut läge direkt från sjukhuset och blåslagna, andra gånger är placeringen mer planerad. Den första tiden befinner sig kvinnan ofta i en chockfas och behöver först och främst skydd, vila och trygghet. Två kontaktpersoner utses från personalen som sedan kommer att hålla i kontakterna med socialtjänsten och andra berörda myndigheter. Kontaktpersonen fungerar dessutom som ett stöd, "en medvandrare", för kvinnan.

I första mötet är det viktigt att klargöra för kvinnan vad UKV kan erbjuda samt höra vilka förväntningar kvinnan har inför vistelsen. UKV erbjuder en hemlik miljö tillsammans med skydd, strukturer i vardagen, stödsamtal under temat "här och nu" och gemensamma aktiviteter. Vid behov förmedlas psykologkontakt. Personalen erbjuder stöd i kvinnornas kontakter med myndigheter, hjälper dem att aktivt planera sin framtid, men förmedlar också en övertygelse om ett hopp och varje individs värde.

UKV arbetar bland annat med "lösningfokuserade" samtal och nätverkskartor. För många av de här kvinnorna är den riktade uppmärksamheten något nytt och de flesta blir glada över intresset för dem som personer.

UKVs arbetet är individinriktat och fokus ligger på kvinnan och hennes behov. Respekt för kvinnans eget fria val poängteras.

I arbetet med kvinnor från patriarkala miljöer drar Lyshöj (Lyshöj & Melby 2003) en del paralleller med arbetet med misshandlade kvinnor. Hon menar att vissa fenomen är gemensamma såsom social isolering, att ständigt bli kontrollerad, att kvinnans självkänsla blir nedtryckt samt kvinnornas känslor av skam, skuld. För dessa kvinnor kan det vara svårt att börja med ett nätverksarbete eftersom kvinnorna först och främst måste hitta sig själva. Nätverksarbete handlar om "tjajning", som Lyshöj uttrycker det.

Eftersom UKV arbetar med kvinnan i fokus deltar de vanligtvis inte i samtal med anhöriga till kvinnan utan det är socialtjänsten som ansvarar för de kontakterna. Något organiserat uppföljningsarbete har UKV inte utan det görs en individuell bedömning vid varje utflyttning. Av de kvinnor som UKV haft kontakt med har några återvänt hem och för några har det fungerat bra.

De ovanstående beskrivna projekten/verksamheterna har visat på ett brett spektra av olika typer. Där fanns representanter för den offentliga sektorn, den privata sektorn, frivilligorganisationer av olika slag som en barnrättsorganisation, invandrarorganisationer, kvinnoorganisationer och en stiftelse med kyrklig förankring, men också en gymnasieskola med inriktning mot elever med invandrarbakgrund. Vid närmare granskning märktes även andra skillnader som korsade ovanstående uppräknade. För att få ett bättre grepp om populationen och ge en bättre överblick har projekten/verksamheterna kategoriserats och sammanfattats, se figur 2 på nästa sida.

12. SAMMANFATTNING ÖVER PROJEKT/VERKSAMHETER, figur 2

Typ av insatser	Allmänt Förebyggande	Direkt förebyggande		Akuta Insatser		Behandlande insatser	Skyddat boende	
Typ av Organisation	Ifo- individ- och familjeomsorgen	Frivillig-organisation Skola Invandrar-organisation		Social-tjänsten, kommunal-myndighet	Kvinnjour Frivillig-organisation	Multikulturellt- och disciplinärt center Privat-mottagning	HvB- hemkommunal-verksamhet	Kvinnjour Frivillig-organisation
Målgrupp	män och kvinnor	män/ pojkar	kvinnor/ flickor	familjen	flickor/ kvinnor	flickor/ familjen	flickor (familjen)	kvinnor
Projekt/ Verksamhet	Samtalsgrupper för män och kvinnor med invandrarbakgrund	Dialogprojektet, Rädda Barnen Livskunskapsgrupper i Norrköping Kurdiskt Rådgivningsprojekt Kvinno-Sios		Vårbygårds ungdomsgrupp	Terrafem	Orienthälsan, Stockholm en privatmottagning	Älby akut- och utredningshem Kruton, Stockholm,	Unga Kvinnors Värn

13. DE BESKRIVNA PROJEKTEN/VERKSAMHETERNA

I den efterföljande analysen (se figur 3) har de olika kategorierna beskrivits efter de *teman* som projekten/verksamheterna arbetade med. Det kunde vara teman som de själva beskrev i sina informationsfoldrar, utvärderingar eller som de artikulera vid intervjutillfället. I några fall har deras beskrivningar sammanfattats i punktform.

Perspektiv beskriver ur vilken synvinkel de olika projekten/verksamheterna ser på sitt arbete. *Pedagogiken* beskriver den grundinriktning som det specifika arbetet har. Det handlar om vilken övergripande (Blennberger 2003) roll det sociala arbetet bör ha i samhället och för den enskilda individen vilket innebär något mer än metoder och modeller.

Syftet redogör vad projekten/verksamheterna själva uttrycker, antingen vid intervjutillfället och/eller i sina informationsblad, att de eftersträvar.

Tilltalet uttrycker hur projekten/verksamheterna närmar sig sin målgrupp. Är det med ett allmänt tilltal där man pratar om teman i tredje person, utan att rikta sig till någon specifik grupp eller individ? Eller är det ett personligt, direkt tilltal till gruppen och/eller individen?

Metoden/tillvägagångssättet talar om hur/på vilket sätt de arbetar. Även här har jag utgått från både intervjumaterial och det informationsmaterial jag haft till mitt förfogande.

De etiska kodorden kan närmast beskrivas som svar på frågan om varför vi ska ägna oss åt socialt arbete i den här specifika formen. Kodorden som beskrivs i nedanstående analys ger en antydning om vilken grundsyn och självförståelse de olika projekten/verksamheterna säger sig ha. Vilka faktiska etiska värden och normer som i praktiken uttrycks, eller som aktörerna i de olika verksamheterna har ”inom sig” är dock inte möjligt att få grepp om i den här studien.

13.1. Analys av typer av insatser figur 3.

	Allmänt Förebyggande	Riktat förebyggande		Akuta insatser		Behandlande insatser	Skyddat boende	
		Män/pojkar	Kvinnor/flickor					
Tema	Allmänt om Sverige Föräldraroller Migrationsprocessen Tonårsproblematik/frigörelse Skilsmässa	Manliga förebilder, Papparollen Jämställdhet Normer & värderingar Sexualitet	Jämställdhet Mammarollen, Barnuppföstran Förändrade föräldraroller Sexualitet	Nätverk Hålla ihop familjen Hålla kvar kontakten Flickan i fokus	Kvinnan som aktivt subjekt Trygghet och igenkännande Hjälp att hitta nya vägar Rätten till ett eget liv	Familjen som helhet, holistisk syn Stärka individens anknytning Kompromisser	Skydd, omvårdnad Flickans bästa i fokus Ej problematisera kring flickan Flexibilitet	Skydd, Respit, Trygghet, Stöd Igenkännande Hopp Varje människa skapad unik och värdefull
Perspektiv/ Pedagogik	Konsensus Social integration, Konfliktlösning	Konsensus Social integration Konfliktlösning	Konsensus Medvetandegörande Frigörelse	Konsensus Företrädarskap Kontroll Social integration	Konflikt Empowerment, Mobilisering medvetandegörande Frigörelse	Konsensus Konfliktlösning	Konsensus Företrädarskap, konfliktlösning	Konsensus/konflikt Empowerment, Frigörelse
Syfte	Skapa mötesplats, Öppna dialog, Igenkännande	Starta dialog, Skapa utrymme för reflektion	Skapa plattform för gemensam dialog	Myndighetsutövning, Fred i familjen, Kontroll	Skydd, Bekämpa alla former av våld mot kvinnor, Ge stöd i kontakt med myndigheter	Stärka flickans inre värld, Minimera riskerna, Medling – flicka & familj	Skydda från våld och hot om våld, Skapa samförstånd	Skydd, Respit i tillvaron, Hjälp att hitta sig själv, Planera för framtiden
Tilltal	Generellt plan, i tredje person	Allmänt men riktat mot gruppen/ibland på individnivå		Personligt på individ-, familj-, och grupp-nivå, "Stormorsa"	Personligt på individnivå Gruppnivå	Personligt på individnivå och delar av familj/ gruppnivå	Personligt på individ- och ibland på familjenivå	Personligt på individnivå
Metod/ Tillvägagångssätt	Diskussionsgrupper hjälp till självhjälp	Samtalsgrupper, Seminarier, utbildningar		Enskilda samtal, Nätverksmöten, Hembesök Kontroll	Jourtelefon, Opinionsarbete Info-arbete, Stöd	Samtal, Analys, Utredning, Stöd Riskbedömning Orientering	Processinriktat på systemteoretisk grund "Lösningfokuserat", Nätverksorienterat, Krisbearbetning, Utredning/åtgärdsplan	Kontaktmannaskap, Medlevarskap
Etiska kodord	Medborgerliga skyldigheter & personligt ansvar	Medborgerliga skyldigheter & personligt ansvar, mänskliga fri- & rättigheter	Mänskliga/ medborgerliga fri- & rättigheter	Medborgerliga skyldigheter & personligt ansvar	Frihet/självbestämmande, Jämlikhet, Jämställdhet, Solidaritet/systerskap	Värdighet Integritet Humanitet	Rättssäkerhet, Mänskliga/medborgerliga fri & rättigheter,	Integritet, jämlikhet, solidaritet, människovärdesprincipen

13.2. PROBLEMATISERING UTIFRÅN ANALYSEN

Arbetet med patriarkala familjer och utsatta flickor är en del av det sociala arbetsfältet som just nu är inne i ett mycket intensivt och expansivt skede. Några av verksamheterna har arbetat under många år, ibland med projektstöd, ibland har de ansvariga arbetat med frågorna inom ramen för sin ordinarie tjänst. De flesta har dock nyligen startat eller ligger i startgroparna.

I analysen av de elva projekten återspeglas två av de tre positioner kring begreppet hedersmord som blev synliga genom massmedia under 2002. Inställningen att hedersrelaterat våld och mord inte går att generalisera har inte blivit synlig i de här typerna av förebyggande/behandlande arbete. Däremot kan den position som menar att hedersrelaterat våld är en yttring av det universella patriarkala förtrycket märkas i kvinnoverksamheterna. Den hållning som menar att det handlar om ett förtryck med kulturella förtecken, återspeglas i de verksamheter som riktar sig till speciella grupper med utländsk härkomst och där man arbetar konkret med gruppens värderingar när det gäller till exempel jämställdhet och barnuppfostran.

Förebyggande verksamheter

I de teman som framkommit i de beskrivna projekten/verksamheterna fanns tydliga skillnader på var arbetets tyngdpunkt låg. I de mer förebyggande verksamheterna handlade det mycket om information om Sverige, om lagstiftning, värderingar och normer, olika roller i familjer och om jämställdhet. Flera uttryckte att de utgick från Barnkonventionen, FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna samt den svenska lagstiftningen, framförallt anti-agalagen. Några uttryckte även vikten av att prata om de svenska sociala koderna som många gånger är både osynliga och outtalade. Målgruppen för de förebyggande projekten/verksamheterna var antingen män eller kvinnor, flickor eller pojkar vilket berodde på att man funnit det lättare att prata om de här frågorna i könssegregerade grupper.

I kategorin allmänt förebyggande var samtalsgrupperna för män med utländsk härkomst organiserade efter en självhjälpsgruppsmodell med betoningen på att sätta igång en process hos deltagarna. De viktigaste teman som togs upp handlade om arbetslöshet, barnuppfostran och skilsmässor. Frågeställningarna utgick ifrån männen och handlade till stor del om deras självbild och värderingar. I utvärderingar som gjorts efter grupperna framkom att männen uppskattade att det var deras egna frågor och funderingar som fick utrymme. Att få prata om svenska samhällets och myndigheternas syn på invandarmän, utbyta erfarenheter och spegla sig i andra män med liknande bakgrund var också en viktig behållning. Men flera ifrågasatte om det verkligen hjälpte att bara prata om problemen. Många ville ha färdiga svar och lösningar från gruppledarna.

Arbetet utgick från ett konsensusperspektiv. Männens egna berättelser tillsammans med gruppledarnas kunskap om det svenska samhället och deras personliga erfarenheter blev en mix där männen kunde hitta nya alternativ och lösningar. Gruppledarnas egna slutsatser om att det var lätt att prata om olikheter men svårare att prata om likheter pekar på att mansgrupperna hade ett behov av att urskilja sig från det svenska. Att bli svensk, eller "försvenskad" var inte något positivt för dessa män. Förhoppningsvis kan de här grupperna ändå vara en början på en process där männen så småningom kan se att det även finns likheter mellan dem själva och svenskarna. Men att också bilden av dem själva som invandarmän i Sverige får en mer positiv framtoning.

Gruppledarnas egna reflexioner handlade om vikten av att inte blanda för många olika språkgrupper då arbetet med flera tolkar blir alltför tungt. De underströk även betydelsen av att

vara följsam mot gruppen och låta den bestämma nivå och djup på diskussionerna. Att inte ställa personliga frågor till individen utan att hålla diskussionen på ett mer generellt och allmänt plan samtidigt som de pratade ”med” gruppen och inte ”om” den.

I skolan var målgruppen gymnasieungdomar med invandrarbakgrund som inte klarat SFI-testet eller nyligen kommit till Sverige. Inriktningen på samtalet var mycket konkret och utgick ifrån de enskilda elevernas eget vardagsliv. Detta gav eleverna utrymme att berätta om sin familjs/släkts traditioner och önskningar men också en möjlighet för dem att formulera sina egna tankar och drömmar. I grupperna kunde de stämma av dem mot de andra elevernas och kuratorns tankar och reflexioner. På så sätt fick de både en möjlighet till spegling men också till att se andra alternativ. Gruppernas uppbyggnad och sättet att genomföra dem blev ett praktiskt och konkret exempel på hur en demokratisk grupp kan fungera.

Föregående analys av typer av verksamheter ger följande frågeställningar.

Kan seminarier, diskussioner och utbildningar sätta igång en process? Skapar de utrymme för förändring, eller blir det aktiviteter och verksamheter som bara rullar på? Är målsättningen/syftet klart och greppbart? Det talas om långsiktighet. Hur länge då? Den process som förhoppningsvis har startat i självhjälpsgrupperna, vad blir fortsättningen? Hur möter det svenska samhället och svenskarna invandrarnas funderingar och frågor kring exempelvis barnuppfostran och jämställdhet? Var finns de gemensamma mötesplatserna tvärs över kultur- och etnicitetsgränserna?

Akuta verksamheter

De verksamheter som arbetar med mer akuta ärenden då en konflikt i familjen uppstått och då våld eller hot om våld förekommer har tvingats att bli mer konkreta i valen av metoder. Här fanns teman som att hålla ihop familjen, flickan i fokus, trygghet och skydd. Målgruppen blev snävare och verksamheterna riktade sig i de flesta fallen till flickan/kvinnan, i några fall även till familjen eller delar av familjen.

Tydliga skillnader syntes mellan dem som arbetade inom socialtjänsten kontra de som arbetade på kvinnojourer. Medan socialtjänsten hade ett familjeperspektiv och försökte att nå ett samförstånd mellan familj och flickan hade kvinnojouren valt att ta ställning, av ideologiska och ibland även av resursskäl, för flickan/kvinnan.

Socialtjänsten arbetade medvetet med individriktade samtal och nätverksmöten och försökte att ha både ett flickperspektiv och ett familjeperspektiv. (I vissa fall hade de även gått in och arbetat enskilt med bröderna, som då fått en egen kontakt.) Genom samtal, kontrakt och kontroll ska familjesystemet förändras så att flickan kan bo kvar hemma utan att behöva känna sig hotad.

Avhandlingen ”På väg ut” (Sjöblom 2002) visar socialtjänstens svårigheter att möta ungdomarnas behov. Det vanliga var att socialtjänsten intog ett familjeperspektiv och menade att konflikten mellan barn och föräldrar berodde på en kulturkrock. Att föräldrarna hade svårt att acceptera att ungdomarna ”försvenskades”, att föräldrarnas svårigheter att anpassa sig till det nya landet inneburit att de blivit mer traditionsbundna i Sverige än vad de varit i hemlandet. Socialtjänstens målsättning var att ungdomarna skulle ”jobbas hem”. Detta trots att ungdomarnas familjer beskrivits som auktoritära med hög konfliktnivå där det både förekom våld, hot om våld och i några fall även mordhot.

Målsättningen att flickorna skulle ”jobbas” hem går igen även hos den här socialsekreteraren, trots att flickorna varit utsatta för misshandel, hot om våld samt dödshot. Nätverkssamtalen var mer inriktade på framtiden och hur de genom att upprätta ett kontrakt skulle kunna hitta en strategi där familjen kan leva tillsammans, än på att bearbeta det som har varit. Frågan är hur socialtjänsten förmått att hålla flickornas bästa i fokus trots det utpräglade nätverksorienterade arbetssättet?

Åldern på de flickor/kvinnor som socialtjänsten respektive kvinnoorganisationerna arbetade med skiljde sig åt. Socialtjänsten hade hand om minderåriga flickor medan kvinnoorganisationerna i de flesta fall hade kontakt med myndiga kvinnor. Detta påverkade naturligtvis både förhållningssätt och metodval. Trots detta fanns det stora skillnader i de två organisationernas inställning och arbetssätt som går utöver åldersgränsen. Socialtjänsten utgick från ett konsensusperspektiv med både flickan, familjen och nätverket i fokus medan kvinnoverksamheterna utifrån ett feministiskt konfliktperspektiv ställt sig på flickornas/kvinnornas sida. Kvinnoverksamheterna drog paralleller med ”vanlig” kvinnomisshandel och menade att det var ytterst vanskligt att arbeta med nätverksmöten i dessa sammanhang. Mekanismer som social isolering, förtryck och nedbrytning av flickans/kvinnans självkänsla gör det svårt att nå ett bra resultat i ett nätverksmöte mellan så ojämliga parter. De såg kvinnorna först och främst som våldsoffer. Kvinnoverksamheterna lyfte fram det våld och hot om våld som flickorna/kvinnorna varit utsatta för och arbetade i första hand på att ge flickorna/kvinnorna stöd och hjälp i processen att forma och bestämma över sina egna liv. Socialtjänsten gav visserligen flickorna stöd men arbetade samtidigt för att knyta ihop familjen och nätverket. Förutom i de fall då flickans omedelbara säkerhet bedömdes stå på spel.

Utifrån det material som framkommit i analysen tillsammans med forskningen om ungdomar som rymmer och kastas ut hemifrån kan följande frågor ställas. Är det rimligt att socialtjänsten, en myndighet, ska arbeta med attityd- och värderingsförändringar? Vilket perspektiv ska de inta, familjens, flickans, brödernas? Behöver ansvaret delas upp?

Går det att dra paralleller mellan ”vanligt” våld mot kvinnor och det våld och hot om våld som flickor från vissa invandrarfamiljer utsätts för? Eller handlar det om andra mekanismer som kräver andra metoder och tillvägagångssätt? Är det fruktbart att utgå från ett konsensusperspektiv när det handlar om våld och hot om våld inom familjen?

Behandlande verksamhet

Den privatmottagning som representerade behandling hade valt att utgå från en helhetssyn på familjen. Den arbetade efter modellen ”förändring inom familjen”. Detta var också den verksamhet, förutom socialtjänsten, som hade ett klart uttalat familjeperspektiv. De utgick från att det handlade om bristande anknytning, om att föräldrarna inte uppfyllt sina föräldrafunktioner, om brister i kommunikationen mellan föräldrar och barn och mellan familjen och samhället. De betonade också själva migrationsprocessen som en försvårande faktor. Invandrarfamiljernas hierarkiska syn på familjen innebär bland annat att de inte är vana vid att samtala med sina barn på det sätt som svenska föräldrar gör. Men genom samtal med flickan och föräldrarna var för sig och tillsammans strävar mottagningen mot att nå en kompromiss som är acceptabel för både flickan och föräldrarna.

Beskrivningen av mottagningens modell om en ”förändring inom familjen” väcker några frågor. På vems villkor genomförs kompromisserna? Vilken ställning har flickan i den här processen mot bakgrund av den hierarkiska familjesynen? Den ställningen är så mycket

annorlunda mot den syn på barn som råder i Sverige och västländerna i dag, där barnet räknas som en självständig individ med egna rättigheter.

Skyddat boende

De kommunala HVB-hemmen, hem för vård och boende, som båda vände sig först och främst till minderåriga, hade valt att arbeta på lite olika sätt. Det ena arbetade enbart med flickan och överlämnade arbetet med familj och nätverk i huvudsak åt socialtjänsten, som de naturligtvis samarbetade med. Det andra arbetade med både flickan och familjen, dock efter flickans samtycke. Även de samarbetade med socialtjänsten.

Båda verksamheterna sökte sig fram i metoder och tillvägagångssätt. Den ena verksamheten hade fått extra resurser till utbildning vilket också märktes när de berättade om sitt arbete. De hade gjort studiebesök hos andra skyddade boenden och kunde göra jämförelser och spegla erfarenheter. Den andra verksamheten sökte sig fram mer genom "learning by doing" och genom personalens egen kulturkompetens.

Frivilligorganisationen hade enbart kvinnor över 18 år som sin målgrupp, vilket gjorde att deras utgångsläge var annorlunda än de ovanstående verksamheterna. De hade ett feministiskt konfliktperspektiv även om det inte var lika klart uttalat som kvinnojurens.

En annan viktigt skillnad var att de kommunala HVB-hemmen hade både manlig och kvinnlig personal. De menade att det fungerade bra, även om de var noga med att männen inte fick vistas i flickornas sovrum. Kvinnojourerna hade däremot valt att enbart ha kvinnlig personal. Dels för att det var mer lugnande för flickan att enbart ha kontakt med kvinnor, dels för att inte i onödan utsätta flickorna för risken att bli mer komprometterad i familjens ögon genom att bo i samma hus som främmande män.

Jämförelserna mellan de skyddade boenden som drivs i offentlig regi och frivilligorganisationernas verksamheter ger upphov till några funderingar. Är det bra att samma personalgrupp arbetar med både flickan och familjen? Behöver de olika parterna egna kontaktpersoner för att inte tvivel ska uppstå om vem som företräder vem? Är det lämpligt att ha manlig personal i samma hus där flickorna ska bo? Utsätts flickorna för risken att konflikten i familjen/släkten förstärks om hon sover/vistas i samma hus som andra, främmande män?

Sammanfattning

Övervägande delen av de här beskrivna projekten/verksamheterna präglades av ett konsensusperspektiv, att nå samförstånd. Men en tydlig skiljelinje gick mellan de som hade både män och kvinnor som målgrupp och de som enbart riktade sig till kvinnorna. Kvinnojouren och det skyddade boendet (frivilligorganisationen) hade ett mer eller mindre uttalat konfliktperspektiv. De utgick från en feministisk analys av problemet och menade att det handlade om makt och våld i ett könsperspektiv.

Även när det gällde den pedagogiska inriktningen gick skiljelinjen mellan de verksamheter som vände sig till män och till män och kvinnor samt mellan dem som enbart vände sig till kvinnor. Det arbete som var riktat mot männen innehöll social integrering och konfliktlösning och innebar ett arbete för att öka förståelsen mellan enskilda eller mellan grupper. I detta arbete kan inslag av disciplinering och fostran förekomma. De verksamheter som riktade sig enbart till kvinnor präglades mer av medvetandegörande och frigörelse och handlade om att klargöra samhällliga maktstrukturer och avslöja dolda förtryckarmekanismer. Även empowerment, vars svenska

motsvarighet är mobilisering, förekom. Grundidén är här att varje människa ska finna sina egna maktresurser och hitta egna, nya vägar.

Begreppet tilltal beskrev hur projekten/verksamheterna för ut/artikulerar sitt budskap till målgruppen och här syntes en gradvis förändring från ett allmänt tilltal i de förebyggande projekten/verksamheterna till att bli mer och mer personligt och direkt riktat till familjen och individerna när det handlade om akuta och behandlande insatser samt skyddat boende. Undantaget var skolgrupperna vars arbete utgick från elevernas egna konkreta vardagssituationer och därmed blev tilltalet av nödvändighet mer personligt och direkt.

I några av beskrivningarna fanns endast antydningar om vad som händer med flickorna efter att de varit i behandling och/eller bott en tid på ett skyddat boende. Det beror delvis på säkerhetsskäl, men också på att detta är ett område som är utforskat samt att det inte rymdes inom ramen för denna studie. Men det väcker några frågor.

Vad behövs för att flickan ska kunna återvända hem? Om det inte fungerar, vad ska då hända? Behövs det olika former av övergångsboende, kollektiv, svenska och/eller familjehem med erfarenheter av andra kulturer? Är det rimligt att det är flickan som ska behöva flytta och leva under skyddad identitet?

15. FÖRDJUPNING/ANALYS AV DE ETISKA KODORDEN

Vid en närmare granskning av de etiska kodord som kännetecknar de olika projekten/verksamheterna har några skiljelinjer kunnat urskiljas. De offentliga verksamheterna, socialtjänst och skola som arbetade förebyggande och med akuta insatser samt de frivilligorganisationerna som arbetade förebyggande dominerades av kodorden medborgerliga skyldigheter & personligt ansvar tätt följt av mänskliga/medborgerliga fri- & rättigheter.

Medborgerliga skyldigheter & personligt ansvar kännetecknade de offentliga verksamheterna samt de frivilligorganisationerna som i första hand arbetade med målgruppen män. Mänskliga/medborgerliga fri- & rättigheter återfann vi i de organisationer som främst arbetade med barn och kvinnor som målgrupp.

I de verksamheter som arbetade med akuta och behandlande insatser samt skyddat boende fanns flera kodord som tillsammans bildade en repertoar bestående av frihet, självbestämmande, jämlikhet och solidaritet. Kvinnojourens svar på frågan varför de arbetar med utsatta kvinnor motiverades med följande argumentkedja utifrån de kodord som kännetecknade verksamheten. De arbetade för frihet och självbestämmande för de utsatta kvinnorna, vilket innebär frihet från tvång, förtryck och manipulation och frihet till att bestämma över sitt eget liv. De såg sig som jämlika och jämställda med kvinnorna samtidigt som de arbetade för att kvinnor ska bli mer jämställda med män i samhället i stort. Orden solidaritet/systerskap beskriver en horisontal relation där de utsatta kvinnorna ses som aktiva subjekt.

Den privata mottagningen som arbetade med behandling utgick i sitt arbete från begreppet värdighet/integritet. Det handlar om att vara fri från tvång och förtryck, om rätten till självbestämmande men också om rätten till frihet från manipulation och om rätten till en privat sfär. En annan sida av begreppet värdighet/integritet är rätten till delaktighet och demokratiskt inflytande i det samhälle man lever i. Om vi ställer frågan varför arbetet ska

bedrivs utifrån begreppet värdighet/integritet finner vi svaret i humanitetsbegreppet som är ett uttryck för kärlek och vördnad inför livet och kan ses som en tvillingidé till solidaritet. Det finns dock en viktig nyansskillnad. I humanitet finns en åtskillnad mellan starka och svaga personer där de starka uppfattas som aktiva och goda subjekt medan de svaga blir mottagande objekt. Solidaritet som sympati handlar mer om att stödja andras livsprojekt, stå på/vid den andres sida. En annan innebörd av begreppet solidaritet är exempelvis att vara solidarisk med det svenska skattsystemet. Men fortfarande handlar det om att ställa upp för någon/något, om ett gillande av systemet.

I de skyddade boendena med kommunen som huvudman återfanns motivet till verksamheten i begreppet rättsäkerhet. Men förtroendet för att lagar och regler är rimliga, att de tillämpas på rätt sätt och med finkänslighet är inget fullödigt svar på frågan om varför de skyddade boendena bör arbeta som de gör. En del av svaret hittar vi istället i begreppet mänskliga medborgerliga fri & rättigheter.

Det skyddade boendet som bedrevs i stiftelseform med en personal som har en uttalad kristen livssyn är också det projekt/verksamhet vars etiska kodord följde en argumentlinje med integritet och jämlikhet följt av begreppet solidaritet för att slutligen landa i människovärdesprincipen som en etisk grundposition.

Sammanfattning

De här etiska kodorden beskriver de positioner som de ansvariga artikulerat under intervjuerna tillsammans med det som står i de skiftliga dokument som funnits tillgängliga vid genomförandet av studien. Vid ett annat tillfälle skulle de kanske i första hand ha lyft fram andra etiska värden och normer. Intensionsdjupet behöver därför varken ha varit så medvetet eller så djupt. Någon möjlighet att pröva detta närmare har dock inte varit möjligt. Att det endast var det skyddade boendet med en uttalad kristen profil som lyfte fram människovärdesprincipen behöver inte betyda att de andra projekten/verksamheterna inte utgår från den. För många var den säkert given då den finns uttryckt i både Regeringsformen (1 kap, 2§) och i den första artikeln i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna.

Sammanfattningsvis kunde tre olika repertoarer urskiljas. Det är dels en där kodorden medborgerliga skyldigheter & personligt ansvar tillsammans med mänskliga fri- & rättigheter ingick. De finns i de verksamheter som arbetade förebyggande och/eller tillhörde den offentliga sektorn. En annan repertoar sammanfattade de två verksamheterna som arbetade med akuta insatser och skyddat boende för kvinnor. Här var det kodord som jämlikhet och solidaritet/systerskap som dominerade. Den tredje repertoaren återfanns hos den privata behandlaren och utgjordes av värdighet/integritet och humanitet.

16. SAMMANFATTANDE ANALYS – DISKUSSION OM ETT FÄLT

Mordet på Fadime Sahindal satte fokus på problematiken med utsatta flickor i patriarkala invandrarfamiljer. Under 2002 påskyndade regeringen arbetet med att finna en lösning på skyddat boende för flickorna och länsstyrelserna i de tre storstadslänen fick i uppdrag att kartlägga behovet av skyddat boende. Integrationsverket och allmänna arvsfonden med flera satsade medel på olika förebyggande projekt.

Denna undersökning visar att det finns en bredd och variation av olika verksamheter och inriktningar i arbetet med utsatta flickor från patriarkala invandrarfamiljer. Mångfalden och variationerna kan vara berikande då de kan komplettera varandra men på många håll saknas dock genomarbetade arbetsmetoder, uppföljningar, och utvärderingar. Delvis beror det på att de är nystartade, delvis på att målgruppen är så ny att det inte finns några utarbetade modeller/metoder att utgå från. Studien visar också att det i de olika projekten/verksamheterna finns olika synsätt om hur och varför arbetet ska bedrivas som ibland går på tvärs med varandra.

Den här studien pekar också på att ett nytt fält inom det sociala arbetet är under formering. Det är ett extremt instabilt fält i en förorganisatorisk fas med olika aktörer som utifrån olika perspektiv arbetar inom olika fält. Den enda gemensamma nämnaren är de utsatta flickorna från patriarkala invandrarfamiljer. För den här typen av organisationer är det inte i första hand produktionsresultaten som räknas utan hur väl de kan anpassa sig till omgivningens godkännande. Den förorganisatoriska fasen kommer dock att pågå under en längre tid. Under denna fas kommer omgivningens godkännande att vara viktigare för projekten/verksamheterna än produktionsresultaten. Det som talar för detta är att det normalt krävs längre longitudinella studier inom socialt arbete för att se produktionsresultaten. Det behövs uppföljningar och utvärderingar av de olika projektens/verksamheternas arbete för att kunna se vad som händer inom familjerna och hur framtiden kommer att se ut för flickorna.

Ett organisatoriskt fält kännetecknas av att organisationerna arbetar under gemensamma institutionella villkor och med liknande produkter eller service samt att de efterliknar varandra för att så småningom bilda ett allt mer likformigt fält. I strävan efter likhet kan i det här fallet två av de tre processerna inom nyinstitutionell organisationsteori urskiljas. Genom en tvingande isomorfism, som i första hand skapats av integrationsminister Mona Sahlin men också genom jämställdhetsminister Margareta Winbergs engagemang, kommer fältet att tvingas formera sig till ett gemensamt mönster. Detta kommer att ske genom de bidrag som ges till olika projekt/verksamheter. Men också genom den intervenering och de uttalanden; ”det är en fråga som är väldigt angelägen. Vi har fått resurser till detta i budgeten”, som integrationsministern gjort. I vårbudgeten för 2003 finns ett tydligt exempel på hur en formell påverkan, en tvingande isomorfism, kan vara konstruerad. I budgeten kommer pengar (Wahldén 2003) att avsättas för en nationell handlingsplan för att motverka hedersrelaterat våld. Tanken är att ”handlingsplanen ska samordnas över hela landet så att en person som hotas av hedersrelaterat våld ska få samma professionella stöd oavsett var han eller hon bor. Förankringen och tillämpningen ska vara lokal men samordningen nationell.” Hur detta ska organiseras blir politikernas ansvar. Det är värt att notera att det är ministrar från statsrådsberedningen och justitiedepartementet som intervenerat i den här frågan och inte, som hade varit mer rimligt, från socialdepartementet.

Det är även värt att notera att en nationell handlingsplan inte hör till vanligheterna inom socialt arbete. Något liknande finns inte inom andra sociala områden. Tvärtom har den kommunala självständigheten och mångfalden inom socialt arbete poängterats. Den gemensamma, nationella handlingsplanen kommer troligtvis att pressa in de olika aktörerna i samma mönster och fältet kommer därmed att bli mer likformigt. Det är därför inte givet att det om några år kommer att finnas samma bredd och variation på typer av verksamheter, eller samma utbud av aktörer med olika inriktningar och perspektiv.

De projekt/verksamheter som beskrivits i den här studien är fortfarande i en förorganisatorisk fas. Någon mimetisk isomorfism har ännu inte blivit synlig. Fältet är instabilt och några tydliga förebilder och modeller har inte kunnat urskiljas. När det gäller den tredje, normativa

isomorfismen är det inte troligt att den kommer att bli aktuell för det här speciella fältet. Kategoriseringen av de olika projekten/verksamheterna visar att deras verksamheter berör alltför olika områden för att *en* grupp av professionella skulle kunna ta över och dominera fältet.

Tittar vi på det här fältet ur ett organisationsekologiskt perspektiv är tidpunkten när det bildades en av nyckelfrågorna för att förklara variationen på organisationerna. Tidpunkten bestämmer i stort hur organisationerna byggs upp och vilka värderingar och idéer som ska råda inom dem. De tidigare exemplen från massmedia, regeringens interventioner via både uttalanden, skrivelser och utredningsuppdrag visar att uppmärksamheten varit stor. De visar också att det funnits flera olika synsätt i samhället på varför hedersrelaterat våld förekommer och hur man ska ta itu med problematiken med de utsatta flickorna. Vilka värderingar och idéer som kommer att vara de som så småningom kommer att dominera fältet är en empirisk fråga som framtiden får ge svar på. Integrationsministerns stöd för den familjeinriktade nationella handlingsplanen talar dock för att det troligtvis blir den som kommer att dominera det nya fältet.

Intressanta forskningsfrågor för framtiden vore att följa utvecklingen och formeringen av detta fält. Åt vilket håll kommer utvecklingen att gå? Hur kommer fältet att formera sig? Vilka krafter och idéer kommer att styra det? Hur kommer de olika professionerna att reagera och agera? På vilket sätt kommer massmedia, den allmänna opinionen och den stora mängden bidrag till olika invandrарorganisationer att påverka fältets utformning och inriktning? På vilket sätt kommer regeringens och integrationsministerns interventioner att styra utvecklingen? Hur/på vilket sätt har regeringen tänkt att den nationella handlingsplanen ska implementeras i kommunerna, och hur kommer kommunerna att reagera? Framförallt. Hur kommer det att gå för flickorna och deras familjer?

KÄLLFÖRTECKNING

- Al-Baldawi, R. (1998). Psykosociala konsekvenser av en förändrad familjestruktur. *Läkartidningen*, volym 19, nr 19/1998 sid 2223-2231.
- Al-Hashimi, L. (2002). Får din dotter gifta sig med en muslim? *Aftonbladet* 2002-07-27, Internetupplaga.
- Alsing, R. (2002). Vad hedern kräver av mannen. *Aftonbladet* 2002-02-27, Internetupplaga.
- Appelqvist, M. Kultur – resurs eller ett hinder? *Integration & Mångfald I & M*, 3/2002.
- Arbadi, F. & Fristorp, L. (2002). *Överlevnadshandbok för flickor om frihet och heder*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Axelsson, M. et al (2002). *Den röda tråden*. Rinkeby: Språkforskningsinstitutet 08-759 34 50.
- Baksi, K. (2002). "Jag är inte blind." *Dagens Nyheter* 2002-11-06, Internetupplaga.
- Blennerberg, E. (2003). *Etik för medborgare, socialarbetare och klienter*. Under utgivning.
- Darahagi, H. (2001). "Hedersmordets" anatomi. Om integrationspolitik, kultur och kvinnors rättigheter. Ur *Törnroslandet - om tillhörighet och utanförskap*. Norrköping: Integrationsverket.
- Denscombe, M. (1998). *Forskningshandbok – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*.
- DiMaggio, P & Powell, W. (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review* 1983, Vol. 48, April, s. 147-160. Ur Holmblad Brunsson, K. (2002). *Organisationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson & Rashidi (2000). *Utvärdering av Mansgrupp*. Internutvärdering. Socialtjänsten, Individ och familjeomsorg, Upplands Bro Kommun.
- FN (1948). www.un.dk/swedish/se_menneskeret/se_menneskeret_frame.htm
- Grünbaum, C. (2002). Ord som väcker starka känslor. *Dagens Nyheter* 2002-02-09, Internetupplaga.
- Guillou, J. (2002). Nej, de har inte terrorism i blodet. *Aftonbladet* 2002-07-08, Internetupplaga.
- Hedström, P. (1999). Organisationsekologisk teori ur Ahrne, G. & Hedström, P. *Organisationer och samhälle – analytiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Hedvall, B. (2002). Veckan som gick: Jag hakar upp mig på bruket av ordet heder". *Dagens Nyheter* 2002-07-27, Internetupplaga.
- Integrationsförvaltningen. (2002). *Dialogprojektet. Rädda Barnen i Stockholm – där män diskuterar pojkers uppfostran i ett jämställdhetsperspektiv*.
<http://www.integration.nu/foreningar/mote/dialogprojektet.htm>
- Kelemen, N. (2001). *Projektbeskrivning, Dialogprojektet - Rädda Barnen Stockholm*. Rädda barnen, Dialogprojektet, 107 88 Stockholm.
- Kruton (2002). *Informationsmaterial för externt bruk*. tfn 08-508 44 550.
- Kurdiskt rådgivningsprojekt (2002). Kurdiska Kvinnoorganisationen, Projektbeskrivning Henriksdalsringen 6, Nacka.
- Linell, P. (1994). *Transkription av tal och samtal: teori och praktik*. Arbetsrapport från Tema K 1994:9. Linköping: Tema kommunikation, Linköpings universitet.
- Lumholdt, H. (2003). Stöd åt invandrarungdomar: Frigörelse inom familjen. *Psykologtidningen* 1/03 sid. 4-6.
- Matthis, M. (2002). Debatt/Kulturella hedersmord? Patriarkatet styr Sverige. *Dagens Nyheter* 2002-03-09, Internetupplaga.
- Nunez, B. (2003b). E-Mail från Benneditz Nunez 2003-02-12.
- Orientalhälsan (2003). Orientalhälsans hemsida på Internet. www.orienthalsan.nu
- Rashidi, A. (2002b). *Samtalsgrupp för invandarmän*. Internutvärdering, Socialtjänsten, Individ och familjeomsorg, Upplands Bro Kommun.

- Schlytter, A. (2002). Reaktionen på invandrarflickors gränsöverskridande handlande – särskilt om arrangerade äktenskap ur Norberg, G. & Bernel, A. *Dubbel viktimering? Invandrade brottsoffer i svensk kontext*. Rapport nov. 2001. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- SIOS (2002). Projektbeskrivningar över tre projekt från KVINNOSIOS, SIOS, Bellmansgatan 15, 1 tr. 118 47 Stockholm. www.sios.org
- Sjöblom, Y. (2002). *På väg ut – när ungdomar rymmer och kastas ut hemifrån – ur socialtjänstens perspektiv*. Rapport i socialt arbete nr 103-2002. Stockholms universitet, institutionen för socialt arbete.
- Stridsberg, S. (2002). Patriarkatet och patriarkatet. *Bang* 2002:2/3 s. 18-22.
- Swanberg, K. (2002) *Hedersmordet på Pela*. Stockholm: Bokförlaget DN.
- Svensson, G. (2002). "Kulturen viktig orsak till både hedersmord och anorexi." *Dagens Nyheter* 2002-10-26, Internetupplaga.
- Terrafem (2003). Terrafems hemsida på Internet, www.terrafem.org
- Trygg, S. (1999). *Kompetensutveckling för skolpersonal och integration av romer i samhället*. Rapport till Skolverket.
- UKV (2003). *UKV – stiftelsen unga kvinnors värn*. Informationsbroschyr. ukv@telia.com
- UNFPA (2000). *Könsdiskriminering måste upphöra. Ett brådskande ärende i arbetet för mänskliga rättigheter och utveckling*. Rapport från FN: s befolkningsfonds årsrapport The State of World Population 2000. <http://www.un.dk/swedish/unfpa-2000.htm>
- Unga kvinnors värn (2000-2001) Årsberättelse.
- United Nations. (2002). Working towards the elimination of crimes against women committed in the name of honour. *Report of the Secretary-General, General Assembly, 2 July 2002*.
- Wahldén, C. (2002) Kvinnokampen går framåt i Kurdistan. *Svenska Dagbladet* 2002-03-08, Internetupplaga.
- Wahldén, C. (2003). Hotade kvinnor får individstöd - Mona Sahlin lovar pengar i vårbudgeten. *Svenska dagbladet* 2003-04-14. Pappersupplagan.
- Warren, C.A.B. (2002). Qualitative Interviewing i Gubrium, J.A. (eds). *Handbook of Interview Research. Context & Method*. Thousands Oak: Sage Publications.
- Älby. (2002). *Älby – akut- och utredningshem*. Älby Herrgård, 740 30 Björklinge.
- Özyurt, A. & Eldenblom, E. (2002). *Alla är lika inför lagen*. *Dagens Nyheter* 2002-02-11. Internetupplaga.

Offentliga handlingar

- Integrationsverket (2000). *Låt oss tala om flickor*. Rapport 2000:6.
- Integrationsverket (2003b). *Lärande exempel – att förebygga konflikter mellan individ och familj*. www.integrationsverket.se
- LST Skåne. (2002). *Utsatta flickor i patriarkala familjer - om behov av skyddat boende och andra insatser*. Länsstyrelsen i Skåne län:ISSN 1402-3393.
- LST Stockholm. (2002). *Rätten till sitt eget liv*. Länsstyrelsen i Stockholm, Rapport 2002:13
- Socialstyrelsen. (2002) *Flickor som lever under hot och tvång i familjer med starkt patriarkala värderingar*. Meddelandeblad 6/02.
- Svedberg, L. (1993). Socialt inriktade frivillig organisationer – Några grundläggande karaktäristika. I: SOU 1993:82; *Frivilligt socialt arbete. Kartläggning och kunskapsöversikt*. Socialdepartementet: Stockholm.
- Västra Götaland. (2002). *Ett eget liv?* Länsstyrelsen i västra Götaland 2002-40.

Intervjuer

- Al-Baldawi, R. (2003a). Intervju med Riyad Al-Baldawi 2003-01-09 på Orienthälsan i Stockholm.
- Al-Baldawi, R. (2003b). Telefonintervju med Riyadh Al-Baldawi 2003-02-07.

- Börjes, A & Bergman, B. (2003). Intervju med Anders Börjes & Birgitta Bergman 2003-01-14 på socialkontoret, Swedenborgsgatan i Stockholm.
- Börjes, A. (2003). Telefonintervju med Anders Börjes 2003-02-11.
- Duran, S. (2002). Intervju med Seyran Duran 2002-12-16 på Fryshuset i Stockholm.
- Kelemen, N. (2002). Intervju med Niklas Kelemen 2002-12-02 på Rädda barnens huvudkontor i Stockholm.
- Kelemen, N. (2003). Telefonintervju med Niklas Kelemen 2003-01-13.
- Lampinen, L. (2002). Intervju med Lisbeth Lampinen 2002-12-20 på Sköndalsinstitutet Ersta Sköndal högskola.
- Lyshöj, M. & Melby, M. (2003). Intervju med Maria Lyshöj och Maria Melby 2003-01-08 på Unga Kvinnors Värn i Stockholm.
- Lyshöj, M. (2003). Telefonintervju med Maria Lyshöj 2003-01-20.
- Lönström, S. & Farsiani, D. (2002). Intervju med Solveig Lönström och Davar Farsiani 2002-12-03 i Älby.
- Nunez, B. (2002). Intervju med Bennedita Nunez 2002-11-25 på Terrafem.
- Nunez, B. (2003a). Telefonintervju med Bennedita Nunez 2003-02-11.
- Rashidi, A. (2002). Intervju med Ali Rashidi 2002-12-11 på Upplands Bros kommuns kontor i Kungsängen.
- Trygg, S. (2003). Telefonintervju med Satu Trygg 2003-01-15.

Referenslitteratur

- Al-Baldawi, R. *Transkulturella aspekter på bemötandet av patienter med invandrarbakgrund*. Rapport från CPFU:s skriftserie, maj 1996.
- Allwood, C M. (2000). *Pappor i andra kulturer*. Ur Hwang, P. Red. *Faderskap i tid och rum*. Stockholm: Författarna och Bokförlaget Natur och kultur.
- Dogan, A. (1998) *Kurdiska tonårsflickor*. Edsbruk: Akademitryck AB.
- Eyrumlu, R. (1998) *Iranska familjer i Sverige – ett nordeuropeiskt samhälle*. Angered: Invand-Lit
- Gordan, K. (1996). *Professionella möten – om utredande, stödjande och psykoterapeutiska samtal*. Stockholm: Natur och kultur.
- Kurkiala, M. (2002). Hedersmord är inga fantasifoster. *Svenska Dagbladet* 2002-11-28, Internetupplaga.
- Liliequist, M. (1996). *I skuggan av "inte utan min dotter"*. Lund: Wallin Dalholm Boktr. AB.
- Moller Okin, S. (2002). *Mångkulturalism – kvinnor i kläm?* Göteborg: Daidalos AB.
- Nyberg, E. (1993). *Barnfamiljers migration - familjers relationer i en förändrad livssituation*. Pedagogiska institutionen: Stockholms Universitet.
- Schlytter, A (1999). *Kön och juridik i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Sjögren, A. (2001). *Kulturens roll i identitetens byggande*. Ur Ahmadi, N. Red. *Ungdom, kulturmöten, identitet*. Stockholm: Liber.
- Våld mot kvinnor (2002) – rapport från en seminarieserie 2001. Karlstad: Nätverket Våld mot Kvinnor.

Kontaktpersoner

- Flyktingsamordnare Ali Rashidi, Upplands-Bro kommun tfn 08-581 690 00 vx. Ansvariga för Psykolog Vidar Vetterfalk, Björn Hoffman, Barnombudsman i Sundsvall, projektledare Niklas Kelemen. Tel. 08. 33 84 44. dialog.kelemen@emaila.nu
- Projektledare Seyran Duran tfn 073 - 950 22 54. e-post: seyran.duran@fryshuseet.se
- Skolkurator Satu Trygg tfn 011-15 00 00 vx.
- Socialsekreterare Lisbeth Lampinen tfn 08-535 357 51.
- Bennedita Nunez ordf. Tfn. 0708-86 58 52.

Överläkare och psykiater Riyadh Al Baldawi tfn 08-653 53 51, www.orienthalsan.nu.
Enhetschef Solveig Lönnström, Davar Farsiani. Tfn 018-727 71 98.
Enhetschef Anders Börjes tfn 08-508 445 50, anders.borjes@sot.stockholm.se
Föreståndare Maria Lyshöj och Maria Melby tfn. 652 99 98. E-post: ukv@telia.com

17. Bilaga 1. Checklista för intervjuerna.

Checklistan har använts fritt beroende på vilken typ av verksamhet intervjuerna har speglat.

- Beskriv verksamheten - målgrupp, metoder, arbetssätt.
- Hur länge har ni arbetat med målgruppen?
- Personalens utbildning, fortbildning, eventuella studiebesök?
- Beskriv ev. svårigheter med ert sätt att arbeta.
- Motiv/orsaker bakom hedersrelaterat våld/mord?
- Beskriv kontakten med flickorna?
- Beskriv hur det går till när en flicka kommer till er.
- Beskriv kontakterna med föräldrar, släkt, socialtjänst och andra myndigheter. Vad är viktigt att tänka på?
- Vad är det första flickan behöver? Behov på sikt? Hur arbetar ni för att tillgodo se detta?
- Målsättning med ert arbete?
- Personalens utbildning, kompetens, erfarenheter osv.
- Vilka teman arbetar ni med?
- Beskriv hur ett grupptillfälle kan se ut? Deltagarna, deras reaktioner.
- Vad bör man tänka på när man arbetar med den här målgruppen?
- Utvärdering av arbetet?
- Projektbeskrivningar, internt, externt informationsmaterial.

18. Bilaga 2. FÖREBYGGANDE ARBETE – ytterligare några exempel

I det här kapitlet finns projekt/verksamheter som arbetar förebyggande med patriarkala familjer med utländsk härkomst och som främst har ett familjeperspektiv. I rapporten Goda Exempel (Integrationsverket 2003) finns ytterligare exempel på förebyggande arbete.

Informationen är hämtade från Integrationsverket samt från en handläggare på Allmänna arvsfonden. Men för att få tag på ytterligare projekt har den så kallade ”snöbollsmetoden” använts även här. Projekten är placerade i bokstavsordning. De projekt som är beskrivna här är några av de många olika projekt/verksamheter som finns i landet och de som varit möjliga att få fram inom ramen för denna studie. Det är inte en fullständig förteckning.

18.1. Assyriska ungdomsförbundet – Guiden på lika villkor

Målgrupp: Riktat sig till ungdomar i ålder 7-25 år samt deras föräldrar.

Syfte: På lokalnivå, i Södertälje, Norrköping och Göteborg, bedriva ett aktivt brottsförebyggande arbete, få tillstånd en attitydförändring bland killar och tjejer angående jämställdhet.

Metod/Tillvägagångssätt: Upprätta telefonjourer för killar och tjejer. Intentionen är att arbeta nära familjer och utbilda föräldrar i jämställdhet samt om det svenska samhällets syn på barnuppfostran och könsroller. Skapa mötesplatser för föräldrar och döttrar.

Kontaktperson: Abraham Staifo, tfn 073-983 82 18, Christina Jacob, 08-550 180 17. (Integrationsverket 2003a).

18.2. Barnen Först (BF), Södertälje – Barnens rättigheter och familjen

Målgrupp: Familjer med persisk och kurdisk bakgrund.

Syfte: Försvara barnens mänskliga och civila rättigheter, stärka föreningens nätverk i Sverige,

Metod/tillvägagångssätt: Hålla konferenser för att utveckla individuell rådgivning och stödverksamhet för barn och ungdom med invandrarbakgrund, arrangera studiecirklar, kurser, debatter, ge information om barnens situation på persiska och kurdiska genom närradio och egen hemsida.

Kontaktperson: Karim Shamohammadi tfn 08- 531 854 54 (Molt 2003).

18.3. Bosna IF – Kommuniera

Målgrupp: Familjerna i den bosniska gruppen

Syfte: Öka kunskapen om barns rättigheter, minska konflikter och förbättra relationerna inom familjen. Öka jämställdheten mellan könen.

Metod/tillvägagångssätt: Utbilda nyckelpersoner såsom läkare och psykologer i konflikt- och krishantering. Starta telefonjourverksamhet för vuxna om barn med hjälp av nyckelpersonerna.

Kontaktperson: Abdulbersad Skenderovic. Tfn 031-19 29 01, 0730-37 40 23. (Integrationsverket 2003a).

18.4. Bosniens och Hercegovinas kvinnoriksförbund – Mammans roll är den viktigaste

Målgrupp: Bosniska och svenska föräldrar.

Syfte: Öka förståelsen mellan föräldrar och barn, föra dem närmare varandra. Förbättra föräldrarnas integration och förebygga konflikter där orsaken kan vara patriarkala normer.

Metod/tillvägagångssätt: Diskussionsträffar i minst tio städer mellan bosniska och svenska föräldrar samt deras barn. Öka kunskapen om barns rättigheter bland föreningens medlemmar. Kontaktperson: Vahida Mehnovic tfn 0500-48 14 86, 0510-653 14. (Integrationsverket 2003a).

18.5. FUF – Föreningen för utvecklingsfrågor

Målgrupp: Alla

Syfte: Informera, utbilda och väcka opinion om frågor som trafficking, könsstympning, våld mot kvinnor och barn samt om invandrarkvinnans situation.

Metod/tillvägagångssätt: I samarbete med flera organisationer såsom nätverket ”våld mot kvinnor”, RFSU, Kvinnoforum, Svenska Unifem kommittén, Rädda Barnen samt Forum har fyra seminarier på ovanstående temat hållits. Dokumentation från seminariet finns hos FUF. I november 2001 hölls ett seminarium under temat ”Våld i hederns namn” (Wallin 2003).

Kontaktperson Johanna Wallin, te. 08- 643 42 75, fuf@algonet.se

18.6. Föräldracirklar - Barnen i våra hjärtan

Målgrupp: Hemspråkslärare, studieledare och invandrarföräldrar (Sherefay 2003).

Syfte: Att stärka (Axelsson et al 2002) och tydliggöra föräldrarnas roll som fostrare och trygga barnens uppväxt och framtid i Sverige. Stärka samarbetet mellan skolan och föräldrarna.

Metod/tillvägagångssätt: Utbilda hemspråkslärare och studieledare i studiematerialet ”Med barnen i våra hjärtan”. Genom föräldracirkelarna får föräldrarna möjlighet att diskutera bland annat familjestrukturer, barnuppfostran, lagen om förbud mot aga, barns rättigheter och behov, svenska skolan och demokrati.

Kontaktperson: Sonia Sherefay tfn +08-0706-89 05 88, sherefay_sonia@hotmail.com

18.7. Integrationscentrum, Biskopsgården

Målgrupp: Invandrare i Biskopsgården, Göteborg. Cirka 500 invandrare besöker Integrationscentrum varje vecka.

Syfte: Att vara en mötesplats för invandrare, ge hjälp i integrationsprocessen.

Metod/tillvägagångssätt: Driver SFI- undervisning (svenska för invandrare), olika aktiviteter såsom datautbildning, samtalsgrupper, föreläsningar, fester, utflykter, matlagning, gymnastik, praktisk hjälp med ansökningar, papper mm.

Under hösten 2002 startades, efter förfrågan, även samtalsgrupper för män där de pratar om exempelvis Sverige och vilka värderingar och normer som gäller här, om barnuppfostran med mera. Ämnena bestäms efter deltagarnas behov.

Många invandrare (Hedroy 2003) har bott uppemot 20 år i Sverige men saknar fortfarande kunskap om sitt nya hemland. Därför är det bättre om personer som själva har invandrarbakgrund och dubbel kulturkompetens ger informationen.

Kontaktperson: Sarin Hedroy tfn 031-54 79 79.

18.8. Internationella kvinnoförbundet för fred och frihet – Mötas

Målgrupp: Nyanlända familjer, invandrade familjer, svenska familjer i Jönköpingsområdet.

Syfte: Skapa närmare kontakter mellan invandrarfamiljer och svenska familjer för att tydliggöra värderingar i båda grupperna och finna former för bättre kontakter mellan familjer med olika kulturell bakgrund.

Metod/tillvägagångssätt: Enkätundersökning med inriktning på jämställdhet och ungas uppväxtvillkor riktad till nyanlända invandrarfamiljer och till sådana som har bott i Sverige en längre tid. Frågorna besvaras i samband med en intervju. Utifrån enkätens innehåll ska möten

anordnas både i samtalsform och i föreläsningsform. Några aktiviteter riktas till hela familjen, andra till olika grupper såsom kvinnor, män, unga och äldre.

Kontaktperson: Rosa Larson tfn 036-71 54 86. (Integrationsverket 2003a).

18.9. Iranska riksförbundet – Ett Dialogprojekt

Målgrupp: Den iranska gruppen i Sverige samt hemspråkslärare.

Syfte: Öka jämställdhet och förebygga våld mot kvinnor och barn bland iranier. Väcka en konstruktiv debatt inom den iranska gruppen, samla erfarenheter och kompetens, bygga nätverk internt och externt för erfarenhetsutbyte. Skapa diskussionsforum för män, kvinnor, barn och ungdomar. Inrätta telefonjourverksamhet. Genomföra en enkätundersökning bland iranska kvinnor i Sverige. Samverka med flyktingmottagningen i Stockholm för att hitta nya vägar att samtala med nyanlända flyktingar, stödja medlemsföreningar att ta fram jämställdhetsplaner, mobilisera modersmålslärare, anordna seminarier och samarbeta med andra etniska organisationer.

Kontaktperson: Said Taavi tfn 08-28 64 24, www.ettehadieh.org (Integrationsverket 2003a).

18.10. Iranska flyktingars riksförbund – Jämställdhet och bättre uppväxt för unga

Målgrupp: Iranska män i Sverige.

Syfte: Etablera ett nätverk för män.

Metod/tillvägagångssätt: Ordna seminarier i Göteborg, Malmö och Stockholm på teman ”Lag och kultur”, ”Barn och flykt” samt Ungdomars vardagsliv”. Skapa nätverk för män. Samarbetar med Kommittén för försvaret av kvinnors rättigheter i Iran, Iranska flyktingrådet och Stödcenter för iranska föräldrar.

Kontaktperson: Esmail Moloudi tfn 070-492 03 49. (Integrationsverket 2003a).

18.11. KFUM Fryshuset - ELEKTRA

Målgrupp: Flickor som lever under hedersrelaterat förtryck samt deras föräldrar.

Syfte: Arbeta med en helhetssyn på de problem flickor i utsatta situationer möter.

Metod/tillvägagångssätt: Elektra består av fyra delar: samordning och brobygge mellan de myndigheter och organisationer som möter dess flickor. En hemsida med information om vilka rättigheter flickorna har och den hjälp som finns att få. Stödverksamhet, i samarbete med Sensus och Hela människan, i form av två tjejgrupper samt en föräldragrupp där det ska ges utrymme för samtal, stöd och reflektioner. Teaterturnén Elektras systrar som förmedlar olika delar av hedersproblematiken och medvetandegör den svåra situation många invandrarungdomar lever i. Föreställningen riktar sig till både skolelever och föräldrar.

Kontaktpersoner: Eduardo Grutzky tfn. 0739 – 50 22 72, Seyran Duran tfn. 462 22 06 mobil 0739-50 22 54, Anna Rinder tfn. 0739- 50 22 52, Sanna Mohr tfn. 0739-50 22 53.

www.elektra.nu (Elektra 2002, Integrationsverket 2003a).

18.12. Kurdiska riksförbundet – Generationskonflikter.

Målgrupp: Kurdiska män, kvinnor, ungdomar och barn.

Syfte: Ta upp jämställdhets- och demokratifrågor, belysa unga tjejers utsatta situation i hemmet. Att hitta en strukturerad och systematisk modell för att arbeta med generationskonflikter som uppstår i en del kurdiska familjer samt kartlägga förekomsten av sådana.

Metod/tillvägagångssätt: Bilda arbetsgrupper i sex städer. Ordna diskussions- och debatttillfällen. Göra en hem- och chatsida där material kring dessa frågor finns. Synpunkter och uttalanden från både föräldrar och ungdomar från de olika sammankomsterna har sammanställts i slutrapporten ”Vår röst är vår framtid”.

Kontaktperson: Keya Izol tfn 08-644 66 22. www.kurdiskarf.org och www.kurdchatt.com (Integrationsverket 2003a).

18.13. Kvinnoforum, Flera kulturer - ett liv

Målgrupp: Primär målgrupp är flickor med utländsk bakgrund (Kvinnoforum 2002a) som lever med hedersrelaterade normer i familjen

Sekundär målgrupp är pojkar och familjer med utländsk bakgrund: mödrar, fäder och övriga släktingar som attityd- och kulturbärare i förtrycket av flickor, invandrarföreningar/grupper, skolpersonal, poliser och socialarbetare.

Syfte: Utveckla metoder för att underlätta för flickorna att skaffa sig högre utbildning och/eller ett förvärvsarbete. Att under tre år sammanställa och utveckla de metoder som används i dag, utveckla nya metoder samt ge skolpersonal kompetensutveckling i dessa metoder.

Genom att använda ett helhetsperspektiv på arbetet för att stärka flickorna och öka deras förutsättningar kommer projektet även att omfatta deras familjer och släktingar.

Metod/tillvägagångssätt: Skolan är en arena (Palmgren 2003) där man bäst kan nå alla flickorna i målgruppen och ett samarbete med tre skolor i stockholmsområdet håller på att byggas upp.

Arbetet (Kvinnoforum 2002a) kommer att innehålla metod- och kompetensutvecklingsseminarier med samarbetspartners, planeringsprocesser med projektledare och en kontaktperson från varje skola, möten, diskussioner kring projektets fokus tillsammans med skolor och referensgruppen. De kommer även att arbeta med metodworkshops då samarbetspartners, referensgrupp och andra aktörer kan utbyta konkreta erfarenheter samt med så kallade "benchmarking workshops" för att systematiskt jämföra liknande verksamheter.

En referensgrupp bildas av representanter från enskilda organisationer och nätverk bland andra invandrarorganisationer, kvinnoorganisationer, myndigheter och fackföreningar, Elekraprojektet/Fryshuset, Dialogprojektet/Rädda Barnen. Referensgruppen ska bidra med dels sin expertis och sina kontaktnät inom området, men också användas vid genomförandet av olika konkreta aktiviteter såsom gruppverksamheter för flickor, pojkar, invandrarmän och invandrarfamiljer, vid genomförandet av veckoslutsläger för flickor med invandrarbakgrund samt vid olika typer av förebilds- och mentorsträffar med yrkesarbetande kvinnor. Tre utbildningsseminarier kommer att hållas för lärare, kuratorer, psykologer, hemspråklärare, studie- och yrkesvalslärare, socialtjänsten och polisen.

Ett öppet nationellt endagsseminarium kommer att genomföras då erfarenheter, metoder och förhållningssätt ska presenteras tillsammans med den handbok där projektets samlade erfarenheter kommer att dokumenteras.

Ett samarbete (Palmgren 2003) med integrations- och skolenheten i Eskilstuna kommun planeras komma igång under våren 2003 med arbete på två skolor i Eskilstuna. Tyngdpunkten i det arbetet kommer att ligga på "ivik-elever" (de som går det individuella programmet) samt nyanlända invandrare/flyktingar.

Kontaktperson: Cecilia Palmgren tfn 08-566 228 811, 08-566 228 865, 0736-33 88 00, cecilia.palmgren@kvinnoforum.se

18.14. Kvinnors rätt

Målgrupp: Kvinnor och ungdomar med invandrarbakgrund (Kvinnors rätt 2001).

Syfte: En integrations- och familjeinriktad kvinnoorganisation (Daragahi 2003b) som arbetar för att få till stånd en attitydförändring där det övergripande målet är (Kvinnors rätt 2002) att stödja kvinnor och ungdomar i deras kamp att själva få forma sin identitet och sina liv.

Konkret arbetar de för att öka individens rätt genom att motarbeta tvångsäktenskap,

könsstympling, inomäktenskapliga våldtäkter. De arbetar också mot tvånget för barn att bära klädesplagg eller annat med religiöst eller kulturellt symbolvärde och tvånget att genomgå religiösa riter.

Metod/tillvägagångssätt: Arbetar med närradioprogram (Daragahi 2003a) på persiska med direktsänt telefonväkteri där exempelvis flickornas ställning i familjen eller homo/bisexualitet diskuteras, har öppna seminarier och föreläsningar på persiska, är ute i skolor och pratar om kvinnors rätt och om individens rätt att själv forma sitt liv och välja sin partner.

En egen webbsida med information och möjlighet till kontakt med föreningen.

En mansgrupp som går in och medlar i konflikter inom familjer som rör bland annat kontroll av döttrarna, homosexualitet eller våld mot kvinnor. Män med utländsk härkomst, som har varit kallade för "traditionell bakgrund" lyssnar inte på kvinnor, däremot lyssnar de på män med en "respektabel bakgrund". Kvinnors rätt har flera "respektabla män", som har gott anseende i den etniska gruppen, som stöder föreningen och hjälper till vid behov av medling.

De har även en social grupp (Rashidi 2003) för de flickor/kvinnor som är utsatta för våld. I den här gruppen kan flickorna/kvinnorna få stöd, hjälp och kunskap. Gruppen ersätter inte socialtjänsten utan fungerar som ett stöd för de enskilda flickorna/kvinnorna.

Kvinnors rätt deltar även i debatter i både press, radio och TV (Daragahi 2003a).

Kontaktpersoner: Haideh Daragahi tfn 08-658 57 29, 070-992 79 40, Maria Rashidi tfn 08-751 96 95, 070-728 68 93. www.womensrights.org

18.15. Luleå kommun – Ängsenhetens barn – vårt ansvar

Målgrupp: Föräldrar med barn i Ängskolan samt skolans personal.

Syfte: Förstärka föräldrarollen, möjliggöra för alla föräldrar att ta del av utbildningspaketet "aktivt föräldraskap" för att med stöd av metoden få verktyg i sitt föräldraskap och yrke.

Metod/tillvägagångssätt: Träffar, seminarier, gruppdiskussioner, videopresentationer och gruppövningar. Tolk ska finnas för den som behöver det.

Kontaktperson: Berit Eriksson tfn. 0920- 29 38 69, www.lulea.se e-post: komsams@spray.se (Integrationsverket 2003a).

18.16. Makedonska riksförbundet – Balans mellan ansvar och frihet mellan föräldrar och barn.

Målgrupp: Makedonska föräldrar.

Syfte: Öka förståelsen mellan generationerna, ge barnen en bakgrund till föräldrarnas uppfostringsmetoder.

Metod/tillvägagångssätt: Informera om svenska föräldrars/blandäktenskaps barnuppfostringsmetoder och om svensk lagstiftning. Föra samman föräldrar och barn med makedonskt ursprung med svenska och blandäktenskapsfamiljer. Skapa mötesplatser genom att anordna föreläsningar och diskussioner.

Kontaktperson: Ivica Celikovic tfn 013-19 62 24. www.makedonskisojuz.com (Integrationsverket 2003a).

18.17. Marieborgs Folkhögskola, Norrköping – Minska klyftan

Målgrupp: En grupp arabisktalande invandrarfamiljer i Norrköping.

Syfte: Stärka föräldrarna i deras föräldraroll och öka deras förståelse för, insyn och delaktighet i barnens skolgång, det svenska samhället och de värderingar som råder i barnens värld.

Metod/tillvägagångssätt: Uppsökande verksamhet, seminarier, rollspel, studiebesök, familjeträffar, praktiska övningar, utflykter, förmedling av professionell rådgivning. Samarbetspartners är kyrkan, barnmorskemottagningen, förskolor, BRIS, tandhygienister, läkare och sjuksköterskor, fältpolisen, ungdomsmottagningen med flera.

Kontaktperson: Siv Nyberg tfn 011-21 96 00 (Molt 2003).

18.18. Rädda Barnen - Flicka@rb.se

Målgrupp: Flickor som lever i dubbla kulturer. Öppenhet finns för kontakter med flickornas föräldrar.

Syfte: Att ge flickorna psykoterapeutiskt stöd och hjälp och en möjlighet för Rädda Barnen att skaffa sig en djupare kunskap om deras livssituation.

Metod/tillvägagångssätt: Genom e-post och telefonjour kan flickor som behöver få hjälp komma i kontakt med någon som de kan prata med och få stöd av. Krisbehandling på mottagningen ges efter remiss. Konsultationer till skolpsykologer, socialsekreterare och behandlingspersonal.

Kontaktperson: Gun Goudhani tfn 08-698 90 07 (Rädda Barnen 2002).

18.19. Somaliska Hälso teamet i Stockholm, Kista – Föräldrautbildning för somaliska familjer

Målgrupp: Somalier i alla åldrar särskilt somaliska föräldrar.

Syfte: Skapa en dialog mellan föräldrar och barn kring uppfostran och attityder till svenska och somaliska uppfostringsmetoder. Överbrygga svårigheterna med att förena en patriarkalisk kultur med den svenska kulturens krav på självständighet och jämställdhet mellan könen vilka blir extra tydliga i tonårstidens frigörelseprocess.

Metod/tillvägagångssätt: Skapa en dialog genom seminarier samt möten i mindre grupper. Som en utgångspunkt för dialogen kommer Föräldraboken att användas. Föräldraboken (SIOS 2002) är en bok om föräldraskap. Den innehåller sex berättelser som på ett enkelt sätt och utan pekpinna tar upp situationer där föräldrar agerar på ett sätt som gör barnen fysiskt eller psykiskt illa. Föräldraboken är översatt till bland annat somaliska och ut på de många barnavårdscentraler.

Kontaktperson: Gibril Mohamed tfn 070- 766 74 61 (Molt 2003).

18.20. Somaliska riksförbundet – Föräldraansvar och jämställdhet

Målgrupp: Somaliska familjer i Sverige.

Syfte: Bättre integration. Minska våld mot kvinnor och barn, främja jämställdhet och förebygga ungdomsbrottslighet. Starta diskussioner om skillnader och likheter mellan den svenska och den somaliska kulturen om könsstymning samt barnuppfostran.

Metod/tillvägagångssätt: Skapa plattformar för diskussion. Ordna seminarier med experter, arrangera kurser tillsammans med Rädda Barnen och JämO för ordförandena inom förbundets medlemsföreningar. Bygga nätverk för att stödja familjer.

Kontaktperson: Sofia Yosuf tfn 08-16 69 61. (Integrationsverket 2003a).

18.21. Sundbybergs folkhögskola, Förskola/skola – möten/möjligheter

Målgrupp: Förskolepersonal

Syfte: Förbättra och underlätta kommunikationen mellan förskolan och invandrabarnen och deras föräldrar.

Metod/tillvägagångssätt: Utbildningsdagar med teoretiska och praktiska delar om kulturmöten och kulturkrockar. Representanter från invandrarföreningen deltar och berättar om sina erfarenheter från mötet med den svenska förskolan. Samverkan med Dialogprojektet i ABF: s regi. En handbok ska tas fram som kan användas av förskolor.

Kontaktperson: Ingrid Jonsson tfn 08-445 39 00 (Molt 2003).

18.22. Turkiska distriktsorganisationen, Norsborg – Förebygga våld mot kvinnor och barn och förebygga ungdomsbrottslighet

Målgrupp: Turkiska ungdomar och familjer samt turkiska kvinnor som utsätts för våld och hot om våld.

Syfte: Förebygga ungdomsbrottslighet och minska våldet mot barn och kvinnor.

Metod/tillvägagångssätt: Informationsseminarier med föreläsare från olika myndigheter kring teman som våld, uppfostran, barnens rättigheter och jämställdhet. Ge individuell hjälp till ungdomar och familjer som brottas med sociala problem genom att bygga upp ett nätverk bland föreningens medlemmar och anhöriga som vid behov kan stödja tonåringar och hotade kvinnor. Ett informationshäfte på turkiska ska framställas. Seminarier som riktas till de svenska personalgrupper som kommer i kontakt med turkiska familjer i sitt arbete, bilda en referensgrupp med representanter från kommunerna, studieförbundet med flera.

Kontaktperson: Adem Okur tfn 08-728 00 34 (Molt 2003).

18.23. Turkiska ungdomsförbundet – Att förändra attityder i patriarkaliska strukturer

Målgrupp: Turkiska familjer i Sverige.

Syfte: Undersöka, analysera, ta fram och pröva nya metoder för att förändra det patriarkaliska tanke- och levnadssätt som kan finnas hos turkiska familjer i Sverige.

Metod/Tillvägagångssätt: Enkätundersökning, seminarier och workshops på lokalnivå i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Kontaktperson: Ahmet Önal. Tfn 08-652 23 05. (Integrationsverket 2003a).

19. INTERNATIONELL UTBLICK

Om det varit relativt lätt att få tag på projekt/verksamheter som arbetar förebyggande med patriarkala familjer i Sverige så har det varit desto svårare att hitta motsvarande utomlands. Exempelvis hade en tjänsteman (Richmond 2003) som arbetar med integrationsfrågor vid Community Social Planning Council of Toronto i Canada inga konkreta exempel på förebyggande arbete. Det fanns däremot en hel del aktiviteter för kvinnor som varit utsatta för våld.

Kontakter med olika föreläsare/forskare som deltog i Tema Nord's konferens om Kön och våld i Norden har gett information om ett par danska och norska forskningsprojekt och verksamheter.

Utifrån den kunskap som denna korta studie har gett syns det som om det finns mycket aktiviteter och kunskap om akuta situationer när kvinnor blivit hotade och/eller misshandlade, men mindre när det handlar om förebyggande arbete.

19.1 EU- project - Preventions of violence against girls/women in patriarchal families

Ett nystartat samarbetsprojekt mellan Finland, Holland och Sverige (Kvinnoforum 2003b).

Målgrupp: Olika aktörer i partnerländerna på skilda nivåer och i olika samhällssektorer.

Syfte: Intentionen är (Tengqvist 2003) att kartläggningen ska ge en komplett bild av förekomsten av hedersrelaterat hot, våld och mord och utgöra ett underlag till en resursbok på europeisk nivå och bidra till att olika aktörer blir mer medvetna om situationen. Den kartläggning som den svenska kriminalpolisen ansvarar för kommer att ha fokus riktat mot frekvensen av hedersrelaterat våld mot flickor/kvinnor samt det förebyggande arbetet.

Metod/tillvägagångssätt: Från svenskt håll kommer Kvinnoforum (2003b) och den svenska kriminalpolisen att göra en internationell kartläggning av frekvensen av hedersrelaterat våld och hedersmord samt undersöka hur polisen, socialtjänsten, skolan och olika frivilliga organisationer arbetar för att bekämpa och förebygga den här typen av våld. Med hjälp av sitt

nätverk ska Kvinnoforum undersöka hur olika frivilligorganisationer bedömer situationer där hedersrelaterat våld mot kvinnor/flickor förekommer och hur de arbetar med frågan.

Kontaktperson: Anna Tengqvist 08-562 288 15, anna.tengqvist@kvinnoforum.se

19.2 NORFA – Vold i nærrelationer og etniske minoriteter i Norden

Ett nordiskt forskningsprogram (NORFA 2003a).

Målgrupp: Allmänheten och de som på olika sätt arbetar med utsatta kvinnor.

Syfte: Undersöka bakgrunden till varför antalet invandrarkvinnor stadigt ökar på kvinnojourer och kriscentra, orsaken till våldet samt hur samhället möter de krav som kvinnornas situation ställer.

Metod/tillvägagångssätt: Projektet kommer att genomföras som ett nätverkssamarbete mellan Norge, Sverige och Danmark och parterna ingår i "The Nordic Network on Violence, Agency Practices and Social Change". Under 2003 (a.a. 2003b) ska en mindre undersökning genomföras av de strukturella ramarna i Sverige, Danmark och Norge genom fem expertintervjuer i varje land med myndighetspersoner som arbetar med invandrarfrågor, inom det sociala området, med olika barnfrågor, ansvariga och nyckelpersoner på kriscentra och i invandrarorganisationer. Under 2004 ska 10-15 kvalitativa intervjuer med minoritetskvinnor från kriscentra i varje land genomföras.

Projektansvarig: Karen Sjørup e-mail: ksj@celi.dk Nätverkets koordinator: Diana Madsen, center for Ligestillingsforskning, Roskilde Universitetscenter, E-mall: dm@celi.dk

19.3 Socialforskningsinstituttet i Danmark. Pardannelsemønster blandt etniske minoriteter

Socialforskningsinstituttet (Schmidt 2003) har flera projekt på gång som handlar om det förebyggande arbetet med patriarkala familjer.

Garbi Schmidt forskar om parbildningsmönster, "pardannelsemønster", bland etniska minoriteter i Danmark. Undersökningen berör både unga, deras föräldrar och de organisationer som arbetar med dem. Undersökningen startade i februari i 2003 och resultaten beräknas kunna publiceras i början av 2004.

Kontaktperson: Garbi Schmidt GS@sfi.dk

19.4 Socialforskningsinstituttet i Danmark. Kønsroller og integration

Ett projekt (Schmidt 2003) om könsroller och integration är på planeringsstadiet.

Undersökningen kommer att titta på hur etniska minoriteter använder sin tid och är både en kvalitativ och en kvantitativ undersökning. Den kommer att belysa frågorna om hur minoritetsfamiljer fördelar arbetet mellan sig inom och utanför hemmet, de nätverk de ingår i, både nationellt och internationellt samt om deras ekonomiska möjligheter.

Kontaktperson: Garbi Schmidt GS@sfi.dk

19.5 Oslo - Fra krisesenter til eget lokalmiljø

En rapport (Skjelbostad 2003) om uppföljningen av kvinnor med etnisk minoritetsbakgrund som bott på kvinnojourer.

Kontaktperson: Tone Skjelbostad

19.6 Oslo, Bokollektivet for jenter med etnisk minoritetsbakgrunn.

En rapport (Skjelbostad 2003) är under utgivning våren 2003, om flickor med etnisk minoritetsbakgrund som antingen har kommit till Norge med familjeanknytningsskäl eller som lever under hot om att ingå tvångsäktenskap eller som blivit bortgifta med tvång. I rapporten finns även en beskrivning av Bokollektivet som en socialantropolog från Senter for kjønns-og kvinneforskning vid universitetet i Oslo har gjort.

Kontaktperson: Tone Sjelbostad

19.7 Papatya i Berlin

Ett kris- och genomgångsboende (Papatya 2003) för turkiska flickor, 13-18 år, som har flytt från sina familjer på grund av konflikter.

Målgrupp: Flickor och unga kvinnor med turkisk bakgrund. Tar även emot kvinnor från andra länder med liknande kultur.

Syfte: Att ge hotade flickor skydd och stödja dem i mötet med deras föräldrar. Huvudfokus i arbetet är medling mellan parterna i konflikten och att stödja flickorna i deras framtidsplaner.,

Metod/tillvägagångssätt: Omvårdnad och individuell rådgivning. För att säkra flickornas skydd har Papatya hemlig adress. Hemmet har dygnetruntbemanning och personalen består av turkiska, kurdiska och tyska socialarbetare och psykologer. Flickorna/kvinnorna kan stanna på hemmet uppemot två månader, i undantags fall längre tid. I samarbete med myndigheter och andra institutioner försöker Papatya, med flickans hjälp och samtycke, att hitta en fungerande lösning på konflikten mellan flickorna och deras familjer. Det kan antingen innebära att flickorna återvänder hem till föräldrarna, någon släkting eller, om det blir nödvändigt, får flytta till ett hem eller ett kollektiv i eller utanför Berlin.

Om flickorna av säkerhetsskäl inte kan gå i skolan finns det lärarresurser på Papatya som tar hand om undervisningen under vistelsen där.

Webbadressen är: www.papatya.org

19.8 Autonomes Mädchenhaus, Berlin – Ett skyddat boende för flickor

Das Autonome Mädchenhaus Berlin är sedan augusti 2002 nedlagt på grund av finansiella svårigheter (Mädchenhaus 2003).

Målgrupp: Flickor/kvinnor (Müller 1996) mellan 14-20 år som behöver skydd från övergrepp av närstående.

Syfte: Att ge flickorna skydd och stärka dem så att de kan ta ansvar över sina egna liv. De arbetar utifrån ett feministiskt perspektiv, där flickorna inte enbart ses som offer i samhället präglad av patriarkala och rasistiska förhållanden, utan också som aktiva subjekt.

Metod/tillvägagångssätt: Tjejhuset har plats för tio flickor och arbetar i huvudsak med flickan medan socialtjänsten tar ansvaret för kontakterna med föräldrarna och familjen. Två kontaktkvinnor utses till de nyanlända som sedan fungerar som ett stöd för flickan i hennes kontakter med myndigheter och föräldrar/familj. De arbetar även med stödsamtal. När flickan först kommer (Börjes 2003) till tjejhuset är det viktigt att hon får en frizon och att hon inte behöver träffa familjen som hon är i konflikt med. Först efter någon vecka planeras ett möte mellan flickan och föräldrarna som hålls på socialkontoret. Kontaktpersonen från tjejhuset är med som stöd åt flickan och socialtjänsten arbetar med föräldrarna. Under samtalet görs ett försök till en överenskommelse om att flickan ska flytta hem igen, de går igenom hur flytten ska gå till, vad som ska gälla när flickan kommer hem och så vidare. I två fall har konflikten varit olöslig och det har varit när flickan har velat flytta hemifrån eller när hon haft en pojkvän som familjen inte godkände. I Tyskland, som i Sverige, (Müller 1996) är det socialtjänsten som har det yttersta ansvaret för dem som inte fyllt 18 år. Varje placering måste sanktioneras av socialtjänsten och för de minderåriga även av föräldrarna. Personalen består av kvinnor som lever heterosexuellt, lesbiskt, gifta eller ogifta, kvinnor med eller utan barn, vita kvinnor och kvinnor från olika minoritetsgrupper. Meningen är att de unga flickorna ska få lära känna en arbetsplats som består enbart av kvinnor, få positiva kvinnliga förebilder och lära känna kvinnor med olika livsstilar etc.

Webbadressen är: www.maedchenhaus-berlin.de

KÄLLFÖRTECKNING FÖR BILAGA 2.

- Axelsson, M. et al (2002). *Den röda tråden*. Rinkeby: Språkforskningsinstitutet 08-759 34 50.
- Daragahi, H. (2003b). E-mail från Heidi Daragahi 2003-02-12.
- Elektra (2002). *Fryshuset– Elektra*. Projektbeskrivning 2002-12-12. www.elektra.nu.
- Integrationsverket (2003a). www.integrationsverket.se (beviljade projekt).
- Kvinnoforum (2002a). *Flera kulturer- ett liv*. Projektbeskrivning. cecilia.palmgren@kvinnoforum.se
- Kvinnoforum (2002b). *The Project*, internt informationsmaterial, anna.tengqvist@kvinnoforum.se
- Kvinnors rätt. (2001). *Projektbeskrivning*. Internt material.
- Molt, A. (2003). *Patriarkala familjeprojekt/arvsfondsbidrag*. E-mail från Allmänna arvsfonden: anders.molt@social.ministry.se
- Müller, I. (1996). *Praktik på det fristående tjejhuset i Berlin – En praktikrapport*, Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Mädchenhaus (2003) *Aus für Autonomes Mädchenhaus*. Pressmeddelande augusti 2002 från hemsidan på Internet www.maedchenhaus-berlin.de
- NORFA (2003a) *Ansøgning om netærk – forskningsprogrammet om køn og vold*. www.norfa.no
- NORFA (2003b) *Projektkatalog - Netværk om vold og køn og etniska minoriteter*. www.norfa.no
- Nunez, B. (2003b). E-Mail från Benneditz Nunez 2003-02-12.
- Papatya (2003). Papatyas hemsida på Internet. www.papatya.org
Flicka@rb.se - *Delrapport från mottagningen för flickor som lever i konflikt mellan dubbla kulturer, 2002 02 01-2002 08 23*. En internrapport från Centrum för barn och ungdomar i kris.
- Richmond, T. (2003). E-mail från Ted Richmond 2003-01-29.
- Schmidt, G. (2003). E-mail korrespondens med Garbi Schmidt, 2003-01-31 och 2003-02-13. GS@sfi.dk.
- Sjelbostad, T. (2003). E-mail från Tone Skjelbostad.
- Wallin (2003). E-mail från Johanna Wallin, Föreningen för utvecklingsfrågor Tegelviksgatan 40, 116 41 Stockholm.

Intervjuer

- Daragahi, H. (2003a). Intervju med Heidi Daragahi 2003-02-04.
- Tengqvist, A. (2003). Intervju med Anna Tengqvist på Kvinnoforum 2003-02-04.
- Hedroy, S. (2003). Telefonintervju med Sarin Hedroy 2003-01-29.
- Rashidi, M. (2003). Intervju med Maria Rashidi 2003-02-04.
- Sherefay, S. (2003). Telefonintervju med Sonia Sherefay 2003-01-20.
- Müller, I. (2003). Telefonintervju med Ina Müller 2003-01-07.
- Palmgren, C. (2003). Telefonintervju med Cecilia Palmgren 2003-02-13.